

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΜΕΤΑΞΑ

ἀριστοβαθμίου δημοδιδασκάλου καὶ Δ. Ν.

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ

ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΗ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΒΤΓ' ΝΟΜΟΝ

ΣΥΝΤΕΤΑΓΜΕΝΗ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΩΣ ΜΕΤΑ ΠΟΛΛΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ

ΣΥΜΠΛΗΡΩΘΕΙΣΑ

ΥΜΦΩΝΩΣ ΤΩ ΑΝΑΛΥΤΙΚΩ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ
ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΤΗΣ 1ης ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1913

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ

ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΗΣ Ε' ΤΑΞΕΩΣ

ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΑΜΦΟΤΕΡΩΝ
ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚΔΟΣΤΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ 'ΕΣΤΙΑΣ,,

44 - Ὁδὸς Σταδίου - 44

1916

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΜΕΤΑΞΑ

ἀριστοβαθμίου δημοδιδασκάλου καὶ Δ. Ν.

Αρ. 110.95190

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ

ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΗ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΒΤΓ' ΝΟΜΟΝ

ΣΥΝΤΕΤΑΓΜΕΝΗ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΩΣ ΜΕΤΑ ΠΟΛΛΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ

ΣΥΜΠΛΗΡΩΘΕΙΣΑ

ΣΥΜΦΩΝΩΣ ΤΩ ΑΝΑΛΥΤΙΚΩ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ
ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΤΗΣ 1ης ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 1913

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ

ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΗΣ Ε' ΤΑΞΕΩΣ

ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΑΜΦΟΤΕΡΩΝ
ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚΔΟΣΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ,"

44— Ὀδὸς Σταδίου—44

**Ἡ ἐκ τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας διδασκομένη ὕλη ἐν τῇ
Ε' τάξει συμφώνως τῷ ἀναλυτικῷ προγράμματι τοῦ
Ὑπουργείου τῆς Παιδείας τῆς 1 Σ)βρίου 1913.**

Ε' ΤΑΞΙΣ

- 1) **Ἡ κοσμοκρατορία τῶν Ῥωμαίων.** Ἐκτασις τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους. Ἐπίδρασις τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος ἐπὶ τῶν κατακτητῶν Ῥωμαίων. — Χριστιανισμός. — Ἡ ἴδρσις τῶν πρώτων ἑκκλησιῶν. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐν Ἀθήναις. — Διωγμοὶ χριστιανῶν. Ἡ αὐτοθυσία τῶν μαρτύρων συντελεῖ εἰς τὴν διάδοσιν καὶ στερέωσιν τῆς νέας πίστεως. Μέγας Κωνσταντῖνος. Προστασία τῶν χριστιανῶν καὶ χριστιανισμοῦ. Κτίσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Θρησκευτικαὶ ἔριδες καὶ ἡ ἐν Νικαίᾳ σύνοδος.
- 2) **Ἐξἑλληνισμὸς τοῦ ἀνατολικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους.** Κύρια χαρακτηριστικὰ αὐτοῦ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ἡ χριστιανικὴ πίστις (ἀνώτατον πανδιδακτήριον ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἀθανάσιος ὁ Ἀλεξανδρείας, Βασίλειος ὁ μέγας καὶ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος).
- 3) **Ἰουδαιανός.** Θεοδώρα. Βελισσάριος. Τριβωνιανός. Ὁ ναὸς τῆς ἁγίας Σοφίας. Καλλιεργία τῆς μετάρξης.
- 4) **Θεοδόσιος ὁ Μέγας.**
- 5) **Ἡράκλειος.** Ἀγῶνες αὐτοῦ πρὸς τοὺς Πέρσας. Ὑψωσις τοῦ τιμίου Σταυροῦ. Πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀβάρων. Ἀνάστιτος ὕμνος.
- 6) **Ἀπόπειρα ὀρθόδοξικῆς μεταρρυθμιδεως.** Εἰκονομάχοι. Θεοδώρα. Κυριακὴ τῆς ὀρθοδοξίας.
- 7) **Μωαμεθανισμὸς.** Μωάμεθ. Ἀραβες. Πολιορκία Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ Ἀράβων (ὑγρὸν πῦρ). Τοῦρκοι. Κατακτήσεις αὐτῶν. Ἐξισλαμισμὸς τῶν ὑποτασσομένων. Προσωρινὴ ἀνακοπὴ τῆς ἐξαπλώσεως αὐτῶν ἐκ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Μογγόλων (Βαγιαζήτ-Ταμερλάνος).
- 8) **Βούλγαροι.** Ἐχριστιανισμὸς αὐτῶν. Πόλεμοι πρὸς τὴν ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν. Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος καὶ ὑποταγὴ τῶν Βουλγάρων.
- 9) **Σταυροφορίαι.** Αἰτία τῶν σταυροφοριῶν. Τετάρτη σταυροφορία. Ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων καὶ Ἐνετῶν. Διανομὴ τοῦ βυζαντινοῦ κράτους ὑπὸ τῶν νικητῶν. Τὸ φεουδαλικὸν σύστημα ἐν Ἑλλάδι. Οἱ Βιλλαρδουίνοι.
- 10) **Τὸ νέον ἑλληνικὸν κράτος.** Ἐγκατάστασις τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ἐν Νικαίᾳ (Θεόδωρος Λάσκαρις). Ἀνάκησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων (Στρατηγόπουλος). Δεσποτάτον τῆς Ἑλλάδος (Μιχαὴλ Ἄγγελος Κομνηνός).
- 11) **Τελευταῖοι ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Τοῦρκους.** Μωάμεθ ὁ β'. Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος. Πολιορκία καὶ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τοῦρκων. Κατάκτησις καὶ τῶν ὑπολοίπων ἑλληνικῶν χωρῶν (Σκενδέρβης).
- 12) **Ἀναγέννησις ἐν τῇ ὕδει.** Λόγιοι Ἕλληνες. Ἀνακαλύψεις καὶ ἐφευρέσεις.

ΣΗΜ. Πλὴν τῆς ἀνωτέρω ὕλης διδάσκονται ἐν ἐκάστῳ τόπῳ καὶ τὰ ἱστορικὰ γεγονότα τῆς περιόδου ταύτης.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

ΤΑΞΙΣ Ε΄.

Ἡ κοσμοκρατορία τῶν Ῥωμαίων

Ἑκτασίς τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους.— Ἡ ἀγαπητὴ ἡμῶν πατρις Ἑλλάς, ἀφοῦ ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας ἤκμασε καὶ ἐδοξάσθη περισσότερο ἀπὸ πάσας τὰς ἄλλας χώρας τοῦ κόσμου· μόλις ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ τρίτου π. Χ. αἰῶνος ἤρχισεν ἕνεκα τῶν μεταξὺ τῶν διαφόρων ἐλληνικῶν πόλεων ἀντιζηλιῶν καὶ ἐμφυλίων πολέμων νὰ παρακμάζη.

Πάντα τὰ αἷτια ταῦτα, περὶ τῶν ὁποίων ἐμάθομεν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐλληνικῇ ἱστορίᾳ, ἐπωφεληθέντες οἱ πονηροὶ καὶ ἰσχυροὶ Ῥωμαῖοι καὶ ἐπιθυμοῦντες νὰ ἐπεκτείνωσι καὶ πρὸς ἀνατολὰς τὸ κράτος των, ἐπεξήτουν ἀφορμὰς πρὸς τοῦτο, τὰς ὁποίας δὲν ἐβράδυνον νὰ ἀνεύρουν καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὑπέταξαν τὴν Μακεδονίαν (τῷ 158 π. Χ.), μετὰ ταῦτα διὰ τοῦ σκληροτάτου καὶ ὀμοῦ στρατηγοῦ αὐτῶν Μουμμίου ἀφοῦ ἐνίκησαν τοὺς Ἑλληνας παρὰ τὸν Ἰσθμὸν καὶ κατέστρεψαν ἐκ θεμελίων τὴν πλουσιωτάτην καὶ πολυανθρωποτάτην πόλιν τῆς Κορίνθου, ὑπέταξαν (τῷ 146 π. Χ.) καὶ τὴν κυρίως Ἑλλάδα, καταστήσαντες αὐτὴν ἔκτοτε Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀχαΐα.

Ὀλίγον δὲ κατ' ὀλίγον, ἀπὸ τοῦ 64—30 π. Χ., κατῴρθωσαν διὰ τῆς μεγάλης αὐτῶν δυνάμεως οἱ Ῥωμαῖοι νὰ ὑποτάξωσι καὶ ὅλας τὰς ἐλληνικὰς ἀποικίας καὶ πάσας τὰς χώρας τὰς ὑπὸ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου κατακτηθείσας, μέχρι τῶν ποταμῶν **Τιγρητος** καὶ **Εὐφράτου**, ὡς καὶ τὰ ὑπὸ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἰδρυθέντα μετέπειτα βασίλεια τῆς **Συρίας** καὶ **Περσῶν** ἐν **Ἀνατολῇ** καὶ τῆς **Αἰγύπτου** ἐν **Ἀφρικῇ**.

Τοιοιουτρόπως τὸ ἰσχυρότατον καὶ παντοδύναμον τότε Ῥωμαϊκὸν κράτος ἐπεξετάθη ἀπὸ τῆς βορείας θαλάσσης καὶ τοῦ πορθμοῦ τῆς

Μάγης μέχρι τῶν καταρρακτῶν τοῦ Νεῖλου (Νουβίας) Ἄν. Σουδάν καὶ ἀπο τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ (Περσικοῦ κόλπου) μέχρι τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ.

Ἐπίδρασις τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τοῦ ἑλλην. πνεύματος ἐπὶ τῶν κατακτητῶν Ῥωμαίων.

Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἂν καὶ ὑπετάγη εἰς τοὺς Ῥωμαίους δὲν ἔπαυσεν ἐν τούτοις νὰ προοδεύη μεγάλως εἰς τὰ γράμματα, τὰς ἐπιστήμας καὶ ἐν γένει εἰς τὰς καλὰς καὶ ὠραίας τέχνας, εἰς τὴν διάδοσιν τῆς ὠραίας ἑλληνικῆς γλώσσης, τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων αὐτοῦ, ὄχι μόνον εἰς τὴν Ἄνατολὴν ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Ἰταλίαν.

Διότι οἱ Ῥωμαῖοι μὴ ὄντες ἀκόμη ἐπαρκῶς προωδευμένοι εἰς τὰ γράμματα κλπ. ἐτίμων καὶ ἐσέβοντο τοὺς Ἕλληνας διὰ τὰς πολλὰς τῶν γνώσεις. Τὴν δὲ Ἑλλάδα πολὺ δικαίως ἐθεώρουν ὡς **μυτέρα** τῶν **γραμμάτων** καὶ **ὄλων** τῶν **ἐπιστημῶν**. Πολλοὶ τῶν πλουσίων Ῥωμαίων ἔστελλον τὰ τέκνα τῶν εἰς Ἀθήνας, ἔνθα οἱ αὐτοκράτορες ἰδίαις δαπάναις συνετήρουν ἕδρας καθηγητῶν διὰ νὰ σπουδάξωσι τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, τὴν φιλοσοφίαν, τὴν ποίησιν, τὴν ἱστορικὴν καὶ τὰς ὠραίας τέχνας.

Τόσῃ δὲ μεγάλῃν σημασίαν καὶ ἐκτίμησιν ἀπέδιδον οἱ Ῥωμαῖοι εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, ὥστε πολλοὶ πλούσιοι ἐν Ῥώμῃ προσελάμβανον ὡς διδασκάλους τῶν τέκνων τῶν Ἕλληνας φιλοσόφους καὶ ἱστορῶν· καὶ οὗτοι ἀκόμη οἱ αὐτοκράτορες καὶ αἱ αὐτοκράτειραι καὶ ἡ τάξις τῶν εὐγενῶν ἐφιλοτιμοῦντο νὰ γράφωσι καὶ νὰ ὁμιλῶσι τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν.

Οἱ Ῥωμαῖοι αὐτοκράτορες ἐπὶ πλέον συνετήρουν δημόσια γραφεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐτοποθέτουν λογίους Ἕλληνας διὰ νὰ διευθύνωσι τὴν κυβερνητικὴν ἀλληλογραφίαν καὶ ἐν γένει τὴν δημοσίαν ὑπηρεσίαν εἰς **ἑλληνικὴν γλῶσσαν**.

Εἰς πολλὰ μέρη τῆς Δύσεως, τῆς Ἰταλίας, ἰδίως ἐν Ῥώμῃ, εἰς τὴν νῆσον **Σικελίαν**, εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν, ἔνθα ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων αἱ χῶραι αὗται ἀπετέλουν τὴν **μεγάλαν Ἑλλάδα**, ἰδρῦθησαν καὶ ἤκμασαν πολλαὶ σχολαὶ ἱστορικαὶ καὶ φιλοσοφικαί. Οὕτω διεδόθη καὶ ἐτεκράτησε πανταχοῦ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους διὰ τῶν Ῥωμαϊκῶν

λεγεόνων, ὅπως πολὺ πρότερον διὰ τῶν μακεδονικῶν φαλάγγων, ἢ ἑλληνικῆ γλῶσσαι καὶ ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς. Ἀπὸ τοῦ Ἀδρια μέχρι τοῦ Εὐφράτου καὶ πρὸς νότον καθ' ὅλην τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν βορείαν παραλίαν τῆς Ἀφρικῆς ὠμιλεῖτο ἢ ἑλληνικὴ γλῶσσα. Ἡ τόσον λοιπὸν μεγάλη ἐξάπλωσις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἀναβίωσιν καὶ ἀναγέννησιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Περὶ λήψης καὶ ἰστορικὰ ὀνυπεράδματα. α') Τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος κατέκτησεν ὀλοκλήρον τὸν τότε γνωστὸν κόσμον διὰ τῆς μεγάλης αὐτοῦ δυνάμεως, β') τῷ 158 π.Χ. ὑπέταξε τὸ μακεδονικὸν κράτος, βραδύτερον δὲ τῷ 146 π.Χ. καὶ ὅλην τὴν κυρίως Ἑλλάδα, γ') ἢ ὑποταγῆ τῆς Ἑλλάδος συνετέλεσεν ἐν διαστήματι ὀλίγου σχετικῶς χρόνου νὰ διαδοθῆ εἰς ἅπαν τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος ἢ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἢ ἑλληνικὴ φιλοσοφία καὶ ῥητορικὴ, αἱ διάφοροι ἐπιστήμαι καὶ αἱ ὀραϊαὶ τέχναι, εἰς τοιοῦτον μάλιστα βαθμὸν, ὥστε αἱ πλούσιαι, εὐγενεῖς καὶ ἀριστοκρατικαὶ οἰκογένειαι τῶν Ῥωμαίων, ἄλλοι μὲν νὰ στέλλωσι τὰ τέκνα των πρὸς σπουδὴν εἰς τὰς διαφόρους σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν ἄλλαι δὲ νὰ προσκαλῶσι καὶ προσλαμβάνωσιν Ἑλληνας διδασκάλους ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Ῥώμην καὶ δ') τὸ καὶ σπουδαιότερον, οἱ αὐτοκράτορες καὶ αἱ αὐτοκράτειραι ἐθεώρουν ὑψίστην τιμὴν νὰ ὀμιλῶσι τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Πάντα τὸ ἀνωτέρω ὀλίγον κατ' ὀλίγον συνετέλεσαν εἰς τὸν **ἐξελληνισμόν** τοῦ ἀπεράντου ῥωμαϊκοῦ κράτους.

Ὁ Χριστιανισμὸς καὶ ἡ ἵδρυσις τῶν πρώτων ἐκκλησιῶν

Καθ' ὃν χρόνον αὐτοκράτωρ τῆς Ῥώμης (30—14 π.Χ.) ἦτο ὁ **Ὀκταβιανὸς Αὐγουστός**, δηλαδὴ τὸν τρίτον αἰῶνα ἀπὸ τῆς ὑποταγῆς τῆς Ἑλλάδος, ἐγεννήθη ἐν **Βηθλεὲμ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός** (1). Τότε πρῶτοι οἱ Ἕλληνες ἐδέχθησαν τὴν

(1) Ὁ Θεὸς ἀγαπῶν τὸν κόσμον δὲν ἀφήκεν αὐτὸν νὰ εὐρίσκηται εἰς τὴν πλάνην· διὸ ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν τὸν **Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν**. ὅστις συμπληρώσας τὴν ἀρχαίαν θρησκείαν, ἐδίδασκε τοὺς ἀνθρώπους τὴν **ἰσότητα**, δηλ. ὅτι εἶναι τέκνα τοῦ αὐτοῦ Πατρὸς, τοῦ Θεοῦ· τὴν **ἀμοιβαιαν ἀγάπην** καὶ τὴν **ἀλληλοβοήθειαν**, διότι πάντες οἱ ἄνθρωποι εἶναι τέκνα καὶ ἀδελφοὶ καὶ ὅτι διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἀγαπῶνται καὶ νὰ ἀλληλοβοηθῶνται.

Συνέστησε δὲ νὰ ἔχωμεν τόσῃν ἀγάπην πρὸς ἀλλήλους, ὥστε εἴαν τις βλάβῃ, ἀδικήσῃ ἢ κακοποιήσῃ κανένα, αὐτὸς νὰ μὴ ἀνταποδίδῃ τὰ ἴσα ἀλλὰ νὰ φροντίξῃ νὰ ἀνταποδίδῃ **καλὸν ἀντὶ κακοῦ**, νὰ εὐεργετῇ δὲ ἀκόμη καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐχθροὺς του. Οἱ τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν πράττοντες εἶναι τὰ **ἀληθινὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ**, οἱ **ἀληθινοὶ χριστιανοί**.

χριστιανικήν πίστιν καὶ συνετέλεσαν κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν διάδοσιν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Διότι, ὡς ἐμάθομεν, ἡ ὠραία ἡμῶν ἑλληνικὴ γλῶσσα κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦτο λίαν διαδεδομένη ὄχι

Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ῥώμης
Ὀκταβιανὸς Αὐγούστος.

μόνον εἰς *Μικρὰν Ἀσίαν, Συρίαν, Παλαιστίνην* καὶ *Αἴγυπτον*, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ἐνδότερα ἀκόμη τῆς Ἀσίας ὑπὸ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ.

Καὶ μετέπειτα πάλιν ὑπὸ τῶν λεγεῶνων τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶδομεν πόσῃ σημαντικὴν ἐπίδρασιν ἔσχον καὶ πόσῃ μεγάλῃν πρόοδον ἐσημείωσαν ἐν αὐτῷ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς.

Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶναι ἐκείνη, ἣτις ἐχρησίμευσεν εἰς τὴν συγ-

γραφὴν τῶν ἱερῶν **Εὐαγγελίων** καὶ τῶν **πράξεων** τῶν **ἀποστόλων**.

Ἰδρυσις τῶν πρώτων ἐκκλησιῶν.—Εἶχεν ἤδη συμπληρωθῆ ἡ **πεντηκοστὴ** ἡμέρα ἀπὸ τῆς **Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ**, οἱ μαθηταὶ του συνηθροισμένοι ἐξηκολούθουν νὰ προσεύχωνται εἰς τὸ αὐτὸ μέρος, ὅτε ἤχος τις ἰσχυρὸς ἀκούεται ὁμοιάζων μὲ ὀρητικώτατον ἄνεμον κατερχόμενος ἐξ οὐρανοῦ. Ὁ θεῖος αὐτὸς ἄνεμος ἐπλήρωσεν ὅλον τὸ μέρος ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐκάθητο οἱ μαθηταί, γλῶσσαι δὲ πύρριναι ἐφάνησαν διαμοιραζόμεναι, ἐκάστη τῶν ὁποίων ἐκάθησεν ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν. Οἱ μαθηταὶ ἐπλήσθησαν τότε ἀπὸ **Πνεῦμα ἁγίου**, ἐγένοντο πάνσοφοι καὶ ἤρχισαν νὰ ὀμιλῶσιν ὅλας τὰς γλώσσας.

Ἀμέσως μετὰ ταῦτα οἱ μαθηταὶ διεσπάρησαν εἰς τὰ διάφορα μέρη τοῦ κόσμου, ὡς καθωδήγει αὐτοὺς τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Ἐπειδὴ ὅμως, ὡς εἶπομεν, ὅλος ὁ κόσμος ὠμίλει τότε τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ οἱ ἀπόστολοι ἐκήρυττον τὸν χριστιανισμόν εἰς ἑλληνικὴν γλῶσσαν, προ-

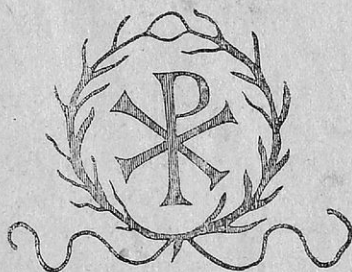
πάντων, διδάσκοντες τοιουτρόπως ὁμοῦ μὲ τὸν χριστιανισμὸν καὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν εἰς ὅλας τὰς χώρας τοῦ ἀπεράντου ῥωμαϊκοῦ κράτους.

Ἀποτέλεσμα τῆς διαδόσεως τοῦ χριστιανισμοῦ ὑπήρξεν ἡ ἵδρυσις τῶν πρώτων χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν ἐν **Ἱεροσολύμοις**, **Ἀντιοχείᾳ**, **Χαλκεπίῳ** καὶ **Δαμασκόῳ**. ὅπου οἱ κατὰ πρῶτον πιστεύσαντες εἰς τὸν Χριστὸν ὠνομάσθησαν **χριστιανοί**.

Ὀλίγον βραδύτερον ἰδρύθησαν χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι καὶ εἰς πάσας τὰς ἑλληνικὰς χώρας τῆς **Μ. Ἀσίας**, τῆς **Θράκης**, τῆς **Μακεδονίας** καὶ τῆς κυρίως **Ἑλλάδος**.

Αἱ ἀρχαιότεραι καὶ σπουδαιότεραι χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι ἰδρύθησαν ἐν **Ἀντιοχείᾳ**, ἐν **Δαμασκόῳ** καὶ ἐν **Χαλκεπίῳ** (**Συρία**) — ἐν **Λαοδικείᾳ**, ἐν **Καισαρείᾳ**, ἐν **Σρούρῳ**, ἐν **Ἐφέσῳ** καὶ **Νικουμδείᾳ** (**Μ. Ἀσία**) — ἐν **Βυζαντίῳ**, ἐν **Ἀδριανουπόλει** (**Θράκη**) — ἐν **Φιλίπποις**, ἐν **Θεσσαλονίκῃ**, ἐν **Βεροσίᾳ**, (**Μακεδονία**) — ἐν **Ἀθήναις**, **Κορίνθῳ**, **Κρήτῃ** καὶ **Κύπρῳ**.

Ὁ ἀγὼν τοῦ χριστιανισμοῦ διεξαγόμενος ὁμοῦ μὲ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, συνέδεσε τὸν χριστιανισμὸν μετὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀρρήκτως. Οὕτω δὲ μετὰ παρέλευσιν πολλῶν ἐτῶν, καθ' ὅσον ὁ χριστιανισμὸς κατέκτα ἕδαφος, ὁ ἑλληνισμὸς ἀνεβίου, τὸ δὲ ῥωμαϊκὸν κράτος κατέρρεεν.

Μονόγραμμα τῶν χριστιανῶν δι' οὗ ἀνεγνωρίζοντο μεταξύ των κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας.

Ὁ ἀπόστολος Παῦλος

Ὁ ἀπόστολος Παῦλος, ὁ κατ' ἐξοχὴν Ἑλλήν ἀπόστολος, ἐγεννήθη ἐν Ταρσῷ τῆς Κιλικίας (1) ἐκ γονέων εὐγενῶν πλουσίων ἑλληνιστῶν Ἰουδαίων. Ἐτυχεν ἐκτάκτου μορφώσεως, ἦτο ἀνὴρ εὐγλωττος καὶ

(1) Ἡ πατὴρ τοῦ ἀποστόλου Παύλου Ταρσὸς ἀνήκει εἰς τὸν νομὸν Ἀδάνων τῆς Μ. Ἀσίας, κεῖται παρὰ τὸν Κύδνον ποταμὸν καὶ ἔχει 20 χιλ. κατ.

ἐγνώριζεν ἄριστα τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Διὰ τῆς πολυμαθείας του δὲ ταύτης κατέστη ἐνωρὶς ἱκανὸς νὰ κατέχη σπουδαίαν θέσιν καὶ ἔτοιμος νὰ ἀνέλθῃ εἰς μεγάλα ἀξιώματα.

Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν οὗτος ἦτο εἰδωλολάτρης καὶ φανατικὸς διώκτης τῶν χριστιανῶν, κατόπιν ὅμως ἐγκαταλείψας τὰ πάντα ἠσπάσθη τὸν χριστιανισμὸν καὶ ἐγένετο εἰς τῶν μεγάλων πρωτεργατῶν αὐτοῦ. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος, ἐμπλεὺς ἁγίου ἐνθουσιασμοῦ, ἤρχισε περὶ νὰ διατρέχῃ ἀπὸ χώρας εἰς χώραν, μὲ ἀκαταπόνητον δραστηριότητα πρὸς διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ, ἰδρῶν ἀπανταχοῦ ἐκκλησίας καὶ συμβουλευῶν καὶ ἐνθαρρύνων δι' ἐπιστολῶν τὰς κοινότητας τῶν πιστῶν.

Ὁ Παῦλος ἀφοῦ περιῆλθε κηρύττων τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον εἰς τὴν Συρίαν, τὴν Κύπρον καὶ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐν μέσῳ παντοίων κινδύων, ἰδρῶν ἐκκλησίας ἀνὰ τὰς χώρας ταύτας, ἔφθασεν εἰς Μακεδονίαν (τῷ 53 ἢ 54 ἔτος μ.Χ.) κηρύττων τὸ Εὐαγγέλιον κατὰ πρῶτον εἰς Φιλίππους παρὰ τὴν Δράμην καὶ ἔπειτα εἰς Μακεδονίαν καὶ Βέροϊαν, προσελκύνων οὕτω πολλοὺς εἰς τὸν χριστιανισμόν.

Ἐκεῖθεν ἀναχωρήσας ἔφθασεν εἰς Ἀθήνας, ἐνθα περιερχόμενος κατ' ἀρχὰς τὴν πόλιν εὔρεν ὅτι αὕτη ἦτο πλήρης βωμῶν καὶ ἀγαμάτων. Μεταξὺ τῶν βωμῶν παρετήρησε μετὰ περιεργίας καὶ τινα βωμὸν ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑπῆρχεν ἡ ἐπιγραφή «ἀγνώστῳ Θεῷ». Ἐξ ὅλων τούτων ὁ Παῦλος συνεπέρανεν, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν πολὺ εὐσεβέστεροι τῶν ἄλλων λαῶν τοὺς ὁποίους ἐπεσκέφθη. Ἠσθάνετο δὲ ἐν ἑαυτῷ λύπην μεγάλην, διατί οὗτοι ἐλάτρευον τὰ εἰδωλα.

Ὁ Παῦλος κηρύττων τὸν θεῖον λόγον ἐν Ἀθήναις. — Ὁ Παῦλος κατ' ἀρχὰς ἐκήρυττε τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὴν συναγωγὴν τῶν Ἰουδαίων, κατόπιν ὅμως καὶ δημοσίᾳ. Οἱ Ἀθηναῖοι φύσει περιεργοί, τὸν ἠκροῶντο, καὶ ἄλλοι μὲν ἐχλεύαζον αὐτὸν ἀποκαλοῦντες φλύαρον, διότι τὸν ἠκούον νὰ διδάσκῃ ξένα δαιμόνια (θεοὺς), ἄλλοι δὲ ἐπρότεινον εἰς αὐτὸν νὰ κηρύξῃ ἀπὸ τοῦ λόφου τοῦ **Ἄρειου πάγου**. Ὁ Παῦλος ἔχων τὸν ἱερὸν ζῆλον καὶ τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν πίστιν, δὲν ἐδίστασε καὶ ἐκεῖ ἐνώπιον τῶν μεγάλων φιλοσόφων τῶν Ἀθηναίων νὰ ὁμιλήσῃ, παρουσιάσας εἰς αὐτοὺς τὸν ἄγνωστον Θεὸν καὶ ἐλέγξας αὐτοὺς διὰ τὴν εἰδωλολατρείαν των.

Ἐκήρυξε δὲ τὸν θεῖον λόγον ὡς ἑξῆς: «**Ἄνδρες Ἀθηναῖοι,**

Ο άπόστολος Παύλος κηρύττων τὸ Εὐαγγέλιον ἀπὸ τοῦ Ἄρειου πάγου.

κηρύττω πρὸς ἡμᾶς τὸν Θεόν, τὸν ὁποῖον οἱ εἰς ἐν ἀγνοίᾳ λατρεύετε καὶ εἰς τὸν ὁποῖον ἔχετε ἀνεγείρει βωμὸν μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «ἀγνώστῳ Θεῷ». Ὁ ἀγνώστος οὗτος Θεός, εἶνε ὁ ποιητὴς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, δὲν κατοικεῖ εἰς ναοὺς ὑπ' ἀνθρώπων κατασκευασθέντας, ἀλλ' εἶναι πανταχοῦ παρὼν, δίδει τὴν ζωὴν εἰς ὅλα, δηλαδὴ διὰ αὐτοῦ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ὑπάρχομεν. Ὁ Θεὸς οὗτος ζητεῖ παρὰ τῶν ἀνθρώπων νὰ μετανοήσωσι, διότι εἰς ὠρισμένην ἡμέραν θέλει κρίνει αὐτοὺς διὰ τοῦ υἱοῦ του Ἰησοῦ, τὸν ὁποῖον ἀνέστησεν ἐκ νεκρῶν».

Καὶ μετὰ τὸ κήρυγμα τοῦ θείου λόγου ἀπὸ τοῦ Ἀρείου πάγου, οἱ Ἀθηναῖοι ἄλλοι μὲν ἐχλεύαζον αὐτόν, ἄλλοι δὲ ἤθελον πάλιν νὰ τὸν ἀκούσωσιν, ὀλιγιστοὶ μόνον ἐπίστευσαν καὶ ἐζήτησαν νὰ βαπτισθῶσιν ὑπ' αὐτοῦ, μετὰ τῶν ὁποίων **Διονύσιος ὁ ἀρεοπαγίτης** (1), ὅστις θεωρεῖται πολιοῦχος (προστάτης) τῆς πόλεως, καὶ γυνὴ τις **Δάμαρις** ὀνομαζομένη καὶ οὕτως ἰδρύεται καὶ ἐν Ἀθήναις ἡ πρώτη χριστιανικὴ ἐκκλησία.

Ὁ Παῦλος ἐξ Ἀθηνῶν μετέβη εἰς Κόρινθον, ἐκεῖθεν δὲ ἀπηύθυνε τὰς δύο πρώτας ἐπιστολάς του πρὸς τοὺς Θεσσαλονικεῖς. Ἐν Κορίνθῳ ὁ Παῦλος παρέμεινεν ἐπὶ ἓν καὶ ἥμισυ ἔτος παρά τινι Ἰουδαίῳ ὀνόματι **Ἀκύλλα**. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἐνθαρρυνθεὶς ὑπὸ τοῦ Κυρίου κατόπιν ὁράματος, ἐξηκολούθει τὸ κήρυγμα πρὸς τοὺς Ἑλληνας εἰδωλόατρας, ἐκ τῶν ὁποίων πολλοὶ ἐπίστευσαν καὶ ἐβαπτίσθησαν, ἰδρύσας ἐν Κορίνθῳ ἐπιφανῆ χριστιανικὴν ἐκκλησίαν.

Καὶ πρὸς τοὺς Κόρινθίους ὁ Παῦλος ἐξ Ἐφέσου, ἔνθα ἴδρυσεν μεγάλην ἑλληνικὴν χριστιανικὴν ἐκκλησίαν, ἔγραψε δύο ἐπιστολάς. Μετὰ ταῦτα μετέβη εἰς Μ. Ἀσίαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἱεροσόλυμα, ἔνθα συλληφθεὶς

(1) Διονύσιος ὁ ἀρεοπαγίτης ἦτο ἀνὴρ διακρινόμενος διὰ τὴν σοφίαν, τὴν σύνεσιν, τὴν δόξαν καὶ τὸν πλοῦτόν του. Οὗτος ὅταν ἤκουσε τὸν Παῦλον διδάσκοντα τὰ περὶ Κυρίου, ἐνεθυμήθη τὸν **δεισμόν** καὶ τὸ **ἄσκητον** καὶ τὰ **ὄνειρα**, ἅτινα ἐγένοντο κατὰ τὴν σταύρωσιν τοῦ Χριστοῦ, ὅποτε προφητεύσας εἶπεν· «Ἄγνωστος πάσχει Θεὸς ἕνεκα τοῦ ὁποῖου τόσον ἄσκητος ἐγένεν εἰς τὴν γῆν».

ἔστάλῃ εἰς Ῥώμην ἵνα δικασθῆ. Ὑστερον δὲ ἀπὸ ταξίδιον πλήρες περιπετειῶν καὶ δεινοπαθημάτων ἔφθασεν εἰς Ῥώμην, ἔνθα ἐκλείσθη εἰς φυλακὴν καὶ ὅπου ἐκήρυττεν ἐλευθέρως τὸ Εὐαγγέλιον, μετὰ παρέλευσιν δὲ δύο ἐτῶν δικασθεὶς ἠθώωθη καὶ ἀφέθη ἐλεύθερος.

Ὁ Παῦλος μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν του μετέβη πάλιν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα ἐκ τῆς ὁποίας ἐπέστρεψεν εἰς Ῥώμην ἔνθα συλληφθεὶς καὶ πάλιν ὑπέστη μετὰ τοῦ ἀποστόλου **Πέτρου** μαρτυρικὸν θάνατον (τῷ 67 μ.Χ.) ἐπὶ αὐτοκράτορος **Νέρονος**.

Περίληψις καὶ ἱστορικὰ δυναμικάματα. α') Εἰς τὴν μεγάλην διάδοσιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τοῦ ἐν γένει ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ὡς ἐμάθομεν ἐκ τῆς ἀρχαίας ἱστορίας μας, συνετέλεσαν κατὰ πρότον αἱ μακεδονικαὶ φάλαγγες, κατὰ δεύτερον λόγον αἱ Ῥωμαϊκαὶ λεγεῶνες, διότι οἱ Ῥωμαῖοι ἐσέβοντο καὶ ἐτίμων τὴν Ἑλλάδα ὡς μητέρα τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν καὶ τρίτον, τὸ καὶ σπουδαιότατον καὶ μέγιστον, ἡ ἐμφάνισις τοῦ χριστιανισμοῦ, ὅστις διαδίδων τὰς μεγάλας χριστιανικὰς ἀληθείας, διέδιδε μεθ' ἑαυτῶν καὶ τὴν ὠραίαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, β') ἀποτέλεσμα τῆς διαδόσεως τοῦ χριστιανισμοῦ ὑπῆρξεν ἡ ἰδρυσις τῶν πρώτων χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν, ἐν αἷς ἐδιδάσκοντο τὰ διδάγματα τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου εἰς ἑλληνικὴν γλῶσσαν, γ') αἱ περισσότερα χριστιανικὰ ἐκκλησία ἰδρῦθησαν ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ὅστις κατ' ἀρχὰς ὑπῆρξεν ἀπηνῆς διώκτης τῶν χριστιανῶν, διότι ἦτο εἰδωλολάτρης, μεταβληθεὶς αἰφνιδίως εἰς **διαπρύδιον** κήρυκα τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Μεταξὺ τῶν ἰδρυθεισῶν ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Παύλου ἐκκλησιῶν εἶναι καὶ ἡ τῶν Ἀθηνῶν, τῆς ὁποίας πρῶτος ἐπίσκοπος ἐγένετο **Διονύσιος ὁ ἀρεοπαγίτης**, ὅστις εἶναι καὶ ὁ πολιοῦχος, δηλ. ὁ προστάτης, τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν

Οἱ διωγμοὶ τῶν χριστιανῶν

Κατὰ τοὺς χρόνους, τοὺς ὁποίους ἀνεφάνη ὁ χριστιανισμός, οἱ Ῥωμαῖοι ἐκυβέρνησαν ὅλον σχεδὸν τὸν τότε γνωστὸν κόσμον, εἶχον δὲ ἐπίσημον θρησκείαν τὴν εἰδωλολατρείαν. Εἰς τὴν νέαν θρησκείαν, τὴν χριστιανικὴν, δὲν ἔδιδον μεγάλην προσοχὴν, διότι τὴν ἐθεώρουν αἵρεσιν τῆς Ἰουδαϊκῆς θρησκείας· διὰ τοῦτο ὀλίγον χρόνον μετὰ τὴν ἰδρυσιν τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας μόνον οἱ Ἰουδαῖοι κατεδίωκον τοὺς χριστιανούς.

Ὅτε ὅμως ἤρχισε νὰ ἐξαπλώνηται ταχέως ὁ χριστιανισμός, οἱ Ἰουδαῖοι διεκήρυττον, ὅτι ὁ χριστιανισμός δὲν ἦτο αἵρεσις τῆς Ἰουδαϊκῆς, ἀλλὰ θρησκεία ἰδιαίτερα σκοπὸν ἔχουσα νὰ καταρτίψῃ τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος· ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ τῶν **ἔθνικῶν** ἐγίνοντο χριστιανοί, πολλοὶ ἐπαγγελματικαὶ τάξεις τῶν Ῥωμαίων πολιτῶν ἐξημιούντο

ἐξ αὐτῶν· καὶ πρῶτον οἱ ἱερεῖς, οἵτινες ἔχονον τὰς μεγάλας αὐτῶν προσόδους (δωρεάς κ.λ.π.) καὶ δεύτερον οἱ ἀγαλματοποιοί, ἀνδριαντοποιοὶ καὶ πολλοὶ ἄλλοι.

Τὸ σπουδαιότατον ὅμως πάντων ἦτο ὅτι οἱ **αὐτοκράτορες** ἔχονον τὴν ἐπὶ γῆς **μεγίστην τιμὴν**, τοὺς ὁποίους ὁ λαὸς ζῶντας μὲν ἐλάτρευε, μετὰ δὲ τὸν θάνατόν των ἐθεοποίηε αὐτούς. Ἐνῶ τοῦναντίον ὁ χριστιανισμὸς ἐκήρυττε τὴν λατρείαν μόνον τοῦ ἐνός Θεοῦ, ἀπηγόρευε τὴν ἀνθρωπολατρείαν, τὴν πανταχοῦ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων **ἰσότητα** καὶ ὅτι τὴν ζωὴν καὶ τοῦ δούλου καὶ τοῦ αὐτοκράτορος μόνον ὁ Θεὸς ἐξουσιάζει. Ἐπὶ πλέον δὲ καὶ οἱ διάφοροι **φιλόσοφοι** περιεφρόνουν καὶ δὲν ἀνεγνώριζον τὴν νέαν θρησκείαν ὡς προερχομένην ἐξ Ἰουδαίων καὶ μάλιστα ἐξ ἀνθρώπων ἀλλιῶν καὶ ἀγραμμάτων.

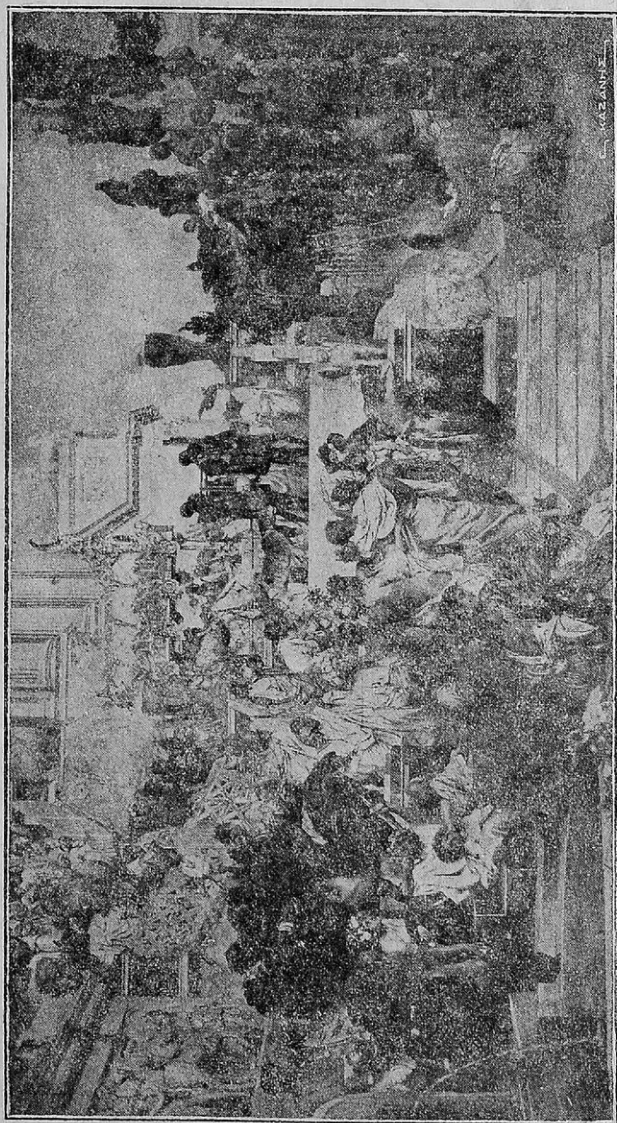
Πάντες λοιπὸν οἱ ζημιούμενοι χρηματικῶς ἐκ τῆς ταχείας προόδου τοῦ χριστιανισμοῦ, διέδιδον ὅτι οἱ χριστιανοὶ ἦσαν **ἄθεοι**, ἐπειδὴ δὲν εἶχον εἰς τοὺς ναοὺς των ἀγάλματα καὶ δὲν ἔκαμνον θυσίας καὶ ὅτι εἰς τὰς μυστικὰς αὐτῶν συναθροίσεις πολλὰ δῆθεν τὰ ἀθέμιτα διέπραττον. Ἀπάσας δὲ τὰς ἐπερχομένας εἰς τὸν κόσμον θεομηνίας οἶον **σεισμούς, πλημμύρας, λιμούς, ἐκρήξεις** ἠφαιστείων, **μεγάλας πυρκαϊάς**, ἀπέδιδον εἰς τὴν ὀργὴν τῶν θεῶν κατὰ τῶν Ῥωμαίων, διότι ἄφινον ἀνενοχλήτους τοὺς χριστιανούς.

Ὅλα ταῦτα ἐξηρέθιζον τοὺς αὐτοκράτορας κατὰ τῶν χριστιανῶν καὶ ἐνῶ κατ' ἀρχὰς οἱ Ῥωμαῖοι εἰδωλολάτραι ἀπηχθάνοντο μόνον αὐτούς, κατόπιν οἱ αὐτοκράτορες ἐξέδιδον διατάγματα, διὰ τῶν ὁποίων ἐπέτρεπον τὴν αὐστηρὰν καταδίωξιν τῶν Χριστιανῶν.

Ἡ αὐτοθυσία τῶν μαρτύρων συντελεῖ εἰς τὴν διάδοσιν καὶ στερέωσιν τῆς νέας πίστεως (τοῦ χριστιανισμοῦ)

Ἐνεκεν ὅλων τούτων οἱ χριστιανοὶ ὑφίσταντο ἀγρίους διωγμούς κατὰ τοὺς ὁποίους ὑπέφερον τὰ πάνδεινα. Πᾶς ὅστις συνελαμβάνετο ὡς χριστιανὸς ὠδηγεῖτο πρὸ τοῦ διοικητοῦ.

Ἐκεῖ ἔπρεπε νὰ ἀρνηθῇ τὸν Χριστὸν καὶ νὰ ἀποπτύσῃ αὐτὸν καὶ νὰ θυσιάσῃ εἰς τὰ εἶδωλα. Ἐὰν ἤρνευτο παρεδίδοτο εἰς χεῖρας τῶν βασανιστῶν, οἱ ὁποῖοι διὰ μυρίων βασάνων, τὰ ὁποῖα ἐπενούουν, ἐβασιάζον τοὺς χριστιανούς. Τοὺς ἐρράβδιζον, τοὺς ἐμαστίγωνον μέ-

Διαγωμι τῶν χριστιανῶν ἐπὶ Νέεωος

χρῖς αἵματος, τοὺς ἔκοπτον τὰς χεῖρας, τοὺς πόδας ἢ ἄλλα μέλη τοῦ σώματός των, τοὺς ἐτύφλωνον καὶ τοὺς ἔρριπτον ὡς βορὰν τῶν λεόντων καὶ ἄλλων θηρίων, ἄλλους ἔκαιον ἐπὶ τῆς πυρᾶς καὶ ἄλλους ἀπεκεφάλιζον καὶ τὰ τοιαῦτα, ἅτινα, ὡς εἶπομεν, αἱ κοκοῦργοι καὶ αἱμοχαρεῖς ψυχαὶ των ἐφεύρισκον.

Πάντα ταῦτα οἱ χριστιανοὶ ἀγογγύστως καὶ ἀπαθῶς ὑπέφερον, **σταθεροὶ καὶ ἀκλόνητοι** μένοντες εἰς τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν πίστιν των. Ἐλάχιστοι ἦσαν οἱ δειλοὶ, οἱ ὁποῖοι δι' ὁμολογίας γραπτῆς ἠρνοῦντο τὸν Χριστόν.

Τὸ ἀκλόνητον θάρρος τῶν χριστιανῶν ἐξέπληττε καὶ αὐτοὺς τοὺς βασιανιστὰς των, ἐκ τῶν ὁποίων πολλοὶ πιστεύοντες ἠσπάζοντο τὸν χριστιανισμόν, διαβεβαιοῦντες ὡς **μάρτυρες** πλέον τὰ θαύματα τῶν χριστιανῶν καὶ ἀποθνήσκοντες ἐκουσίως καὶ αὐτοὶ ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ. **Οὗτοι ἐκλήθησαν μάρτυρες ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας.** Ἐμαρτύρησαν δὲ ὄχι μόνον ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ παιδία καὶ γέροντες καὶ νέαι καὶ γυναῖκες.

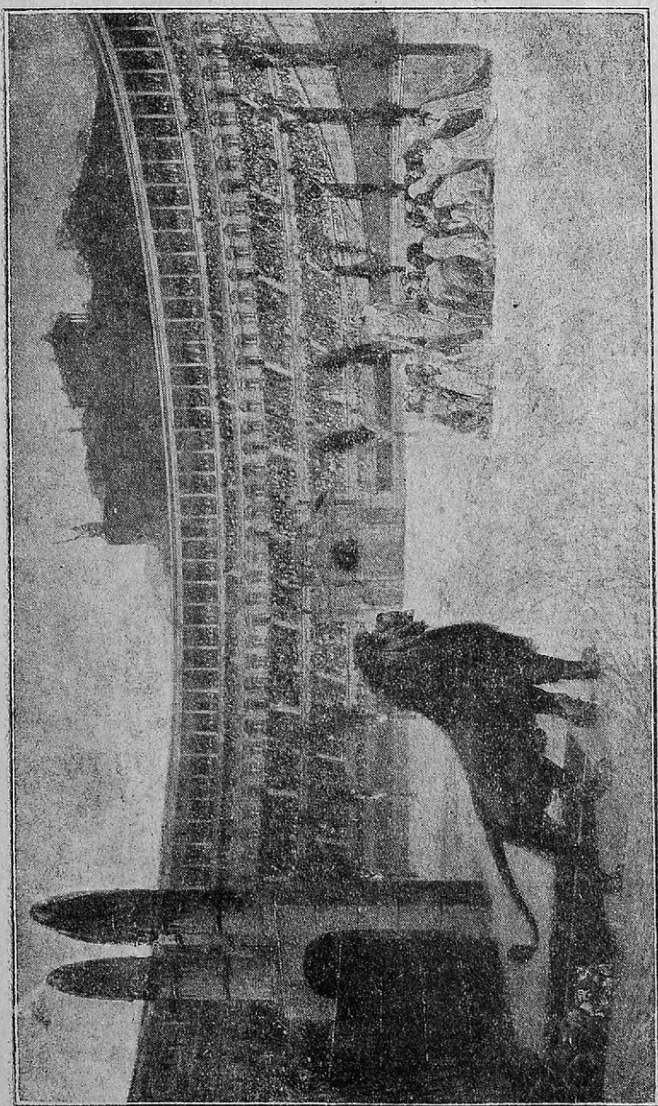
Οἱ διωγμοὶ κατὰ τῶν χριστιανῶν **δέκα** ἐν ὄλῳ, διήρκεσαν ἐπὶ τρεῖς ὀλοκλήρους αἰῶνας, μὲ ἐλαχίστας διακοπὰς, ἤρχισαν ἀπὸ τοῦ αἰμοχαροῦς ἐκείνου αὐτοκράτορος **Νέρωνος** (64 μ. Χ.) καὶ κατέπαυσαν ἐπὶ **μεγάλου Κωνσταντίνου** (313 μ. Χ.), κατὰ τοὺς χρόνους τούτους χιλιάδες χριστιανῶν ἐθυσιάσθησαν.

Ὁ ἐπὶ Νέρωνος διωγμὸς δὲν ἦτο εὐτυχῶς γενικός, διότι ἐγένετο μόνον ἐν Ῥώμῃ. Ὁ παράφρων οὗτος αὐτοκράτωρ πυρπολήσας τὴν πόλιν τῆς Ῥώμης καὶ θέλων νὰ ἀπομακρύνῃ ἀφ' ἑαυτοῦ πᾶσαν ὑποψίαν, ἀπέδωκε **σατανικῶς** τὴν πυρπόλησιν αὐτῆς εἰς τοὺς χριστιανούς, οἵτινες ἐνοχοποιηθέντες οὕτως ὡς αἴτιοι τῆς πυρκαϊᾶς συνελαμβάνοντο οἱ δυστυχεῖς μετὰ λύσσης ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ ἐφονεύοντο διὰ μυρίων βασάνων⁽¹⁾.

Ἐπὶ Νέρωνος ἐμαρτύρησαν καὶ οἱ δύο κορυφαῖοι τῶν ἀποστόλων Πέτρος καὶ Παῦλος.

Ὁ δεύτερος διωγμὸς ἐγένετο ἐπὶ αὐτοκράτορος **Δομιτιανοῦ** (82—96 μ. Χ.) κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο χιλιάδες χριστιανῶν ἐβασανίσθησαν καὶ ἐθανατώθησαν.

(1) Τότε τὰ σώματα τῶν χριστιανῶν περιετυλίσσοντο εἰς δέρματα ἀγρίων θηρίων, ἔρριπτοντο ὡς τροφή εἰς τοὺς κύνες ἢ ἀφοῦ ἠλείφοντο μὲ πῖσσαν ἀνηστῶντο εἰς δοκοὺς καὶ ἠνάπτοντο ὡς ἔνσαρκοι λαμπάδες διὰ νὰ φωτίζωσι τοὺς κήπους καὶ τὰ θέατρα τῆς Ῥώμης.

Διαγμοὶ τῶν χριστιανῶν.

Χριστιανοὶ ριπτόμενοι εἰς βορὰν λεόντων καὶ ἀναπτόμενοι ὡς ἔνσαρκοι λαμπάδες ἐπὶ δοκῶν ἐν τῷ ἀμφιθέατρῳ τοῦ Κολοσσαίου.

Οἱ ἐπὶ *Τραϊανοῦ* καὶ τῶν ἄλλων αὐτοκρατόρων διωγμοὶ ὑπῆρξαν γενικώτεροι. Ὁ ἐπὶ *Μάρκου Αὐρηλίου*, ὅστις ἐθεωρεῖτο καὶ φιλόσοφος αὐτοκράτωρ, ὁ διωγμὸς ὑπῆρξε φοβερώτατος.

Ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων *Τραϊνοῦ*, *Μάρκου Αὐρηλίου* καὶ *Δεκίου* ἐμαρτύρησαν καὶ πολλοὶ ἐπίσκοποι, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Ἀντιοχείας *Ἰγνάτιος* (1), ὁ Σμύρνης *Πολύκαρπος*, *Ἰουστίνος* ὁ ἀπολογητὴς (2) καὶ πολλοὶ ἄλλοι.

Ὁ σοφὸς αὐτοκράτωρ
Μάρκος Αὐρηλίου.

τῆς Ἰταλίας καὶ ἰδίως εἰς Ῥώμην κατέφευγον εἰς ὑπογείους κατακόμβας, ἔνθα καὶ σήμερον ἀκόμη σφίζονται πολλοὶ τάφοι χριστιανῶν μαρτύρων.

Οἱ σκληρότεροι καὶ σφοδρότεροι ὄλων τῶν διωγμῶν ὑπῆρξαν οἱ ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων *Διοκλιτιανοῦ* καὶ *Μαξιμιανοῦ* γενόμενοι· κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο πλεῖστοι ἐθανατώθησαν, ἀρνούμενοι νὰ θυσιάσωσιν εἰς τὰ εἰδῶλα, μεταξὺ τῶν ὁποίων οἱ ἅγιοι *Δημήτριος* ἐν Θεσσαλονίκη, *Γεώργιος*, ἁγία *Βαρβάρα*, ἁγία *Αἰκατερίνα* καὶ πολλοὶ ἄλλοι.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῶν διωγμῶν πολλάκις οἱ χριστιανοὶ ἠναγκάζοντο νὰ φεύγωσι καὶ νὰ κρύπτονται εἰς ἐρήμους καὶ σπήλαια καὶ ἐκεῖ νὰ τελῶσι τὰ θρησκευτικὰ των καθήκοντα. Εἰς πολλὰς πόλεις

(1) Ὁ Ἀντιοχείας ἅγιος Ἰγνάτιος καταδικασθεὶς ἐν Ῥώμῃ εἰς θάνατον καὶ φοβούμενος μήπως οἱ χριστιανοὶ τῆς Ῥώμης ἐνεργήσωσι καὶ ματαιωθῇ ἡ καταδίκη του, ἔγραψε παρακαλῶν αὐτοὺς ὡς ἑξῆς· «Ἰκετεύω ὑμᾶς ἀφετέ μοι νὰ γίνω βορὰ τῶν λεόντων καὶ τῶν ἄρκτων, ὅπως ταχέως ἀπολαύσω τῶν οὐρανίων ἀγαθῶν..... Σίτος εἶμαι τοῦ Θεοῦ καὶ θὰ ἀλεσθῶ διὰ τῶν ὀδόντων τῶν θηρίων, ἵνα καθαρὸς ἄρτος Θεοῦ εὐρεθῶ».

(2) Ἀπολογηταὶ πατέρες ἔλεγοντο οἱ γράφοντες φιλόσοφοι χριστιανοὶ ἀπολογίας· δι' αὐτῶν διέψευδον τὰς κατὰ τῶν χριστιανῶν συκοφαντίας καὶ κατεδείκνυον τὴν ὑπεροχὴν τοῦ χριστιανισμοῦ.

Ὅλοι οὗτοι οἱ ἄγριοι καὶ σκληροὶ διωγμοὶ ἐσπίαθη ἀδύνατον νὰ ἐμποδίσουν τὴν ἐπικράτησιν τοῦ χριστιανισμοῦ, ὅστις ἐνίκησε σθηριζόμενος εἰς τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἐπὶ τέλους ἐθριάμβησεν.

Οἱ διωγμοὶ ὄχι μόνον δὲν κατέπνιξαν τὸν χριστιανισμόν, ἀλλὰ τοῦναντίον συνετέλεσαν, ὥστε νὰ ἐξαπλωθῇ καὶ στερεωθῇ οὗτος πανταχοῦ. Ἐνέπνευσαν δὲ εἰς τοὺς χριστιανούς μέγιστον ζῆλον καὶ θερμὴν πίστιν πρὸς τὴν ἀληθῆ ἰσχυροειδίαν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἐπὶ τέλους οἱ διωγμοὶ οὗτοι ἔπαυσαν ἐπὶ μεγάλου Κωνσταντίνου (τῷ 313μ.Χ.), ὅτε οὗτος ἐπέτρεψε τὴν ἐλευθέραν ἐξάσκησιν τῶν καθηκόντων τῶν χριστιανῶν καὶ παρεχώρησε εἰς τὴν χριστιανικὴν ἐκκλησίαν διάφορα προνόμια.

Περὶ ἰστορικῶν καὶ ἰστορικῶν δυσηπεράσματα. α') Οἱ Ἰουδαῖοι κατ' ἀρχὰς καὶ κατόπιν οἱ Ῥωμαῖοι ἐθνικοὶ, βλέποντες τὴν ἀστραπειανὴν διὰ τὸν χριστιανισμόν ἀληθειῶν καὶ τὴν μεγάλην ζήμιαν ἐξ αὐτοῦ πολλῶν ἐπαγγελματικῶν τάξεων, ἐκήρυξαν φοβερώτατον καὶ σφοδρώτατον διωγμὸν κατὰ τῶν χριστιανῶν (ὁ χριστιανισμὸς ἀπὸ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς ἐμφανισθεῖς του κατεδιώχθη καὶ ἐπολεμήθη), β') κατὰ τὸ διάστημα τῶν τριῶν περιόδου αἰώνων, κατ' οὗς κατεδιώχθησαν ἀπηνῶς οἱ χριστιανοί, χιλιάδες ἐκ τούτων ἐμαρτύρησαν καὶ ἐθανατώθησαν, διότι δὲν ἠθέλησαν νὰ ἀρνηθῶσι τὸν Χριστὸν καὶ νὰ λατρεύσωσι τὰ εἰδωλα, γ') ὁ μαρτυρικὸς αὐτῶν θάνατος καὶ ἡ αὐτοθυσία αὐτῶν συνετέλεσαν τὰ μέγιστα εἰς τὴν στερέωσιν καὶ εὐρυτέραν διὰ τὸν χριστιανισμόν τῶν διδασμάτων τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου, δ') οἱ ἀπηνέστεροι καὶ σκληρότεροι διωγμοὶ κατὰ τῶν χριστιανῶν ἐγένοντο ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων **Νέρωνος** τοῦ θηριώδους καὶ τῶν τελευταίων τοιούτων **Διοκλητιανοῦ** καὶ **Μαξιμιανοῦ**, ε') οἱ κατὰ τοὺς διωγμοὺς τούτους φονευθέντες χριστιανοὶ λέγονται **μάρτυρες**, καὶ τοιοῦτοι εἶναι ὁ ἅγιος **Γεώργιος**, ὁ ἐν Θεσσαλονίκῃ μαρτυρήσας ἅγιος **Δημήτριος**, ἡ ἅγια **Αἰκατερίνα**, ἡ ἅγια **Βαρβάρα** καὶ ἄλλοι.

Ὁ μέγας Κωνσταντῖνος

(προστάτης τῶν χριστιανῶν)

Πολλοὶ αὐτοκράτορες τῆς Ῥώμης ἀνέβησαν τὸν θρόνον μετὰ τὸν Ὀκταβιανὸν Αὐγούστον, κατὰ τὴν βασιλείαν τοῦ ὁποίου εἶδομεν ὅτι ἐγεννήθη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ἀλλ' ὀλίγοι ἦσαν ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἠγάπησαν τοὺς Ἕλληνας. Ἐκ τούτων πάλιν περισσότερον ὁ Ἄδριανὸς καὶ τινες ἄλλοι.

Βυζαντινὴ ἱστορία Νικ. Μεταξᾶ.

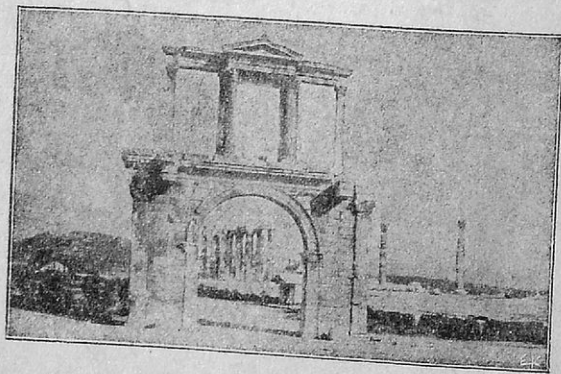
2

Ὁ Ἀδριανὸς ἐχορήγησεν εἰς πολλοὺς πτωχοὺς Ἑλληνας μεγάλα χρηματικά βοηθήματα, ἀπεπεράτωσε τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ **ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός**, τοῦ ὁποίου τὰ θεμέλια εἶχον τεθῆ ἐπὶ

Πεισιστράτου, καὶ τὸ σπουδαιότερον κατεσκευάσεν ἐν Ἀθήναις τὸ μέγα **Ἀδριάνειον** λεγόμενον καὶ σωζόμενον μέχρι σήμερον **ὑδραγωγεῖον**, ἐκαλλώπισε τὰς Ἀθήνας μὲ πολλὰ μεγαλοπρεπῆ οἰκοδομήματα καὶ νέαν πόλιν πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς Ἀκροπόλεως ἀνήγειρε.

Περισσότερον ὅμως ὅλων τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Ρώμης ἠγάπησε τὴν Ἑλλάδα **Κωνσταντῖνος ὁ μέγας** υἱὸς **Κωνσταντίνου** τοῦ **Χλωροῦ** καὶ τῆς εὐσεβοῦς **Ἑλένης**. Ὁ Κωνσταντῖνος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του διεδέχθη αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον τῆς **Ἰσπανίας**, **Γαλατίας** καὶ **Βρετανίας**.

Ἡ ἐν Ἀθήναις πύλη τοῦ Ἀδριανοῦ.

Πολυαρχία. — Τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Διοκλητιανοῦ, ὅπου εἶχε συμβῆ καὶ ὁ ἀπηνέστερος καὶ σκληρότερος κατὰ τῶν χριστιανῶν διωγμὸς, χάριν καλυτέ-

ρας διοικήσεως εἶχε διαιρεθῆ εἰς **τέσσαρα μέρη**⁽¹⁾, διωκεῖτο δὲ ὑπὸ δύο συναρχόντων, οἵτινες ὀνομάζοντο **Αὔγουστοι**, καὶ οἱ ὅποιοι βραδύτερον προσέλαβον καὶ δύο ἄλλους ἀκόμη ἄρχοντας κληθέντας **Καίσαρας**.

Δὲν παρήλθε πολὺς χρόνος καὶ ὁ λαὸς τῆς Ῥώμης ἐγεροθεὶς ἐξέλεξε δύο αὐτοκράτορας. Συνέπεια τῆς **πολυαρχίας** ταύτης ὑπῆρξεν ὁ μεταξὺ τῶν ἡγεμόνων τούτων ἐμφύλιος πόλεμος καὶ ἡ διάσωσις ἐκ τῶν **ἐξ** ἡγεμόνων μόνον **τριῶν**, ἧτοι τοῦ τῆς Ῥώμης **Μαξεντίου**, τοῦ τῆς Ἰσπανίας, Γαλατίας καὶ μεγ. Βρετανίας **Κωνσταντίνου** καὶ τοῦ τῆς Ἀνατολῆς **Δικινίου**.

Δυστυχῶς ὅμως ὁ Μαξέντιος, γαμβρὸς τοῦ Κωνσταντίνου ἐπὶ τῇ ἀδελφῇ του Φαύστα, ἐπιθυμῶν νὰ ἀνατρέψῃ τὸν Κωνσταντίνον καὶ νὰ κατακτήσῃ τὰς ἐπαρχίας του καὶ μείνῃ οὗτος μόνος ἄρχων τοῦ δυτικοῦ κράτους, παρεσκευάζε κρύφα τὰς δυνάμεις του εἰς τὸν κατὰ τοῦ Κωνσταντίνου πόλεμον. Πρὶν ὅμως ὁ Μαξέντιος ἐτοιμασθῆ, ὁ Κωνσταντίνος θέλων νὰ προκαταλάβῃ αὐτὸν ἀνέτοιμον, συναθροίσας τὸν στρατὸν του ἐξεκίνησε πρῶτος κατ' αὐτοῦ καὶ ἦλθε καὶ ἐστρατοπέδευεν εἰς τοὺς πρόποδας τῶν νοτιῶν Ἀλπεων. Ἐνῶ ὅμως ἠτοιμάζετο ὁ Κωνσταντίνος νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τοῦ Μαξεντίου κατελήφθη ὑπὸ δισταγμῶν, **πρῶτον** διότι ὁ στρατὸς τοῦ Μαξεντίου ἦτο πολυαριθμότερος καὶ **δεύτερον** διότι ἐξεστράτευεν ἐναντίον τῆς Ῥώμης, τὴν ὅποιαν οἱ Ῥωμαῖοι ἐθεώρουν πόλιν ἱεράν. Ἐνῶ δὲ ἦτο τόσον ἀνήσυχος καὶ διστακτικὸς εἶδεν ἐξαφνικὰ τὴν μεσημβρίαν ἐν τῷ οὐρανῷ περιλάμπρον φωτεινὸν σημεῖον φέρον εἰς τὸ μέσον σχῆμα σταυροῦ μὲ τὰς λέξεις **«ἐν τούτῳ νίκα»**. Ἐννοεῖται ὅτι τὸ λαμπρὸν αὐτὸ ὄραμα ἐξέπληξε τὸν Κωνσταντίνον, ἀκόμη δὲ περισσότερον, διότι τὴν αὐτὴν νύκτα κοιμηθεὶς εἶδε καθ' ὕπνον τὸν Χριστὸν φέροντα τὸ ἴδιον ἐκείνο σημεῖον τοῦ Σταυροῦ.

Ἀμέσως ὁ αὐτοκράτωρ ἀφυπνισθεὶς ἐπέισθη πλέον περὶ τῆς ἀληθείας τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ ὅτι ὄντως ὁ Θεὸς τῶν χριστιανῶν θὰ ἐβοήθη αὐτὸν εἰς τὸν κατὰ τοῦ Μαξεντίου πόλεμον. Διέταξε δὲ τότε νὰ κατασκευασθῆ πορφυρᾶ σημαία μὲ χρυσοῦν στέφανον, νὰ

(1) Οἱ αὐτοκράτορες τῆς Ῥώμης ἀπὸ τὸν Αὔγουστον καὶ ἐξῆς ἐλέγοντο **Καίσαρες** μέχρι τῆς βασιλείας τοῦ σκληροῦ **Δομιτιανοῦ**, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ τελευταῖος ὅστις ἔφερε καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Καίσαρος. Μετὰ τὸν **Δομιτιανὸν** ἰο αὐτοκράτορες ἐκαλοῦντο **Αὔγουδοι**, οἱ δὲ ἀντιβασιλεῖς **Καίσαρες**.

χαραθῶσι δὲ ἐντὸς τοῦ κύκλου, τὰ ἀρχικά γράμματα ΧΡ (= Χριστός), εἰς δὲ τὸ ἄνω ἄκρον αὐτῆς νὰ θέσῃσι σταυρόν. Ἡ οὕτω κατασκευασθεῖσα σημαία ὠνομάσθη **λάβαρρον**, ἦτο δὲ ἡ πρώτη χριστιανική σημαία. Ἐννοεῖται ὅτι τὸ λάβαρον τοῦτο ἐνέπνευσε μέγαν ἐνθουσιασμόν εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Κωνσταντίνου, διότι πολλοὶ ἐκ τῶν στρατιωτῶν του ἦσαν χριστιανοί.

13 Ὁ μέγας Κωνσταντῖνος

ἔρριφθη εἰς τὸν Τίβεριν ποταμὸν καὶ ἐπνίγη. Τότε ὁ Κωνσταντῖνος μετὰ τοῦ νικηφόρου στρατοῦ του εἰσῆλθε θριαμβευτικῶς εἰς τὴν Ῥώμην καὶ ἐκηρύχθη **μόνος αὐτοκράτωρ** εἰς ὁλόκληρον τὸ δυτικὸν κράτος.

Μετέπειτα μετέβη εἰς Μεδιόλανα (Μιλάνον), ἐκεῖ προσῆλθε καὶ ὁ Αὐγουστος τῆς Ἀνατολῆς **Δικλνιος**, ὅστις ἐτέλεσε τοὺς γάμους του μετὰ τῆς ἀδελφῆς τοῦ Κωνσταντίνου **Κωνσταντίας**.

Προπορευομένου λοιπὸν τοῦ λαβάρου, ὤρμησε μετὰ θάρρους ὁ Κωνσταντῖνος ἐναντίον τοῦ Μαξεντίου, ὅστις τὸν ἀνέμενε μετὰ τοῦ στρατοῦ του ἔξωθεν τῶν τειχῶν τῆς Ῥώμης. Ἐκεῖ συνήφθη φονικωτάτη μάχη (τῷ 312 μ.Χ.) κατὰ τὴν ὁποίαν ἐνίκηθη ὁ Μαξέντιος, ὅστις τραπείσ εἰς φυγὴν

Ἐπιστρέψας κατόπιν εἰς Ῥώμην καὶ φρονῶν ὅτι ἡ μεγάλη νίκη τὴν ὁποίαν κατήγαγε κατὰ τοῦ Μαξεντίου ὠφείλετο εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ Χριστοῦ, ζητήσας δὲ καὶ τὴν συγκατάθεσιν τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους Λικινίου, ἐξέδωκεν ἀπὸ κοινοῦ μετ' αὐτοῦ **διάταγμα**, διὰ τοῦ ὁποίου ἔπαυεν ὁ κατὰ τῶν χριστιανῶν διωγμός, ἐδίδετο δὲ πᾶσα θρησκευτικὴ ἐλευθερία εἰς τοὺς ὑπηκόους τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, ἀνεκηρύσσετο ὁ χριστιανισμὸς ὡς ἐπίσημος θρησκεία τοῦ κράτους καὶ ὑποῦτο πλέον ὡς σημαία τοῦ στρατοῦ τὸ λάβαρον. Οὕτως ὁ Κωνσταντῖνος ἀνεδείχθη μέγας προστάτης τῶν χριστιανῶν.

Ἐν παρήλθε πολὺς χρόνος καὶ ὁ Λικίνιος ἤρχισε πάλιν νὰ καταδιώκῃ τοὺς ἐντὸς τοῦ κράτους τοῦ χριστιανούς. Ἡ διαγωγή τοῦ Λικινίου παρώργισε τὸν Κωνσταντῖνον, ὅστις ἐκστρατεύσας ἐναντίον αὐτοῦ τὸν κατενίκησεν ἐπανειλημμένως καὶ ἐν τέλει καθήρσεν αὐτόν, ἀνακηρυχθεὶς μόνος **μονάρχης** τοῦ **ἀνατολικοῦ** καὶ **δυτικοῦ** κράτους.

Θρησκευτικαὶ ἔριδες καὶ ἡ ἐν Νικαία σύνοδος.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἐταράσσετο ὑπὸ θρησκευτικῶν ἐρίδων. Ὁ Ἄρειος ὅστις ἦτο πρεσβύτερος (ιερεὺς) εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀλεξανδρείας, προσπαθὼν νὰ γίνῃ ἐπίσκοπος καὶ ἀποτυχὼν εἰς τὰς ἐνεργείας του, ἤρχισε νὰ προσβάλλῃ τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν, πρεσβεύων ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς δὲν εἶναι Θεός, ὡς ὁ Πατήρ, ἀλλ' ὅτι εἶνε κτίσμα, ὅπως καὶ οἱ λοιποὶ ἄνθρωποι, ἀλλὰ τὸ τελειότερον τῶν κτισμάτων.

Ἡ στρεβλὴ καὶ πεπλανημένη αὕτη διδασκαλία διαδοθεῖσα ἀνεστάτωσε τὸν χριστιανισμόν. Ματαίως ὁ ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας προβλέπων τὸν κίνδυνον, τὸν ὁποῖον διέτρεχεν ἡ ἐκκλησία προσεπάθει διὰ παραινέσεων καὶ συμβουλῶν νὰ ἐπαναφέρῃ τὸν Ἄρειον εἰς τὸν ἀληθῆ δρόμον. Βλέπων ὅμως ὅτι αἱ πατρικαὶ του συμβουλαὶ ἀπέβαινον εἰς μάτην, ἀπεφάσισε νὰ συγκαλέσῃ τοπικὴν ἢ ἐπαρχιακὴν σύνοδον. Ἡ σύνοδος κληθεῖσα καὶ ἀκούσασα τὰς βλασφημίας ταύτας τοῦ Ἀρείου κατεδίκασε τὴν αἵρεσιν ταύτην. Δυστυχῶς ὅμως ὁ Ἄρειος ἐξηκολούθησε νὰ διδάσκῃ τὰ αὐτά. Τότε ὁ ἐπίσκοπος τῆς Ἀλεξανδρείας **Ἀλέξανδρος** ἐξεδίωξεν αὐτὸν ἐκεῖθεν.

Ὁ Ἄρειος καταφυγὸν εἰς Παλαιστίνην ἐξηκολούθησε νὰ διαδίδῃ τὰς δοξασίας αὐτοῦ. Ἡ αἵρεσις αὐτῆ τοῦ Ἄρειου, προῖον πλάνης, ἐκλόγιζε τὴν πίστιν ἐνίων χριστιανῶν, ἔφθασε δὲ καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Τότε ὁ Κωνσταντῖνος θέλων νὰ θέσῃ τέρμα καὶ νὰ εἰρηνεύσῃ τὰς μεταξὺ τῶν χριστιανῶν δημιουργηθεῖσας ἕριδας, συνεκάλεσεν εἰς τὴν **Νίκαιαν** τῆς **Βιθυνίας** (Μ. Ἀσία) τῷ 315 μ.Χ. τὴν **πρώτην κληθεῖσαν οἰκουμενικὴν σύνοδον**,⁽¹⁾ συγκροτηθεῖσαν ἐκ 318 διαφόρων πατέρων καὶ ὑπὸ τὴν προεδρίαν αὐτοῦ τοῦ Κωνσταντίνου, εἰς ἣν ἀπήγγειλε καὶ κατάλληλον λόγον πρὸς τοὺς συνελθόντας ἐπισκόπους περὶ ὁμοιοῦς.

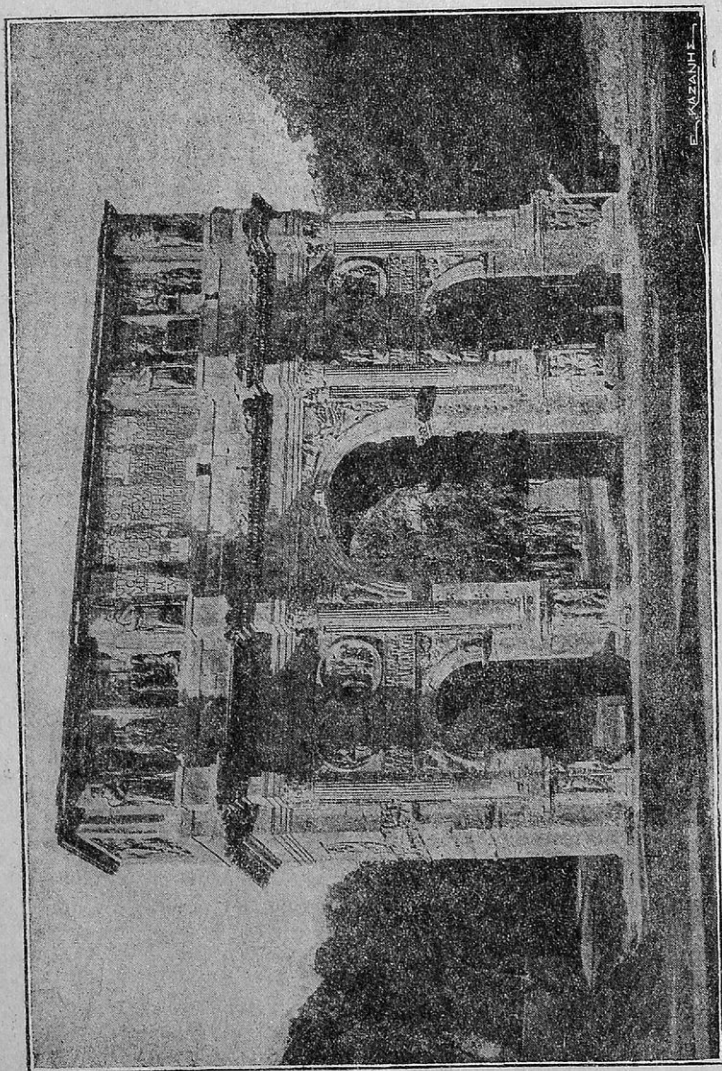
Εἰς τὴν σύνοδον ταύτην ὠμίλησαν πολλοὶ ἐπίσκοποι· διεκρίθησαν δὲ κατὰ τὰς συζητήσεις ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας διάκονος **Ἀθανάσιος** καλούμενος, ὅστις ἀποστομώσας τὸν Ἄρειον κατέπεισε τὴν σύνοδον νὰ παραδεχθῆ ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ὁμοούσιος τοῦ Πατρὸς καὶ ὅτι ἐγενήθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πρὸ τῶν αἰώνων καὶ δὲν ἐποιήθη, ὁ ἐπίσκοπος Μύρων τῆς Λυκίας ἅγιος **Νικόλαος** καὶ ὁ ἐπίσκοπος Τριμυθοῦντος τῆς Κύπρου ἅγιος **Σπυρίδων**. Ἡ σύνοδος αὕτη κατέδικασε παμψηφεί τὴν αἵρεσιν τοῦ Ἄρειου καὶ συνέταξε τὰ 7 ἄρθρα τοῦ συμβόλου τῆς Πίστεως, διὰ τῶν ὁποίων πᾶς χριστιανὸς ὁμολογεῖ ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ἀληθῶς υἱὸς Θεοῦ ὁμοούσιος πρὸς τὸν Πατέρα αὐτοῦ. Ἡ αὕτη σύνοδος ἐρρῦθμισε καὶ τινὰ ἄλλα θρησκευτικὰ ζητήματα μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα.⁽²⁾

Κτίσις Κωνσταντινουπόλεως. Μετὰ τὸν κανονισμόν τῶν διαφόρων θρησκευτικῶν ζητημάτων, ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ῥώμην. Ἐσκέφθη δὲ τότε, ὅτι ἡ Ῥώμη δὲν ἦτο πλέον κατάλληλος διὰ νὰ κατοικῆ ἐν αὐτῇ, διότι ἐπεκράτει ἡ εἰδωλολατρία, ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ μεταφέρῃ τὴν πρωτεύουσάν του πρὸς τὰς ἑλληνικὰς χώρας, ὅπου ἐπεκράτει ὁ χριστιανισμός.

Ἦλθε λοιπὸν εἰς τὴν Ἀνατολήν καὶ ἐξέλεξεν ὡς κατάλληλον θέσιν

(1) Ἡ σύνοδος αὕτη ὀνομάσθη Οἰκουμενική, διότι διὰ πρώτην φορὰν συνήρχοντο ἐπίσκοποι ἐξ ὅλης τῆς Οἰκουμένης.

(2) Ἡ ἑορτὴ τοῦ Πάσχα ὀρίσθη ὑπὸ τῆς πρώτης οἰκουμενικῆς συνόδου νὰ τελεῖται τὴν πρώτην Κυριακὴν μετὰ τὴν πανσέληνον τῆς ἐσθρινῆς ἰσημερίας.

Ἡ ἐν Ῥώμῃ θριαμβευτικὴ ἀψὶς τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου.

τὸν θρακιὸν Βόσπορον, κτίσας ἀκριβῶς ἐκεῖ ἔνθα ἔκειτο τὸ ἀρχαῖον Βυζάντιον νέαν ὠραιότατην πόλιν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασε **Νέαν Ῥώμην**. Τὴν πόλιν ταύτην ἐκόσμησε διὰ μεγαλοπρεπῶν οἰκοδομῶν καὶ καλλιτεχνημάτων, ἅτινα συνέλεξεν ἐκ τῆς κυρίως Ἑλλάδος καὶ ἄλλων χωρῶν καὶ ὠχύρωσε ταύτην δι' ἰσχυρῶν τειχῶν, οἰκοδομήσας μετὰ τῆς εὐσεβοῦς μητρὸς του Ἑλένης καὶ τὸν μεγαλοπρεπῆ ναὸν τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας. Κατὰ τὸ ἔτος δὲ (330 μ. Χ.) ἐτέλεσε μεγαλοπρεπέστατα τὰ ἐγκαίνια τῆς νέας πρωτεύουσας του, ἧτις βραδύτερον ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦ ἱδρυτοῦ αὐτῆς Κωνσταντίνου, ὠνομασθεῖσα **Κωνσταντινούπολις** (1).

Καθ' ὃν χρόνον ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος μετέφερε τὴν πρωτεύουσάν του εἰς Βυζάντιον, ἡ εὐσεβῆς μήτηρ αὐτοῦ Ἑλένη ἐταξίδευσεν εἰς τοὺς ἁγίους τόπους, ὅπου μετὰ πολλὰς ἐρεῦνας ἀνεκάλυψε τὸν **τίμιον Σταυρόν**, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐσταυρώθη ὁ **Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς** καὶ τὸν **Πανάγιον αὐτοῦ τάφον**, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐκτίσθη μεγαλοπρεπέστατον ναὸν τῆς **Ἀναστάσεως** σφῶζόμενον μέχρι σήμερον.

Ἐτίμησε δὲ ὁ μέγας Κωνσταντῖνος τὸ **ἑλληνικὸν ἔθνος** εἰς μέγιστον βαθμὸν, διότι καὶ τοὺς διδασκάλους τῶν Ἀθηνῶν ἐπροστάτευσε καὶ διότι, ἐνῶ ἦτο αὐτοκράτωρ, ἐθεώρει καύχημά του νὰ λέγηται **στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων**.

Ἐκατατεύσας τῷ (337 μ. Χ.) εἰς τὴν Ἀσίαν διὰ τὴν πολεμῆσιν τοὺς Πέρσας, ἠσθένησε καὶ προαισθανόμενος τὸν θάνατόν του, καθ' ὃν χρόνον εὐρίσκετο ἐν Νικομηδείᾳ ἐβαπτίσθη ὑπὸ τοῦ ἐκεῖ ἐπισκόπου **Εὐσεβίου** (2).

Ἀπέθανε δὲ τῇ 21 Μαΐου (337 μ. Χ.), **εορτὴν τῆς Πεντηκοστῆς**, καθ' ἣν ἡμέραν ἡ ἐκκλησία μας εορτάζει τὴν μνήμην αὐτοῦ καὶ τῆς μητρὸς του, καὶ ἐτάφη ἐν τῷ ναῷ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων

(1) Ἡ Κωνσταντινούπολις ἐπὶ δέκα αἰῶνας ἦτο πρωτεύουσα τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον ἔπειτα ὠνομάσθη ἕνεκα τῆς ἀπολύτου ἐπικρατήσεως τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου **ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία**.

(2) Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἂν καὶ ἦτο πρὸ πολλοῦ χριστιανὸς δὲν εἶχεν ἐν τούτοις βαπτισθῆ. Ἐπραξε δὲ τοῦτο ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του.

τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔνθα μετεκομίσθη ὁ νεκρὸς αὐτοῦ ἔντος χρυσοῦς λάβρακος.

Ὁ Κωνσταντῖνος ὠνομάσθη **μέγας** διὰ τὰ πολλὰ καὶ μεγάλα αὐτοῦ κατορθώματα. Ἡ ἐκκλησία τιμῶσα τὸν μέγαν Κωνσταντῖνον κατέταξεν αὐτὸν καὶ τὴν εὐσεβῆ μητέρα αὐτοῦ Ἑλένην μεταξὺ τῶν ἁγίων.

Ἱστορικὸν δυμπεράσμα. Ἡμεῖς ὡς χριστιανοὶ καὶ Ἕλληνες ὀφείλομεν νὰ εὐγνωμονῶμεν καὶ τιμῶμεν τὴν μνήμην αὐτοῦ, διότι ἀπ' ἐνὸς μὲν ἐγένετο ἔνθερος ὑποστηρικτῆς τῆς **χριστιανικῆς θρησκείας** καὶ κατὰ πολὺ συνετέλεσεν εἰς τὴν διάδοσιν καὶ τὸν θρίαμβον αὐτῆς, ἀπ' ἑτέρου δέ, ἐγκαθιδρύσας ὡς πρωτεύουσάν του τὸ Βυζάντιον, συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ ἀναζήσῃ ὁ **ἐλληνοδύμος**.

Ἡερίληψις καὶ ἱστορικὰ δυμπεράσματα. α') Ἀφοῦ ὁ **Μ. Κωνσταντῖνος** ἐνίκησε τὸν **Μαξέντιον** καὶ ἐγένετο μόνος ἄρχων εἰς ὀλόκληρον τὸ δυτικὸν ῥωμαϊκὸν κράτος τῇ συγκαταθέσει καὶ τοῦ **Λικίνιου**, ὅστις ἦτο μόνος ἄρχων τοῦ ανατ. ῥωμαϊκοῦ κράτους καὶ ὅστις εἶχεν ἔλθει εἰς Ῥώμην ὅπως συζευχθῆ τὴν ἀδελφὴν τοῦ **Μ. Κωνσταντῖνου Κωνδαντίαν** διὰ διατάγματος διέταξε τὴν παῦσιν τῶν διωγμῶν τῶν χριστιανῶν, β') ἐπειδὴ ἕκαστος τῶν δύο αὐτοκρατόρων θέλων νὰ γίνῃ μόνος αὐτοκράτωρ υπέβλεπε τὸν ἄλλον ἢ ἀγάπη καὶ ἢ μεταξὺ τῶν φιλία δὲν διήρκησε πολὺν καιρὸν, γ') ἐπειδὴ ὁ Λικίνιος ἐφάνη ἄπιστος καὶ ἤρχισε νὰ καταδιώκῃ τοὺς χριστιανούς, ἐξεργάγη ὁ μεταξὺ τῶν πόλεμος, εἰς ὃν ἐνίκηθη κατὰ κράτος ὁ Λικίνιος· συλληφθεὶς δὲ ἀλχμάλωτος ἔσωσε τὴν ζωὴν του τῇ παρακλήσει τῆς συζύγου του, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἀπιστήσας καὶ πάλιν ἐφρονεῦθη, δ') ὁ **Μ. Κωνσταντῖνος** ἀνακηρυχθεὶς μετὰ ταῦτα **μονοκράτωρ** εἰς ὀλόκληρον τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος ἢ πρώτη αὐτοῦ φροντίς ἦτο νὰ προστατεύσῃ δι' ὅλων τῶν μέσων τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, νὰ συγκαλέσῃ τὴν Α' οἰκουμενικὴν σύνοδον, ἣτις κατεδίκασε τὴν πεπλανημένην αἵρεσιν τοῦ **Ἀρειοῦ**, ἐκανόνισε διάφορα ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα, τὰ ὁποῖα ἐτάρασσοντ ὅτι τὴν ἐκκλησίαν, καὶ συνέταξε τὰ ἑπτὰ πρῶτα ἄρθρα τοῦ **δυμβόλου τῆς πίστεως**, ε') ἡ μήτηρ αὐτοῦ εὐσεβῆς **Ἑλένη**, καθ' ὃν χρόνον ὁ **Μ. Κωνσταντῖνος** μετέφερε τὴν πρωτεύουσάν του εἰς τὸ **Βυζάντιον** αὕτη ἐταξίδευσεν εἰς τὴν Παλαιστίνην, ὅπου μετὰ πολλὰς ἐρεῦνας ἀνεῦρε τὸν **τίμιον Σταυρὸν** καὶ ἀνεκάλυψε τὸν **πανάγιον τάφον** ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἴδρυσεν τὸν μεγαλοπρεπῆ ναὸν τῆς Ἀναστάσεως, σφῆζόμενον μέχρι τῆς σήμερον, ς') ὁ **Μ. Κωνσταντῖνος** πολεμῶν κατὰ τῶν Περσῶν ἠσθένησε βαρέως, ἐπιστρέψας δὲ χάριν θεραπείας εἰς τὰ παρὰ τὴν **Νικομήδειαν** λουτρὰ προσηθάνη ὅτι θὰ ἀποθάνῃ. Ἐκεῖ δὲ ἀφοῦ ἐβαπτίσθη ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου τῆς Νικομηδείας **Εὐσεβίου** ἀπέθανε τῇ 21 Μαΐου τοῦ ἔτους 337 μ.Χ. εἰς ἡλικίαν 63 ἐτῶν.

Ἀπὸ τοῦ μεγάλου Κωνσταντῖνου καὶ ἐξῆς οἱ Ἕλληνες ἤρχισαν νὰ γίνων-

ται ἐλεύθεροι ἕως ὅτου μὲ τὸν καιρὸν ἔλαβον καὶ τὴν βασιλείαν εἰς χεῖράς ταν καὶ οὕτως ἡ μεγάλη ἐκείνη βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ἔγινε πλέον ἑλληνικὴ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία.

Μετὰ τὸν Μ. Κωνσταντῖνον ὅλοι οἱ αὐτοκράτορες τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπῆρξαν χριστιανοί.

Ὁλος ὁ κόσμος, πρὸ πάντων ὅμως οἱ χριστιανοί, ἐκλαυσαν καὶ ἐθρήνησαν τὸν Μ. Κωνσταντῖνον.

Ἡ χριστιανικὴ ἐκκλησία, διὰ τὰ μεγάλα καλὰ τὰ ὅποια ἔκαμε εἰς τὸν χριστιανισμόν, ἐτίμησε μεγάλως αὐτὸν καὶ τὸν κατέταξε μεταξὺ τῶν ἁγίων, ὀνομάσασα αὐτὸν **ἰσαπόδοτον**. Ἡ δὲ ἱστορία διὰ τὰ μεγάλα καὶ πολιτικὰ αὐτοῦ κατορθώματα τὸν ὠνόμασε **μέγαν**.

Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος μὲ τὴν νέαν πρωτεύουσάν του συνετέλεσε νὰ ἀναστηθῇ τὸ **ἑλληνικὸν ἔθνος**.

Θεοδόσιος ὁ μέγας.

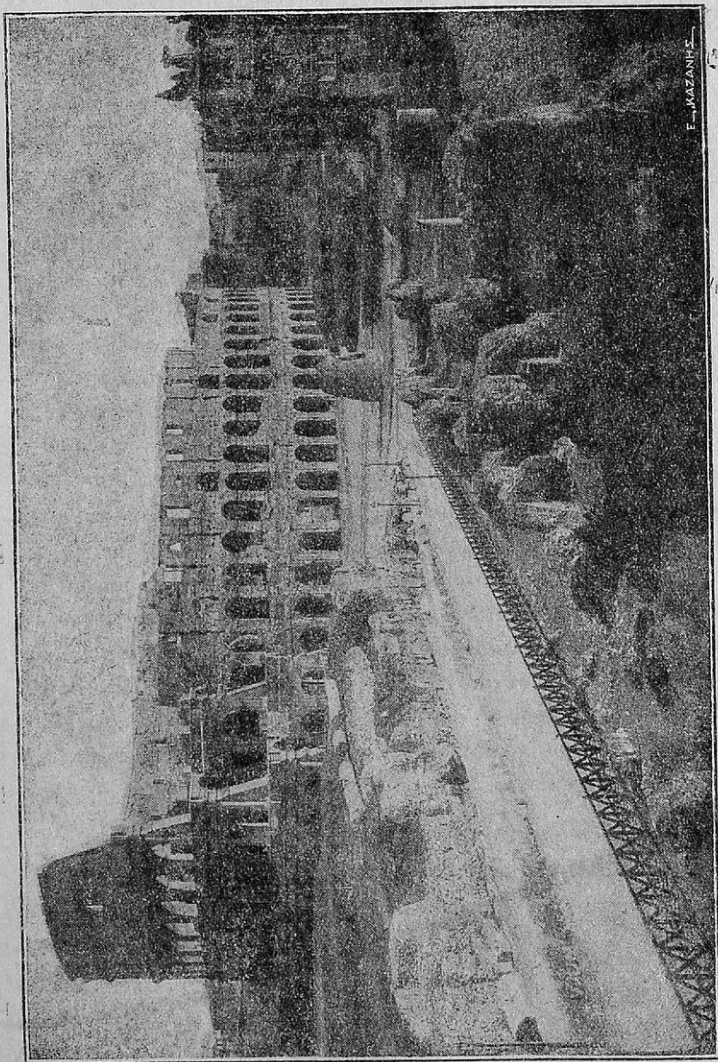
Πολλοὶ αὐτοκράτορες μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μεγάλου Κωνσταντῖνου ἀνέβησαν τὸν θρόνον τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους· σπουδαιότατος ὅμως ὅλων τούτων ὑπῆρξεν ὁ **Θεοδόσιος ὁ μέγας**.

Ὅτε οὗτος ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον, εὔρε τὸ κράτος περιστοιχούμενον καὶ εἰς τὴν ἀνατολὴν καὶ εἰς τὴν δύσιν ὑπὸ πολλῶν ἐχθρῶν, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ **Βησιγόθιοι** (1) εἶχον φθάσει μέχρι τῶν τειχῶν τῆς Κων-πόλεως. Ὁ Θεοδόσιος, ὢν ἀνὴρ συνετὸς καὶ γενναῖος, ἀντεπεξῆλθεν ἐναντίον ὅλων αὐτῶν καὶ ἀφοῦ κατέβαλε καὶ ὑπέταξε μετὰ πολυτεῖς ἀγῶνας ὅλους καὶ τοὺς ἐν τῇ ἀνατολῇ καὶ τοὺς ἐν τῇ δύσει ἐχθροὺς ἐξεσφάλισε καὶ ἐπαγίωσε τὴν τάξιν καὶ τὴν εὐημερίαν καθ' ὅλον τὸ ἀπέραντον ῥωμαϊκὸν κράτος.

Ὁ Θεοδόσιος ἀναδεικνύεται μέγιστος προστάτης τῆς ὀρθοδοξίας.— Ὁ Θεοδόσιος βλέπων ὅτι ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως **Δημόφιλος** ἦτο ὀπαδὸς τοῦ Ἀρείου, δὲν ἔβράδυνε νὰ καταβιβάσῃ τοῦτον ἐκ τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ νὰ ἀναβιβάσῃ εἰς αὐτὸν τὸν ὀρθόδοξον καὶ διαπρέποντα ἐπὶ εὐγλωττίᾳ καὶ πολυμαθείᾳ **Γρηγόριον τὸν Ναξιανζηνόν**.

Μετὰ τινὰ χρόνον συνεκάλεσεν ἐν Κωνσταντινουπόλει (τῷ 381

(1) Οἱ Βησιγόθιοι ἦσαν λαὸς γερμανικῆς φυλῆς, ὅστις ἐπέδραμεν ἀπὸ τὰ βόρεια τῆς Εὐρώπης εἰς τὰ μεσημβρινὰ αὐτῆς μέρη.

F. MAZANIS

Τὴ ἐρείπια τοῦ ἐν Ῥώμῃ μεγάλου ἀμφιθεάτρου (Κολοσσαίου),
τὸ ὅποιον περιελάμβανεν 87,000 θεατὰς.

μ. Χ.) *δευτέραν οίκουμενικὴν σύνοδον* ἐξ 150 θεοφόρων πατέρων ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου, ἧτις κατεδίκασε τὴν αἵρεσιν τοῦ Μακεδονίου, ὅστις ἠρνεῖτο τὴν θεότητα τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ συνεπλήρωσε τὸ σύμβολον τῆς Πίστεως διὰ τῆς προσθήκης καὶ τῶν ἄλλων *πέντε ἄρθρων*. Οὕτως ἐπεκυρώθη τὸ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος δόγμα καὶ συνεπληρώθη τὸ σύμβολον τῆς Πίστεως, ὅπερ μένει ἔκτοτε ἀμετάβλητον ὑπὸ τῶν χριστιανῶν.

Ὁ Θεοδοσίος ὑπερέβαλεν εἰς τὴν προστασίαν τοῦ χριστιανισμοῦ τὸν μέγαν Κωνσταντῖνον, διότι ἐνῶ ὁ μέγας Κωνσταντῖνος ἠνείχετο τοὺς ἔθνικους, οὗτος διὰ διατάγματος ἐκδοθέντος τῷ 392 μ. Χ. κατήργησε τὴν εἰδωλολατρείαν, διέλυσε τοὺς συλλόγους τῶν ἔθνικῶν ἱερέων, ἔκλεισε τοὺς ναοὺς αὐτῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸ *μαντεῖον τῶν Δελφῶν*, κατήργησε τοὺς *ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας*, μετέτρεψεν ὅλους τοὺς ναοὺς τῶν ἔθνικῶν εἰς χριστιανικοὺς ἐπιβαλὼν ἐν τέλει διὰ τῆς βίας τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, γενόμενος οὕτως ὁ μέγας *θεμελιωτὴς καὶ ἰδρυτὴς* τῆς χριστιανικῆς θρησκείας (1).

Ὁ Θεοδοσίος μετὰ ταῦτα (τῷ 395 μ. Χ.) σπεύδων νὰ καταπαύσῃ ἀναρχικά τινα κινήματα ἀναφνέντα ἐν τῇ δύσει, μετέβη εἰς Ῥώμην καὶ κατόπιν εἰς Μεδιόλανα (Μιλάνον), ἔνθα ἀσθενήσας ἀπέθανεν. Ὀλίγον ὅμως πρὸ τοῦ θανάτου του διένειμε τὸ κράτος του εἰς δύο καὶ τὸ μὲν *ἀνατολικὸν* ἔδωκεν εἰς τὸν πρεσβύτερον αὐτοῦ υἱὸν Ἄρκάδιον, τὸ δὲ *δυτικὸν* εἰς τὸν νεώτερον υἱὸν του Ἰνώριον. Ἐκ τῶν κρατῶν τούτων τὸ μὲν δυτικὸν διετηρήθη μόνις ἑκατὸν ἔτη, τὸ δὲ ἀνατολικὸν μὲ πρωτεύουσαν τῆς ἑλληνικῆς αυτοκρατορίας τὴν Κωνσταντινούπολιν ἔζησεν ὑπὲρ τὰ χίλια ἔτη περιελθὼν εἰς μεγίστην ἀκμὴν.

Ἐξελληνισμὸς τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους.

Τὸ ἀνατολικὸν ῥωμαϊκὸν κράτος, τὸ ὁποῖον ὑπὸ τοῦ Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου, ὡς εἶπομεν, ἐδόθη εἰς τὸν πρεσβύτερον αὐτοῦ υἱὸν Ἄρ-

(1) Πολλοὶ ἐκ τῶν χριστιανῶν τότε παρεκτρεπόμενοι κατέστρεψαν παρὰ τὸ εἰρηνοποιῶν πνεῦμα τῆς χριστιανικῆς θρησκείας θανατώσας ἔργα, ἧτοι ἀγάματα ἀνδριάντας κ.λ.π. τῆς ἀρχαίας τέχνης, κατεδάφιζον δὲ ἐκ φανατισμοῦ ἐξόχους καὶ λαμπροὺς ναοὺς τῆς ἀρχαιότητος.

κάδιον και ὠνομάσθη **βυζαντιακὸν** ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου τοῦ πρώτου ὀνόματος τῆς πρωτευούσης αὐτοῦ, ἀπετέλεσεν αὐτοτελὲς κράτος ἀποχωρισθὲν τελείως τοῦ δυτικοῦ, περιελάμβανε δὲ ἀπάσας τὰς ἑλληνικὰς χώρας.

Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι τὸ κράτος τοῦτο δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ εὐθὺς ἕξ ἀρχῆς **ἑλληνικὸν**, διότι οἱ διέποντες αὐτὸ νόμοι ἦσαν ῥωμαϊκοί, ὁ στρατιωτικὸς ὀργανισμὸς ῥωμαϊκός, ἐπίσημος γλῶσσα ἡ **λατινικὴ** καὶ τὸ κράτος ἀκόμη ἐκαλεῖτο ῥωμαϊκόν, ἀλλὰ δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἔκτοτε ἐτέθησαν τὰ θεμέλια μέλλοντος ἑλληνικοῦ κράτους.

Τὸ βυζαντινὸν τοῦτο κράτος περιελάμβανε μὲν πολλὰς καὶ διαφοροὺς φυλάς, τούτων ὅμως ἡ σπουδαιότερα καὶ πολυπληθεστέρα ἦτο ἡ ἑλληνικὴ, κατ' ἀκολουθίαν καὶ ἡ λαλουμένη ὑπὸ τοῦ λαοῦ γλῶσσα ἦτο ἡ ἑλληνικὴ καὶ ἡ γλῶσσα τῆς ἐκκλησίας ἑλληνικὴ, ὅλα τὰ ἐκκλησιαστικὰ βιβλία ἐγράφοντο ἐπίσης ἑλληνιστί· ἡ γλῶσσα τῆς ἐκπαίδευσως καὶ τῆς φιλολογίας ἐν γένει ἦτο ἑλληνικὴ.

Τοιοιουτρόπως τὸ ἀνατολικὸν ῥωμαϊκὸν κράτος ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἤρχισε νὰ ἀποβάλλῃ τὰ ῥωμαϊκὰ ἦθη καὶ ἔθιμα καὶ νὰ **ἔξελληνίζεταί**, μέχρις ὅτου ἐγένετο τελείως **ἑλληνικὸν** καὶ ὠνομάσθη ἔκτοτε **βυζαντιακὸν ἑλληνικὸν κράτος** ἢ **ἑλληνικὴ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία**.

Ἄνωτερον πανδιδακτήριον ἐν Κωνσταντινουπόλει = **ἑλληνικὸν Πανεπιστήμιον**. — Ἐπὶ Εὐδοκίας τῆς Ἀθηναίας, συζύγου τοῦ αὐτοκράτορος **Θεοδοσίου** τοῦ **μικροῦ**, ἐξελληνίσθη πλήρως τὸ βυζαντινὸν κράτος, κατ' ὅσον εἰσῆχθη ἐν τοῖς ἀνακτόροις ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, κατὰ διαταγὴν αὐτῆς οἱ αὐτικοὶ καὶ οἱ ὑπάλληλοι τοῦ κράτους ὑπεχρεοῦντο νὰ ὀμιλῶσι καὶ νὰ γράφωσιν ἑλληνιστί. Ἡ Εὐδοκία συνετέλεσε διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῆς νὰ ἰδρυθῆ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀνώτερον **πανδιδακτήριον**, ἦτοι **Πανεπιστήμιον**, εἰς τὸ ὁποῖον ἐσπουδάξετο ἡ ἑλληνικὴ καὶ ἡ λατινικὴ φιλολογία καὶ ἡ νομικὴ ἐπιστήμη.

Πάντα τὰ ἀνωτέρω ἐσήμανον τὸν τέλειον ἐξελληνισμὸν τοῦ ἀνατολικοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους, ὅλαι αἱ χῶραι κατοκοῦντο τὸ πλεῖστον ὑπὸ Ἑλλήνων ἢ ἐξελληνίσθησαν, ὥστε τὸ κράτος τοῦτο ἀπὸ ἐθνικῆς,

ἠθικῆς καὶ ἐκπολιτιστικῆς ἐπόψεως ἦτο ἑλληνικὸν καὶ μόνον ὑπὸ πολιτικὴν ἔποψιν ἦτο ἀκόμη ῥωμαϊκόν.

Ἡ κατάστασις αὕτη διήρκεσεν ἀπὸ τοῦ χωρισμοῦ τοῦ δυτικοῦ κράτους μέχρι τοῦ πέμπτου αἰῶνος, ὅπότεν πλέον μετεβλήθη καὶ ἐγένετο καθ' ὁλοκληρίαν ἑλληνικόν.

Περίληψις καὶ ἱστορικὰ συμπεράσματα. α') Εἶδομεν ὅτι τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Θεοδοσίου διηρέθη εἰς **ἀνατολικὸν** καὶ **δυτικὸν** καὶ ὅτι τὸ μὲν δυτικὸν κατελύθη μετὰ παρέλευσιν **ἑκατὸν** μόλις ἐτῶν, ἐνῶ τὸ ἀνατολικόν, μετονομασθὲν εἰς ἑλληνικὴν βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν, ἔζησεν ὑπὲρ **τὰ χίλια** ἔτη περιελθὼν εἰς μεγίστην ἀκμὴν καὶ δύναμιν, β') ἡ ἐπίδρασις ἐπ' αὐτοῦ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ἦτο τοιαύτη ὥστε βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἐξελληνίσθη ἐντελῶς ὀνομασθὲν ἔκτοτε **ἑλληνικὸν βυζαντινὸν κράτος**, γ') ἐπὶ τῆς αὐτοκρατείας δὲ **Εὐδοκίας** τῆς **Ἀθηναίας**, ἡ ὁποία ἐπέβαλεν εἰς ὅλας αὐτῆς τὰς ὑπηρεσίας νὰ ὁμιλῶσι τὴν ἑλληνικὴν συνετελέσθη πλήρης ὁ **ἐξελληνισμὸς** τοῦ κράτους, δ') κατὰ τὴν ὥραιαν ἐκείνην ἐποχὴν συνεστάθη ἐν Κωνσταντινουπόλει **Πανεπιστήμιον** (πανδιδακτήριον), εἰς τὸ ὁποῖον ὡς εἶπομεν ἐδιδάσκετο ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, φιλολογία, φιλοσοφία καὶ νομικὴ ἐπιστῆμη καὶ ἤκμασαν οἱ μεγάλοι καὶ διαπρεπεῖς διδάσκαλοι καὶ ἱεράρχαι τῆς ἐκκλησίας μέγας Βασίλειος, Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς καὶ Ἰωάννης ὁ χρυσόστομος ὡς καὶ πολλοὶ ἄλλοι.

Ἀθανάσιος ὁ Ἀλεξανδρείας.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου πολλοὶ ἀνεφάνησαν καὶ διέπρεψαν ὡς μεγάλοι διδάσκαλοι, ἱεράρχαι καὶ συγγραφεῖς τῆς ἐκκλησίας, οἵτινες καὶ ἀντεπεξῆλθον ἐναντίον τῶν διαφορῶν ἐχθρῶν τοῦ χριστιανισμοῦ.

Πάντας τοὺς διαπρέψαντας καὶ διακριθέντας ἐκ τῶν ρητόρων καὶ συγγραφέων καὶ τοὺς ἀκολουθήσαντας πιστῶς τὰς παραδόσεις καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἐκκλησίας ὠνόμασαν χάριν τιμῆς, Πατέρας τῆς ἐκκλησίας. Μεταξὺ τῶν Πατέρων τούτων διακεκριμένην θέσιν κατέλαβον οἱ **Ἀθανάσιος** ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, **Βασίλειος** ὁ μέγας καὶ Ἰωάννης ὁ χρυσόστομος.

Ἀθανάσιος ὁ μέγας ἐγεννήθη ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῷ 297 μ. Χ. ἐκ γονέων πτωχῶν ἀλλ' εὐσεβῶν καὶ ἐναρέτων χριστιανῶν. Ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἀνετράφη ὑπὸ τῶν γονέων του εὐσεβέστατα. Οὗτος νέος

ὄν φιλότιμος καὶ λίαν φιλόπρονος, διεκρίνετο μεταξὺ τῶν συσπουδα-
στῶν του διὰ τὴν μεγάλην αὐτοῦ ἐπιμέλειαν καὶ χρησιμότητα. Ἔνεκα
τῶν προτερημάτων αὐτοῦ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας τὸν ἠγάπα
πολὺ καὶ τὸν ἐπροστάτευεν. Ὅτε δὲ ἐμεγάλωσε τὸν ἐχειροτόνησεν εἰς
ἀρχιδιάκονον. Συνέβη δὲ κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἀκριβῶς νὰ ἀνα-
φανῆ εἰς τὸ μέσον καὶ ὁ Ἄρειος, τοῦ ὁποίου τὰς πεπλανημένας δο-
ξασίας καταπολεμήσας ὁ μέγας Ἀθανάσιος, ἐπωνομάσθη ὑπὸ τῆς
ἐκκλησίας **στῦλος** τῆς **ορθοδοξίας**.

Ἡ ἀπέραντος πολυμάθεια τοῦ Μ. Ἀθανασίου κατεδείχθη ὄχι
μόνον κατὰ τὰς μεγάλας συζητήσεις ἐν τῇ Α' οἰκουμενικῇ συνόδῳ,
ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ πολλὰ αὐτοῦ συγγράμματα διὰ τῶν ὁποίων καταπο-
λεμῆ καὶ ἀνασκευάζει τελείως τὰς γνώμας καὶ δοξασίας τοῦ Ἀρείου.

Τοιοῦτος ὢν ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐγένετο ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας
διατελέσας ἐπὶ 45 ὀλόκληρα ἔτη. Κηρύττων μετ' ἀπερίττου εὐλογητικῆς
καὶ διδασκῶν τὰς μεγάλας τοῦ χριστιανισμοῦ ἀληθείας, **δεκάκις** ἐξω-
ρίσθη καὶ ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη ἔμεινεν ἐξόριστος. Διὸ καὶ ἡ ἐκκλησία δι-
καίως ἀνεγνώρισεν αὐτὸν ὡς ἅγιον καὶ ὥρισε νὰ φορεῖσθωμεν τὴν μνή-
μην αὐτοῦ τὴν 18 Ἰανουαρίου.

Περὶ λήψης καὶ ἱστορικὰ συμπεράσματα. α') Ὁ μέγας Ἀθανάσιος
ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας καταπολέμησε τὴν αἵρεσιν τοῦ Ἀρείου γενόμε-
νος ὁ **στῦλος** τῆς ορθοδοξίας, β') μετέσχεν ἐνεργῶς εἰς τὴν Α' οἰκουμενι-
κὴν σύνοδον καὶ γ') συνέγραψε πλείστα συγγράμματα καὶ ἀπέθανεν ἐν τῇ
ἐξορίᾳ.

Βασίλειος ὁ μέγας.

Ὁ μέγας Βασίλειος ἐγεννήθη ἐν Καισαρείᾳ τῷ 330 μ. Χ. πόλιν
τῆς Καππαδοκίας (Μ. Ἀσίας), ὑπὸ πλουσίων καὶ εὐγενῶν γονέων,
οἵτινες ὅμως ἐπειδὴ ἦσαν χριστιανοὶ ὑπέφεραν πολὺ ἀπὸ τοὺς διω-
γμούς. Ἡ μήτηρ αὐτοῦ **Εμμέλεια**, γυνὴ εὐσεβῆς καὶ ἐνάρετος, ἐφρόν-
τισε νὰ ἀναθρέψῃ τὸν μικρὸν Βασίλειον μὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἱεροῦ Εὐαγ-
γελίου, ἐπειδὴ δὲ ἦτο καὶ πολὺ ἐλεήμων ἐνέβαλεν εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ
τὰ αἰσθήματα τῆς **ἐλεημοσύνης**, τῆς **ἀγάπης** καὶ τῆς **εὐσπλαχνίας**
πρὸς τοὺς πτωχοὺς καὶ πάσχοντας.

Περατώσας ὁ Βασίλειος ἐν τῇ πατρίδι του τὰς ἐγκυκλίους σπου-
δάς μετέβη τῇ συμβουλῇ τοῦ πατρὸς του, καὶ χάριν εὐρυτέρων σπου-

δῶν, εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ μετέπειτα εἰς Ἀθήνας ἔνθα μετὰ τοῦ συσπουδαστοῦ του **Γρηγορίου** ἐσπουδασαν τὴν φιλοσοφίαν (1). Μετ' ὀλίγον χρόνον ἐπιστρέψας εἰς τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα ἐγένετο διδάσκαλος τῆς ῥητορικῆς. Μετὰ μακρὰν δὲ ἔπειτα διατριβὴν ἐν ἐρήμῳ ἔνθα προσευχόμενος κατέγιγεν ἰδίᾳ εἰς θρησκευτικὰς μελέτας ἀνεδείχθη ἐπίσκοπος Καισαρείας.

Ὁ Βασίλειος ὡς ἐπίσκοπος ἀνεδείχθη ὄντως μέγας. Πρόσφέρων ἑαυτὸν ἀφ' ἑνὸς μὲν ὡς ὑπόδειγμα ἀγάπης πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀκλόνητος καὶ ἀτρόμητος ὅταν διάφοροι περιστάσεις ἐζήτουν τοῦτο. Αὐτὸς ζῶν λιτότατα πᾶσαν τὴν περιουσίαν αὐτοῦ καὶ πᾶν ὅ,τι ἐκέρδιζεν ἀφιέρωνεν εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ τοὺς πάσχοντας. Ἐβοήθει ἀνεξαιρέτως τοὺς χριστιανούς, Ἑθνικοὺς καὶ Ἰουδαίους, πολλοὺς δὲ ἀκόμη πλουσίους κατέπειθε νὰ ἀκολουθῶσι τὸ παράδειγμά του, κατώρθωσε δὲ νὰ ἰδρῦσῃ ἐν Καισαρείᾳ πτωχοκομεῖον, νοσοκομεῖον καὶ ὄρφανοτροφεῖον, ἅτινα ἀπετέλεσαν ὀλόκληρον συνοικίαν **Βασιλειάδα** ὀνομασθεῖσαν.

Ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ **Οὐάλεντος**, ὅστις ἦτο ὀπαδὸς τοῦ Ἀρείου, ἐστάλη ὑπ' αὐτοῦ πρὸς τὸν Βασίλειον ὁ ἐπίτροπός του **Μόδεστος**, ὁ ὁποῖος εἶχε σταλῆ καὶ εἰς πολλοὺς ἄλλους ἐπισκόπους διὰ νὰ πείσῃ αὐτοὺς μὲ ὑποσχέσεις καὶ ἀπειλὰς ἐξορίας, μαρτυρίων καὶ θανάτου, ὅπως γίνωσιν Ἀρειανοί, καὶ τινες μὲν ἐξ αὐτῶν ἔγιναν τοιοῦτοι. Εἰς τὸν Μόδεστον ὅμως ὁ Βασίλειος ἀπήντησε μετὰ τόσου θάρρους, ὥστε ὄχι μόνον αὐτὸν ἐξέπληξεν ἡ ἀνδρική του στάσις, ἀλλὰ καὶ τὸν αὐτοκράτορα ἔκαμε νὰ τὸν θαυμάσῃ καὶ νὰ τὸν ἀφήσῃ ἡσυχον.

«Τίποτε δὲν φοβοῦμαι ἐξ ὅλων τούτων, ἀπήντησεν εἰς τὸν Μόδεστον, ἀρπαγὴν περιουσίας δὲν ἔχω παρὰ ὀλίγα παλαιὰ ἐνδύματα καὶ τινὰ βιβλία· ἐξορίαν δὲν γνωρίζω, διότι εἰς τὸν κόσμον τοῦτον εἶμαι παρεπίδημος καὶ ξένος· μαρτύρια δὲν δύνανται νὰ ἀσκηθῶσιν εἰς τοσοῦτον ἀσθενὲς σῶμα, τὸ ὁποῖον καὶ ἡ ἐλαχίστη προσβολὴ τοῦ ἀνέμου δύνανται νὰ τὸ ἀνατρέψῃ» ὁ θάνατος δὲ εἶναι ἐκεῖνος, ὅστις θὰ μὲ

(1) Κατ' ἄλλους ὁ Μ. Βασίλειος κατὰ πρῶτον μετέβη εἰς Ἀντιόχειαν ἐπιδοθεὶς εἰς τὴν σπουδὴν τῆς θεολογίας καὶ τῆς νομικῆς καὶ μετέπειτα εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ Ἀθήνας διψῶν νὰ σπουδάσῃ φιλοσοφίαν.

ἐνώση μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ θὰ ἐκπληρώσῃ τὰς εὐχάς μου. Εἴμεθα πρῶοι καὶ ταπεινοὶ πρὸς ὅλους· ὄχι μόνον πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν ἐλάχιστον τῶν ἀνθρώπων· προκειμένου ὅμως περὶ τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ οὐδένα φοβούμεθα. Τὸ πῦρ, τὸ ξίφος, τὰ θηρία καὶ οἱ ὄνυχες οἱ καταξεσχίζοντες τὰς σάρκας, προξενούσιν εἰς ἡμᾶς ἀπόλαυσιν μᾶλλον ἢ κατάπληξιν καὶ φόβον. Διαβιβάσατε λοιπὸν πάντα ταῦτα εἰς τὸν αὐτοκράτορα».

Ὁ Μ. Βασίλειος ὅστις διεκρίνετο διὰ τὴν μεγάλην αὐτοῦ φιλομάθειαν καὶ φιλοπονίαν, συνέγραψε διάφορα συγγράμματα· ἰδίως δὲ κατὰ τῶν δοξασιῶν τοῦ Ἀρειανισμοῦ, ἐρμηνευτικὰ ἐπὶ τῶν ἁγίων Γραφῶν καὶ λειτουργίαν, ἣτις ψάλλεται ὠρισμένας ἡμέρας τοῦ ἔτους. Ἀπέθανε δὲ τῷ 379 μ. Χ.

Περίληψις καὶ ἰστορικὰ συμπεράσματα. α') Ὁ ἐκ Καισαρείας τῆς Καπποδοκίας **Βασιλείος** ὁ μέγας τυχὼν αὐστηρᾶς ἀνατροφῆς ἀνεδείχθη εἰς τῶν μεγαλυτέρων πατέρων τῆς ἐκκλησίας, β') ἐσοῦδασεν ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ κατόπιν εἰς Ἀθήνας καὶ ἐμόνασεν ἐν Πόντῳ, γ') γενόμενος μετ' ὀλίγον ἐπίσκοπος ἐδαπάνη τὴν μεγάλην αὐτοῦ περιουσίαν καὶ ὅ,τι ἐκέρδιζεν εἰς ἀγαθοεργίας, ἰδρύσας τὴν **Βασιλειάδα** (σύνολον φιλανθρωπικῶν καταστημάτων) καὶ δ') ἀπέθανεν ἐκ σωματικῆς ἐξαντλήσεως καταλιπὼν πλεῖστα ἐκκλησιαστικὰ συγγράμματα.

Ἰωάννης ὁ χρυσόστομος.

Ὁ Ἰωάννης, ὁ ὁποῖος χάριν τῆς μεγάλης αὐτοῦ εὐγλωττίας καὶ πειθοῦς εἰς τοὺς λόγους του, ἐπωνομάσθη **χρυσόστομος**, ἦτο Ἕλλην τὸ γένος, ἐγεννήθη ἐν Ἀντιοχείᾳ τῷ 347 μ. Χ. ὑπὸ γονέων ἐπιφανῶν καὶ εὐσεβεστάτων, ἀνετράφη δὲ μετ' ἄκρας ἐπιμελείας μόνον ὑπὸ τῆς μητρὸς αὐτοῦ **Ἀνθούσης**, διότι ὀλίγον χρόνον ἀπὸ τῆς γεννήσεώς του ἔμεινεν ὄρφανὸς πατρός.

Ἐσοῦδασε δὲ ἐν Ἀντιοχείᾳ τὴν ῥητορικὴν καὶ τὴν θεολογίαν διακρινόμενος πάντοτε εἰς ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Ἀντιόχεια ἦτο πυρσοφεγγῆς ἐστία πάσης παιδείας καὶ ἐπιστήμης, διὸ καὶ **Συριάδες Ἀδῆναι** ἐπωνομάζετο.

Ὁ Ἰωάννης χειροτονηθεὶς εἰς πρεσβύτερον Ἀντιοχείας, ἀπέκτησε τόσην φήμην ὥς ὄητωρ, (1) ὥστε μετὰ παρέλευσιν ὀλίγου χρόνου ὁ

(1) Πλεῖστοι ἦσαν οἱ παρακαθήμενοι ὀξυγράφοι, οἱ τὰ ὑπὸ τοῦ ὀήτορος **Βυζαντινὴ ἱστορία Ν. Μεταξῆ**

περίπυστος και περιβόητος εις πάντας και πανταχοῦ, ὁ θεσπέσιος ἱεροκῆρυξ τῆς Ἀντιοχείας ἐκλήθη εις Κωνσταντινούπολιν, ὁμοφώνως ἐκλεχθεὶς ὑπὸ τοῦ τότε αὐτοκράτορος **Ἀρκαδίου** και τῆς συνόδου τῆς ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως και τῶν μεγιστάνων και ἀνεβιβάσθη εις τὸν χηρεύοντα πατριαρχικὸν θρόνον τῆς βασιλευούσης τῶν πόλεων, ἀφοῦ πρῶτον ἐχειροτονήθη κανονικῶς ἀρχιερεὺς τῷ 398 μ. Χ.

Μετὰ τὴν ἄνοδον αὐτοῦ εις τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, ἡ πρώτη αὐτοῦ φροντίς ὑπῆρξεν ἡ ἐξάλπωσις τῆς χριστιανικῆς θρησκείας εις τοὺς ἔθνικοὺς και ἡ καταπολέμησις τῶν αἰρετικῶν και ἡ ἀκαταπόνητος και μηδέποτε ἀποκείμενη προστασία και βοήθεια τῶν πτωχῶν.

Διόκησε τὸν κλῆρον μετ' ἀγάπης, ἀλλὰ και αὐστηρότητος, ἐκήρυξε μετὰ μεγάλης παρησίας πάντοτε τὴν ἀλήθειαν, ἤλεγξε και δυσηρέστησε δημοσίᾳ πολλοὺς κατέχοντας ὑψιστα ἀξιώματα διὰ τὰς παρεκτροπὰς τῶν ἀδιαφορῶν πάντοτε διὰ τὸν φθόνον και τὴν ὀργὴν τῶν ἐλεγχόμενων.

Ὁ Ἰωάννης ἤλεγξε και κατηγόρει μετὰ πολλῆς αὐστηρότητος τὴν μεγάλην πολυτέλειαν και ἀσωτίαν τῆς αὐτῆς τῆς αὐτοκρατείας **Εὐδοξίας**, συζύγου τοῦ Ἀρκαδίου, ἣτις διεκρίνετο μᾶλλον διὰ τὸ σωματικὸν αὐτῆς ἢ τὸ πνευματικὸν κάλλος, ἔνεκα δὲ τούτου δις ἐξωρίσθη τῇ ἐνεργείᾳ αὐτῆς. Κατὰ τὴν δευτέραν δὲ ὑπερτριετῆ ἔξορίαν αὐτοῦ ἀπέθανε τῷ 407 μ. Χ. εις τὴν ποντικὴν πολίχνην **Κόμωνα** ἐν ἡλικίᾳ ἐξήκοντᾶ περιῖπου ἐτῶν.

Μετὰ παρέλευσιν τριῶν περιῖπου δεκαετηρίδων (τῷ 438 μ.Χ.) ἐπὶ τοῦ πατριάρχου **Πρόκλου** ἀξίου μαθητοῦ τοῦ Χρυσοστόμου, πείσαντος τὸν αὐτοκράτορα Θεοδοσίον τὸν μικρὸν νὰ ἀπονείμῃ δικαιοσύνην εις τὴν μνήμην τοῦ θεσπεσιωτάτου πατριάρχου, διετάχθη ἡ ἀνακομιδὴ τοῦ σεβασμίου λειψάνου του και ἡ μεταφορὰ του μετὰ λαμπροτάτης πομπῆς εις Κωνσταντινούπολιν ἡγουμένου τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις πρῶτος

λεγόμενα μετὰ πάσης γράφοντες σπουδῆς και τοὺς λόγους αὐτοῦ πέμποντες οὐ μόνον εις τὰς ἐγγυς ἀλλὰ και εις τὰς ἀπωτέρας και ἀπωτάτας τῶν πόλεων τῆς αὐτοκρατορίας. Διὰ τούτου δὲ τοῦ μέσου ἐπῆρχοντο, ὡς εἰκόσ, αὐτὰ τὰ πράγματα εις κατακύρωσιν τῆς προσδραμοῦσης φήμης και πᾶς ὁ ἐλεγχόμενος ὡς μὴ ἀναγνοὺς λόγον χρυσοστομικὸν ἐθεωρεῖτο ἢ ὡς κακόμουςος ἢ ὡς τελείως ἄμουςος ἢ ὡς ἀπειροκόλος και ἀναίσθητος.

ἠσπάσθη τὴν λάρνακα αὐτοῦ ζητῶν συγχώρησιν ὑπὲρ τῶν γονέων του διὰ τὴν διαπραχθεῖσαν ὑπ' αὐτῶν ἀδικίαν. Κατετέθη δὲ τὸ ἱερὸν αὐτοῦ λείψανον εἰς τὸν περιώνυμον ναὸν τῶν *ἀγίων Ἀποστόλων* παρὰ τὰς θήκας τῶν βασιλέων (2).

Ὁ Χρυσόστομος συνέγραψε πλεῖστα συγγράμματα καὶ λόγους, ἔρμη-
νεύειας τῆς ἁγίας Γραφῆς, διαφόρους πραγματείας καὶ ἐπιστολάς καὶ
τὴν τελουμένην μέχρι σήμερον λειτουργίαν ἐν τῇ ὀρθοδόξῃ ἐκκλησίᾳ.

Ἡ ἐκκλησία θέλουσα καὶ ἄλλως νὰ τηρήσῃ ἀγῆρω καὶ θάλλου-
σαν τοῦ κλείσαντος καὶ μεγαλύναντος αὐτὴν πατριάρχου τὴν μνήμην,
ὄρισεν εἰς τιμὴν αὐτοῦ τέσσαρας ἐνιαυσίους ἑορτάς.

Περὶ ληψίς καὶ ἰστορικὰ δυσπεράσματα. α') Ἰωάννης ὁ ἐξ Ἀν-
τιοχείας ἀνετράφη χριστιανικῶς ὑπὸ τῆς εὐσεβοῦς αὐτοῦ μητρὸς **Ἀνθούδης**,
β') ἐσπούδασε τὰ νομικὰ καὶ μετέπειτα τὴν θεολογίαν ἐν τῇ ἀκμαζούσῃ τότε
ἐπὶ παιδείᾳ Ἀντιοχείᾳ, γ') ἀφοῦ ἐγένετο πρεσβύτερος καὶ ἐδίδασκεν ἐν Ἀν-
τιοχείᾳ αἱ σοφαὶ αὐτοῦ ὀμιλίαι ἀντήχουν καὶ εἰς τὰ ἀπώτατα μέρη τῆς αὐτο-
κρατορίας, δ') ἡ φήμη καὶ οἱ περισπούδαστοι αὐτοῦ λόγοι παρεκίνησαν τοὺς
ἐν Κωνσταντινουπόλει νὰ ἐκλέξωσιν αὐτὸν παμψηφεὶ καὶ ἀναβιβάσωσιν αὐτὸν
εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔνθα ἀνεδείχθη εἰς
τῶν μεγίστων ἐκκλησιαστικῶν ῥητόρων ὀνομασθεὶς ὑπὸ τοῦ λαοῦ **χρυσόστο-
μος**. Συνέγραψε πλεῖστα ἐκκλησιαστικά συγγράμματα. Ἀπέθανεν ἐν τῇ ἐξορίᾳ.

Ὁ Ἰουστινιανός.

Πολλοὶ ἐκ τῶν αὐτοκρατόρων, οἵτινες ἀνέβησαν τὸν θρόνον τοῦ
βυζαντινοῦ κράτους, ἰδίως μετὰ τὸν αὐτοκράτορα Ἀρκαδίον, ὑπῆρξαν
ἀνάξιοι, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ πάλιν ἐκ τούτων ἔπραξαν μεγάλα κατορθώ-
ματα καὶ ἐπέδειξαν ἔξοχον ἀνδρείαν καὶ φιλοπατριάν. Πρῶτος εἰς τὴν
σειρὰν τῶν λαμπρῶν αὐτοκρατόρων εἶναι ὁ **Ἰουστινιανός**, βασι-
λεύσας ἀπὸ τοῦ 527—565 μ. Χ.

Ὁ Ἰουστινιανὸς διαδεχθεὶς ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν θεῖόν του **Ἰου-
στίνον**, παρὰ τοῦ ὁποίου ἀνετράφη καὶ ἐξεπαιδευθὴ ἐπιμελῶς, κατέ-
βαλε πᾶσαν προσπάθειαν, ὅπως καταστήσῃ τὴν βασιλείαν του καὶ

(2) Οὕτω κατὰ τὴν **ἐλληνικὴν ἰδιοδυνκραδίαν** ἀπέλανε μετὰ θάνα-
τον τῆς πρεπούσης πανδήμου τιμῆς, ὁ ἐν ἁγίοις θεοσπέσιος καὶ ἐν μεγαλοφυῶ
δαμιόνιος ἀνὴρ, τοῦ ὁποίου ζῶντος πᾶσαν ἐκίνησε μηχανὴν νὰ ματαιώσῃ τὴν
ἐπ' ἀγαθῷ ἐνέργειαν τῶν ἰδίων ὁμογενῶν ὁ **φθόνος**.

ἔσωτερικῶς καὶ ἔξωτερικῶς, ὅσον τὸ δυνατὸν λαμπροτέραν. Καὶ ἀληθῶς ἐπέτυχεν εἰς ὅλας αὐτοῦ τὰς προσπαθείας, διότι ἐπὶ τῆς βασιλείας του ἐξετελέσθησαν τσαυτὰ εἰρηνικὰ καὶ πολεμικὰ ἔργα, ὅσα εἰς οὐδεμίαν ἄλλην ἐποχὴν τοῦ Βυζαντίου.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἦτο ἀνὴρ μὲ πολὺ ἰσχυρὰν θέλησιν, εἶχεν ἔξοχον καὶ ἀξιοθαύμασιον νοῦν καὶ ἰδιοφυίαν νὰ ἐκλέγη τὰ κατάλληλα πρόσωπα πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν σχεδίων του. Δὲν ἐβράδυνε λοιπὸν νὰ ἐκλέξη ὡς συνεργάτας τὸν τὸν διάσημον νομομαθῆ **Τριβωνιανὸν** καὶ διὰ τὰ πολεμικὰ ἔργα τοὺς ἐξόχους στρατηγούς **Βελισδάριον** καὶ **Ναρσῆν**. Ὅχι ὅμως ὀλίγον συνετέλεσεν εἰς τὴν λαμπρότητα τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ **Θεοδώρα**.

ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς

ἡς του, διότι διετέλεσε πιστὴ σύζυγος, πολῦτιμος σύμβουλος καὶ εἰς ἄκρον συνετὴ καὶ γενναία. Τσαυτὴ δὲ ἦτο ἡ ἐπίδρασις αὐτῆς ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἔνεκα τῆς ὀξείας καὶ ὀρθῆς αὐτῆς κρίσεως, ὥστε εἰς ὅλας αὐτοῦ τὰς πράξεις ἡ γνώμη καὶ αἱ συμβουλαι τῆς Θεοδώρας εἶχον μεγίστην ἐπ' αὐτοῦ βαρῦτητα.

Συνέβη μάλιστα κατὰ τὴν λεγομένην «**στάσιν τοῦ νίκα**» ὁ θρόνος τοῦ Ἰουστινιανοῦ νὰ σαλευθῆ ὑπὸ τῆς μανίας τῶν ἐν Κωνσταν-

Θεοδώρα. Ἡ Θεοδώρα κατήγετο ἐκ ταπεινῆς οἰκογενείας στερηθεῖσα ἐνωρίς τοῦ πατρὸς της, ἠναγκάσθη δὲ ὑπὸ τῆς πενίας νὰ ἐπιδοθῆ εἰς τὸ θεατρικὸν στάδιον καὶ νὰ ζήσῃ ἐπὶ τινα χρόνον ἄτακτον βίον. Καὶ ὅμως ἂν καὶ ἦτο τοιαύτη ὁ Ἰουστινιανὸς δὲν ἐδίστασε πρὶν γίνῃ ἀκόμη αὐτοκράτωρ νὰ τὴν λάβῃ σύζυγον, ἔνεκα τῆς μεγάλῃς νοημοσύνης καὶ τοῦ ἐξαιρέτου κάλλους της. Ἄλλ' ὅποιοσδήποτε καὶ ἂν ἦτο ὁ πρότερος βίος καὶ ἡ καταγωγὴ τῆς Θεοδώρας, γενομένη σύζυγος τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀνεδείχθη καθ' ὅλα ἀξία τῆς ἐκλογῆς.

τινουπόλει φατριῶν, ἡ Θεοδώρα ἐν τούτοις ἦτο ἐκείνη, ἥτις διὰ τῶν γενναίων συμβουλῶν της ἔσωσεν αὐτόν.

Βελισσάριος. Ὁ ἐξοχος στρατηγὸς **Βελισσάριος** ὡς καὶ ὁ ἐπίσης ἱκανώτατος στρατηγὸς **Ναρσῆς** συνετέλεσαν τὰ μέγιστα εἰς τὴν διοργάνωσιν τοῦ στρατοῦ, ὥστε νὰ καταστῇ οὗτος ἀξιόμαχος καὶ δυνατῆ νὰ ἀποκρούσῃ τοὺς πολλαπλοῦς ἐχθροὺς τοῦ βυζαντινοῦ κράτους.

Ὁ Βελισσάριος εἶναι ἐκεῖνος ὅστις σταλεῖς εἰς τὰ βόρεια παρτάλια τῆς Ἀφρικῆς κατέλυσε τὸ ἐκεῖ κράτος τῶν **Βανδάλων**, ὑπαγῶν τὴν χώραν ἐκείνην ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Βυζαντίου. Ὁ αὐτὸς στρατηγὸς ὑπέταξε τοὺς κατέχοντας τὴν Ἰταλίαν **Ὀστρογότθους**, ἀπέκρουσε δὲ κατ' ἐπανάληψιν τοὺς Πέρσας, οἵτινες ἠπειλήσαν τὰ ὄρια τοῦ κράτους, ὑποχρεώσας αὐτοὺς νὰ συνάψωσι μετὰ τοῦ Βυζαντίου εἰρήνην.

Διὰ τοῦ ἐπιφανοῦς δὲ στρατηγοῦ Ναρσῆ κατετρόπωσε τοὺς ἐπαναστατήσαντας πάλιν ἐν Ἰταλίᾳ Ὀστρογότθους, καταστήσας τὴν Ἰταλίαν βυζαντινὴν ἐπαρχίαν, ὅτε ὁ Βελισσάριος ἐπολέμει τοὺς Πέρσας.

«**Στάσις τοῦ νίκα**». Ὁ Βελισσάριος κατέβαλεν ἐπίσης τὴν ἐκραγεῖσαν ἐμφύλιον στάσιν μετὰ τῶν δύο φατριῶν τῶν **πραδίνων** καὶ **γαλαζίων**, ἥτις ἐκλήθη «**στάσις τοῦ νίκα**» καὶ ἥτις ὡς εἴπομεν ἠπειλήσε νὰ ἀνατρέψῃ τὸν θρόνον τοῦ Ἰουστινιανοῦ· καὶ ἰδοὺ πῶς. Ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὑπῆρχον πάντοτε δύο ἀντίπαλοι φατρίαί, διαγωνιζόμεναι ἐν τῷ Ἰπποδρόμῳ οἱ **πραδῖνοι** καὶ οἱ **γαλαζῖοι** (Βενετοὶ κυανοῖ), οἱ ὁποῖοι διεκρίνοντο ἀπὸ τοῦ χρώματος τῶν ἐνδυμάτων τῶν ἡμιόχων των (ἀρματηλατῶν). Σὺν τῷ χρόνῳ ἀνεπτύχθη μετὰ τῶν αὐτῶν ἐν τῷ μεγάλῳ καὶ πεισματῶδει διαγωνισμῷ φοβερὰ ἀντιζηλία, ἡ ὅποια δὲν ἐβράδυνε (τῷ 532 μ.Χ.) νὰ καταλήξῃ εἰς σφοδρότατον ἐμφύλιον σπαραγμόν, εἰς ὃν ἔλαβε μέρος καὶ ὁ λαός. Ὁ αὐτοκράτωρ γνῶναι καὶ ἐπροστάτευε τότε περισσότερο τὴν φατριάν τῶν γαλαζίων, ἄγνωστον ὅμως πῶς ἠδυνήθησαν, ἐνῶ ἀμφότεραι αἱ φατρίαὶ ἀλληλεσπαρασσόντο, νὰ ἐνωθῶσι καὶ στασιάσωσι κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος.

Ἐσώθη δὲ τότε ὁ θρόνος τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὅστις ἦτο ἔτοιμος νὰ ἐγκαταλείψῃ αὐτόν ἀπὸ τὰς προτροπὰς τῆς μεγαλόφρονος καὶ ὑπερφάνου συζύγου του Θεοδώρας, ἥτις κατῴρθωσε νὰ πείσῃ αὐτόν, ὅχι

μόνον νὰ μὴ παραιτηθῆ αὐτοῦ, ἀλλὰ νὰ ὑπερασπίσῃ τοῦτον, κατορθώσας νὰ ἀνατεθῆ εἰς τὸν γενναῖον αὐτοῦ στρατηγὸν Βελισσάριον ἢ καταδίωξις τῶν στασιαστῶν. Ὁ Βελισσάριος ἐπιτεθεὶς ἐναντίον αὐτῶν, καθ' ὃν χρόνον ἦσαν συνηθροισμένοι οὗτοι ἐν τῷ Ἰπποδρόμῳ ἐφόνευσε περὶ τὰς τριάκοντα χιλιάδας ἐκ τῶν στασιαστῶν καὶ κατέπνιξε τὴν φοβερὰν ἐκείνην στάσιν⁽¹⁾. Κατὰ τὴν στάσιν ταύτην οἱ στασια-

Ὁ ναὸς τῆς ἁγίας Σοφίας

σταὶ τοσοῦτον εἶχον ἐκμανῆ, ὥστε ὄχι μόνον ἔθνηκαν πῦρ καὶ ἀπετέφρωσαν πολλὰ λαμπρὰ δημόσια οἰκοδομήματα καὶ ἀριστουργήματα τέχνης, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν ναὸν τῆς ἁγίας Σοφίας, ἀλλὰ προέβησαν καὶ εἰς τὴν ἀνακήρυξιν ἄλλου αὐτοκράτορος τοῦ Ὑπαίου.

Ὁ Ἰουστινιανός, ὡς εἶπομεν, ἐλάμπρυνε καὶ ἐδόξασε τὴν βασιλείαν αὐτοῦ ὄχι μόνον διὰ τῶν μεγάλων στρατιωτικῶν κατορθωμάτων τῶν ἐνδόξων στρατηγῶν αὐτοῦ Βελισσαρίου καὶ Ναρσῆ καὶ τῆς ἐπεκτάσεως τοῦ κράτους του, ἀλλὰ καὶ διὰ μεγάλων εἰρηνικῶν ἔργων.

Νομοθεσία καὶ εἰρηνικὰ ἔργα. Καὶ διὰ μὲν τοῦ ἐξόχου νομομαθοῦς *Τριβωνιανοῦ* καὶ πολλῶν ἄλλων νομομαθῶν, συνέταξε

(1) Ἡ *στάσις τοῦ νίκα* ὠνομάσθη οὕτω, διότι αἱ στασιαστικαὶ φατρίαι εἶχον ὡς σύνθημα ἐκάστη τὴν λέξιν «νίκα», τὴν ὁποίαν μετεχειρίζετο ἐν τῷ Ἰπποδρόμῳ ὁσάκις ἤθελον νὰ προτρέπωσι τοὺς ἀρματηλάτας των εἰς τὴν νίκην.

τὸ μέγα ἐκεῖνο νομοθετικὸν ἔργον, τὸ ὁποῖον καλεῖται «**σῶμα τοῦ πολιτικοῦ δικαίου**» καὶ τὸ ὁποῖον χρησιμεύει ὡς βάσις τῶν νομοθεσιῶν πολλῶν νεωτέρων κρατῶν. Ὁχύρωσε τὴν πρωτεύουσάν του δι' ἰσχυροτάτων τειχῶν, κατεσκεύασε πολυάριθμα καὶ πολυειδῆ κτίρια ἥτοι ὑδραγωγεῖα, γεφύρας, φρούρια, νοσοκομεῖα, ναοὺς κλπ. ἅπαντα τοῦ κράτους του.

Ὁ ναὸς τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας. Τὸ σπουδαιότατον ὅμως καὶ μεγαλοπρεπέστατον κτίριον τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἶναι ὁ ὑπ' αὐτοῦ ἀνοικοδομηθεὶς ναὸς διὰ τετάρτην φορὰν τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας, ὅστις ὡς ἐμάθομεν εἶχε πυρποληθῆ κατὰ τὴν στάσιν τοῦ «νίκαια». Διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ναοῦ τούτου, ὅστις σφίζεται μέχρι σήμερον μεταβλημένος εἰς τζαμίον ὑπὸ τῶν Τούρκων, εἰργάσθησαν δεκαεπίσχιλοι ἔργαται ἐπὶ ἑξ ὀλόκληρα ἔτη καὶ ἐδαπανήθησαν περὶ τὰ 340 ἑκατομμύρια δραχμῶν. Τόση δὲ ἦτο ἡ λαμπρότης καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τοῦ ναοῦ, ὥστε κατὰ τὰ ἐγκαίνια αὐτοῦ ὁ Ἰουστινιανὸς ἔμεινε κατάπληκτος ἐκ θαυμασμοῦ καὶ ἀνέκραξε· «Νενίκηκά σε Σολομῶν».

Ὁ μέγιστος καὶ περικαλλέστατος οὗτος ναὸς ὁ μεταβλημένος δυστυχῶς ἔκτοτε εἰς ὀθωμανικὸν τέμενος μετὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀποτελοῦσι τὸ **Παλλάδιον** τῶν ἐθνικῶν βλέψεων, τὸ κέντρον τῶν παλμῶν πάσης ἑλληνικῆς καρδίας, τὸ γλυκὺ καὶ φαεινὸν εἶδολον τῶν ἐλπίδων τοῦ **Γένους**. Ἄς ἐλπίσωμεν ὅτι δὲν ἀπέχει πολὺ ἡ ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ κυματίσῃ ἡ ἑλληνικὴ σήμαϊα ἐπὶ τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων καὶ θὰ ἀνοιχθῶσι καὶ εὐλογηθῶσιν αἱ πύλαι τοῦ ναοῦ τῆς **ἁγίας Σοφίας** ὑπὸ τοῦ ἑλληνος πατριάρχου καὶ ἐκπληρωθῇ οὕτως ἡ βασιλικὴ ἐντολὴ **Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου** εἰπόντος, ὅτι ἡ **Κωνσταντινούπολις** μετὰ τοῦ ναοῦ τῆς **ἁγίας Σοφίας** πρέπει νὰ ἀποτελῶσι τὴν ἱεράν παρακαταθήκην παντὸς Ἑλληνος.

Ἡ σηροτροφία. Ἡ σηροτροφία, δηλ. οἱ μεταξοσκώληκες, μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἦτο ἄγνωστος εἰς τὴν Εὐρώπην, ἐνομιζέτο δὲ ἡ μέταξα ὡς προϊόν δένδρων. Ἡ μεταξοσκωληκτροφία ἐκαλλιεργεῖτο μυστικὰ εἰς τὴν **Σινικὴν** (Κίναν)· ἡ μέταξα ἐπωλεῖτο ἀκριβώτατα, δι' αὐτὸ καὶ ὀλίγοις ἐφόρουσαν μεταξωτὰ φορέματα. Ὁ Ἰουστινιανὸς ὅμως κατάρθωσε μὲ τὴν βοήθειαν δύο καλογήρων νὰ

εισαγάγη εἰς τὸ κράτος του τὴν καλλιέργειαν τῆς μετάξης καὶ ἰδοὺ πῶς· οἱ δύο οὗτοι καλόγηροι, ἀφοῦ ἔμαθον εἰς τὴν *Σινικήν* τὸν τρόπον, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐκτρέφονται οἱ μεταξοσκώληκες, παρέλαβον κρυφίως ἐντὸς καλαμίνων θάβδων μεταξόσπορον, τὸν ὁποῖον ἔφερον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐκεῖ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἰδρῦθησαν μεταξουργεῖα καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἤρχισε νὰ εἰσρῆ εἰς τὸ κράτος ἄφθονος ὁ χρυσός.

Ἡ σηροτροφία ὅμως καὶ πάλιν ἐτηρεῖτο μυστική, περίπου μέχρι τοῦ 1130 μ. Χ. ὁπότε εἰς βασιλεὺς τῆς Σικελίας περιελθὼν εἰς πόλεμον μετὰ τῶν Βυζαντινῶν συνέβη νὰ αἰχμαλωτίσῃ μεταξουργούς τινάς, διὰ τῶν ὁποίων διεδόθη ἡ μεταξουργία εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ κατόπιν εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπὶ πλέον προήγαγε τὸ ἐμπόριον, ἐπροστάτευσεν τὴν βιομηχανίαν, συνεκάλεσεν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν ε' οἰκουμένην σύνοδον, ἡ ὁποία κατεδίκασε συγγράμματά τινα τῶν **μονοφυσιτῶν** ὡς αἰρετικά, ἐπροστάτευσεν τὸν χριστιανισμὸν καὶ ἐφάνη ὀλίγον σκληρὸς εἰς τοὺς ἐθνικοὺς εἰδωλολάτρας.

Περίληψις καὶ ἱστορικὰ συμπεράσματα. α') Ὁ Ἰουστινιανὸς ὑπέρξεν εἰς τῶν λαμπροτέρων αὐτοκρατόρων τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, β') τὰ μεγάλα αὐτοῦ εἰρηνικὰ ἔργα καὶ τὰ ἐπιτυχή πολεμικὰ κατορθώματα, τὰ ἐπιτευχθέντα διὰ τῶν ἐξόχων αὐτοῦ στρατηγῶν Βελισσαρίου καὶ Ναρσή κατὰ τῶν βαρβάρων λαῶν, οἵτινες ἠπέιλον διαρκῶς τὸ βυζαντινὸν κράτος, οἳ ἦσαν οἱ Βάνδαλοι, οἱ Βησιγόθοι, οἱ Πέρσαι κλπ. ἐδόξασαν καὶ ἐλάμπρυναν τὴν βασιλείαν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, γ') ὄχι ὅμως ὀλιγώτερον ἐπόσησαν τὴν βασιλείαν 1) ἡ ὑπὸ τοῦ Τριβωνιανοῦ καὶ λοιπῶν νομοδιδασκάλων συνταχθεῖσα καὶ περισυλλεγεῖσα μεγάλη νομοθεσία (σῶμα πολιτικοῦ δικαίου κληθεῖσα) χρήσιμος μέχρι σήμερον εἰς πολλὰ τῶν νεωτέρων κρατῶν, 2) ὁ στολισμὸς τῆς πρωτεύουσος του, διὰ μεγαλοπρεπῶν ἔργων καὶ 3) τὸ καὶ σπουδαιότατον πάντων, ἡ ἀνοικοδόμησις τοῦ κατὰ τὴν στάσιν τοῦ **«νίκαι»** πυρποληθέντος περικαλλεστάτου ναοῦ τῆς ἁγίας Σοφίας, δ') ἀκόμη δὲ καὶ ἡ εἰσαγωγή τῆς καλλιέργειας τῆς μετάξης, ἐξ ἧς πολὺς χρυσὸς εἰσέρρευεν εἰς τὸ κράτος του καὶ ε') πολῦτιμος ὑπέρξεν σύμβουλος τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ κατὰ πολὺ συνέτελεσεν αὐτὴ διὰ τῆς ἀκρας συνέσεως, τῆς ὀρθοτάτης κρίσεως καὶ τῆς γενναϊότητός της ἀκόμη, νὰ λαμπρύνῃ τὸν θρόνον του ἡ σύζυγος αὐτοῦ **Θεοδώρα**.

Ἡράκλειος.

Μετὰ τὸν Ἰουστινιανὸν ἐγένοντο πολλοὶ αὐτοκράτορες· οἱ πλεῖστοι ὅμως τούτων ὑπῆρξαν ἄσημοι καὶ ἀνίκανοι μὴ δυναθέντες νὰ προστατεύσωσι τὸ κράτος τῶν ἀπὸ τοὺς περικυκλοῦντας αὐτὸ διαφόρους ἐχθροὺς **Πέρσας, Ἀραβας, Σλάβους** καὶ λοιποὺς, οἱ ὅποιοι πολλὰς εἶχον καταλάβει ἔκτοτε χώρας τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας.

Καὶ ἐνῶ ταῦτα συνέβαινον μέχρι τοῦ 610 μ.Χ. ἡ **δύγκλητος**, δηλ. τὸ ἀνώτατον συμβούλιον τοῦ κράτους, ἐπειδὴ ὑπέφερε πολὺ ἀπὸ τὸν ἄρπαγα, αἰμοδιψῆ καὶ ἀνίκανον αὐτοκράτορα **Φωκᾶν**, τὸν ὑπὸ τοῦ λαοῦ βραδύτερον θαναταθέντα, ἀνηγόρευσε αὐτοκράτορα τὸν **Ἡράκλειον**, υἱὸν τοῦ διοικητοῦ τῆς Ἀφρικῆς, ἄνδρα γενναῖον, εὐσεβέστατον, ῥωμαλαῖον καὶ εὐφυᾶ.

Ἄνοδος τοῦ Ἡρακλείου εἰς τὸν θρόνον. Ὁ Ἡράκλειος ἀναβὰς τὸν θρόνον τῷ 610-641 εὐρέθη ἀληθῶς ἀπέναντι χαώδους καταστάσεως, δηλ. εὔρεν αὐτὸ εἰς ἔλσεινὴν καὶ ἀξιοθρήνητον κατάστασιν, τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους διετέλουν εἰς κακίστην κατάστασιν καὶ τὰ στρατιωτικὰ εἰς μεγίστην παραλυσίαν, δύο δὲ φοβεροὶ ἐχθροὶ οἱ **Ἄραρες** ἀπὸ βορρᾶ καὶ οἱ **Πέρσαι** (1) ἐξ ἀνατολῶν ἠπέλουν νὰ καταλύσωσι τὴν αὐτοκρατορίαν. Τότε πρὸς στιγμὴν ἐσκέφθη ὁ Ἡράκλειος νὰ ἰδρῦσῃ τὸ κράτος του ἐν Ἀφρικῇ εἰς Καρχηδόνα, εὐτυχῶς ὅμως ὁ ἰκανώτατος τότε πατριάρχης **Σέργιος** ἠμπόδισε τούτον εἰπὼν εἰς αὐτόν, ὅτι «ἔπρεπε νὰ μείνῃ ἐκεῖ καὶ νὰ ἀποθάνῃ μετὰ τοῦ λαοῦ του, τὸν ὅποιον ὁ Θεὸς ἐνεπιστεύθη εἰς αὐτόν».

Πολεμικαὶ προετοιμαδίαι τοῦ Ἡρακλείου. Ὁ Ἡράκλειος ὅλας ταύτας τὰς δυσχερείας κατάρθωσε νὰ ἀντιμετωπίσῃ μετὰ θάρρους καὶ νὰ καταστήσῃ τὸ ὄνομά του ἐνδοξον. Ἡ πρώτη του φροντίς ἦτο νὰ βελτιώσῃ τὰ οἰκονομικὰ, νὰ διοργανώσῃ καλῶς τὸν

(1) Οἱ Πέρσαι τότε διὰ τοῦ βασιλέως αὐτῶν **Χοσρόη** τοῦ Β' εἶχον κυριεύσει τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν Συρίαν καὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ συλλαβόντες καὶ τὸν ἐν αὐτῇ πατριάρχην **Ζαχαρίαν** καὶ ἀρπάσαντες ἀπὸ τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου **Τάφου** τὸν **τίμιον Σταυρόν**. Εἶχον δὲ προχωρήσει μέχρι τῆς Χαλκηδόνος (Καδήμιοι), δηλ. ἐναντι τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

στρατόν του καὶ νὰ ὑποβάλλῃ τοῦτον εἰς αὐστηρὰν πειθαρχίαν, ὥστε νὰ καταστῇ λίαν ἀξιόμαχος.

Α' κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμος. Μετὰ ταῦτα ἀφοῦ συμφολόγησεν εἰρήνην μὲ τοὺς Ἄβαρας καὶ ἐπεράτωσε τὰς πολεμικὰς του ἐργασίας, ἠτοιμάσθη νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν Περσῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο φύσει εὐφυῆς καὶ στρατηγικὸς δὲν ἠθέλησε νὰ ὀρμήσῃ κατ' εὐθείαν ἐναντίον των, εὐρισκομένων εἰς τὴν ἀπέναντι ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς ἀκτῆς πόλιν Χαλκηδόνα, ἀλλ' ἀφῆκεν αὐτοὺς νὰ ἠσυχάζωσιν, ἐτρέπη ἄλλην ὁδόν. Ἐξέπλευσε μὲ πολυάριθμον στρατόν καὶ στόλον πρὸς τὰ νοτιοδυτικὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἀποβίβασθεις εἰς τὴν Ἰσσοὺν τῆς Κιλικίας, ἔνθα ἄλλοτε ἐθριάβευσεν ὁ μέγας Ἀλέξανδρος, ἐνίκησεν ἐκεῖ τῷ 622 μ. Χ. τοὺς Πέρσας. Τότε οἱ ἐν Χαλκηδόνι ἐναντι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐστρατοπεδευμένοι Πέρσαι, φοβηθέντες μὴ ὁ Ἡράκλειος διακόψῃ τὸν πρὸς τὴν Περσίαν δρόμον αὐτῶν ἀνεχώρησαν ἐσπευσμένως ἐκ Χαλκηδόνας, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐπεδίωκε καὶ ὁ Ἡράκλειος.

Ὁ αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος μετὰ τὴν πρώτην ταύτην νίκην διακόψας τὴν παιραιτέρω πορείαν του ἐπέστρεψε νικητῆς καὶ τροπαιοῦχος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

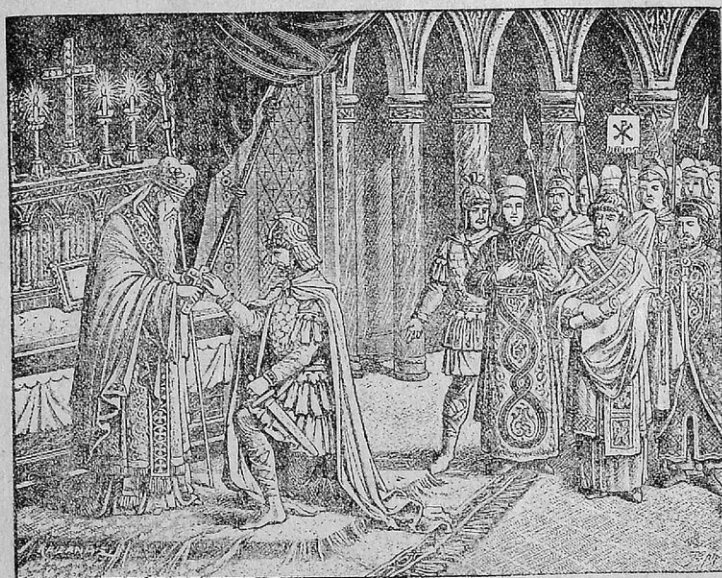
Β' κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμος. Πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀβάρων καὶ Περσῶν. Ἀφοῦ ὁ Ἡράκλειος ἐτακτοποίησε τὰ πράγματα τοῦ κράτους του, ἐξεστράτευσεν καὶ δευτέραν φορὰν ἐναντίον τῶν Περσῶν, ἀλλ' αὐτὴν τὴν φορὰν ἐξεκίνησεν ὄχι ἐκ νότου, ἀλλ' ἀπὸ τὰ βόρεια παράλια τῆς Μ. Ἀσίας. Ἐφθάσε λοιπὸν εἰς τὴν Τραπεζοῦντα καὶ ἐκεῖ ἐνωθεὶς μετὰ τῶν Ἀρμενίων εἰσέβαλεν εἰς τὴν Περσίαν καὶ ἐλεηλάτει αὐτήν.

Πολιορκία Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀβάρων καὶ Περσῶν.

Τότε ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας **Χοσροῆς** ὅπως ἐξαναγκάσῃ τὸν Ἡράκλειον νὰ στραφῇ πρὸς τὰ ὀπίσω, πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν, συνεμάχησε μὲ τὸν ἀρχηγὸν τῶν Ἀβάρων **Χαγάνον**, ὅστις μετὰ

πολυαριθμοι στρατοῦ ἔξ Ἀβάρων καὶ Περσῶν ἐπολιοῦρει τὴν Κωνσταντινούπολιν κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν.

Εὐτυχῶς ὅμως κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ αὐτοκράτορος τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει πράγματα διηύθυνον δύο ἄνδρες ἱκανοὶ καὶ φιλοπάτριδες, ὁ ὑπουργὸς **Βῶνος** καὶ ὁ πατριάρχης **Σέργιος**. Διὰ τοῦτο

Ὁ αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος δοκιζόμενος ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Σοφίας.

οὐδόλως ἐταράχθη ὁ Ἡράκλειος διὰ τὴν πολιορκίαν τῆς πρωτεύουσας του, οὔτε ἐσκέφθη κἂν νὰ τρέξῃ εἰς βοήθειαν αὐτῆς. Πράγματι δὲ οἱ δύο οὗτοι ἄνδρες εἰργάσθησαν κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην περίστασιν μὲ ἀξιοθαύμαστον δραστηριότητα· ἐνέπνευσαν δὲ προσέτι εἰς τὸν λαὸν τὴν πεποίθησιν, ὅτι κατὰ τὸν ἀγῶνα αὐτὸν θὰ εἶχον προστατήν καὶ ἀρωγὸν αὐτὴν τὴν **Θεοτόκον**. Καὶ ἀληθῶς οἱ **Βυζαντινοὶ** κατάρρωσαν νὰ ἀποκρούσωσι μὲ μέγαν ἡρωισμόν τὸν δεινὸν αὐτὸν κίνδυνον νικῆσαντες κατὰ κράτος τοὺς ἐχθρούς, οἵτινες ἔφυγον

κατησχυμμένοι εἰς τὴν χώραν των καὶ οὕτως ἡ Κωνσταντινούπολις ἐσώθη.

Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν Βυζαντινῶν ἀκλόνητος ἐρριζώθη ἡ πεποίθησις ὅτι τὴν νίκην ὄφειλον εἰς τὴν Θεοτόκον καθιερώθῃ ἔκτοτε **εἰς ἔνδειξιν αἰωνίας εὐγνωμοσύνης** πρὸς αὐτὴν ἡ **ἀκολουθία τοῦ ἀκαθίστου ὕμνου**, (1) ἣτις μέχρι σήμερον τελεῖται κατ' ἔτος εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὴν Παρασκευὴν τῆς πέμπτης ἑβδομάδος τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς. Ὁ ὕμνος δὲ οὗτος, ὅστις κατὰ τὴν ἀκολουθίαν ταύτην ψάλλεται πρὸς τιμὴν τῆς λυτρωσάσης τὴν Κωνσταντινούπολιν Θεοτόκον, εἶναι ὁ ἑξῆς·

*«Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια
ὡς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν εὐχαριστήρια
ἀναγράφω Σοι ἡ πόλις Σου, Θεοτόκε.
Ἄλλ' ὡς ἔχουσα τὸ κράτος ἀπροσμάχητον
ἐκ παντοίων με κινδύνων ἐλευθέρωσον,
ἵνα κράζω Σοι· Χαίρε Νύμφη ἀνύμφευτε».*

Γ' κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμος. Ὁ Ἡράκλειος ἀφοῦ ἔμαθε τὴν σπηρίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξηκολούθησε τὴν ἐκστρατείαν του κατὰ τῶν Περσῶν διὰ τρίτην φορὰν νικήσας αὐτοὺς κατὰ κράτος εἰς τὴν Μεσοποταμίαν.

Μετὰ τὴν τελευταίαν νίκην τοῦ Ἡρακλείου κατὰ τῶν Περσῶν συνέβη νὰ δολοφονηθῇ ὑπὸ τούτων ὁ βασιλεὺς των Χοσρόης ὁ Β' καὶ νὰ ἀνακηρυχθῇ βασιλεὺς ὁ υἱὸς του **Σιρόης**, ὁ ὁποῖος συνῆψεν ἀμέσως εἰρήνην μὲ τοὺς Βυζαντινοὺς. Διὰ τῆς εἰρήνης ταύτης υπεχρεώθησαν οἱ Πέρσαι πρῶτον νὰ ἀφήσωσιν ἐλευθέρως ὅλας τὰς ἐπαρχίας τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας, τὰς ὁποίας εἶχον ἄλλοτε κυριεύσει, δεύτερον ἀπέδωκαν εἰς τὸν Ἡράκλειον πάντα τὰ ἀρπαγέντα ὑπ' αὐτῶν

(1) Ὁ ὕμνος οὗτος καλεῖται «ἀκαθίστος», διότι κατὰ τὴν αὐτὴν ἐκείνην νύκτα, καθ' ἣν ἠλευθερώθη ἡ πόλις ἀπὸ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Ἀβάρων καὶ Περσῶν, ὁ λαὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως συνελθὼν εἰς τὸν ναὸν τῆς Θεομήτορος ἐν Βλαζέρναις ἔψαλλεν αὐτὸν κατ' εἰσήγησιν τοῦ πατριάρχου Σεργίου καθ' ὅλην τὴν νύκτα **ἰστάμενος ὄρθιος**.

πολύτιμα πράγματα, τρίτον ἐπέστρεψαν τοὺς Βυζαντινοὺς αἰχμαλώτους μεταξὺ αὐτῶν καὶ τὸν πατριάρχην Ἱεροσολύμων **Ζαχαρίαν** καὶ τὸ σπουδαιότατον, τὸν **τίμιον Σταυρὸν τοῦ Σωτῆρος**, τὸν ὁποῖον εἶχον ἀρπάσει ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλήμ.

Ἡ ὑψωσις τοῦ τιμίου Σταυροῦ. Ἐξ ὀλόκληρα ἔτη διήρκεσεν ὁ κατὰ τῶν Περσῶν πόλεμος, τοὺς ὁποίους ἀφοῦ ἐδάμασεν ὁ Ἡράκλειος ἐπέστρεψε νικητὴς καὶ τροπαιοῦχος μετὰ μεγάλης πομπῆς καὶ παρατάξεως εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Μετὰ ἓν ἔτος κατόπιν μετέβη εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ ὅπως ἀποκαταστήσῃ εἰς τὸν θρόνον τὸν πατριάρχην Ζαχαρίαν. Ἐκεῖ δὲ ἀνύψωσε τὴν 14ην Σεπτεμβρίου τοῦ 629 μ.Χ. ἐπὶ τοῦ λόφου **τοῦ Γολγοθᾶ**, ἐν ᾧ ἴστατο καὶ πρότερον, τὸν τίμιον καὶ ζωοποιὸν Σταυρὸν. ⁽¹⁾ Τὴν αὐτὴν ἡμέραν κατ' ἔτος εορτάζει μεγαλοπρεπῶς ἡ ἐκκλησία μας τὸ μέγα τοῦτο γεγονός.

Τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ἡρακλείου. Δυστυχῶς τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ἡρακλείου δὲν ὑπῆρξαν καθόλου εὐτυχῆ, διότι ἀνεφάνησαν ἐκ νότου μὲ πολλὴ ἰσχυρὰς δυνάμεις οἱ **μωαμεθανοὶ Ἀραβες**, οἱ ὁποῖοι εἰσέβαλον καὶ κατέλαβον διαφόρους ἐπαρχίας τῆς ἑλληνικῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ἐναντίον δὲ τούτων δὲν ἐβράδυνεν ὁ Ἡράκλειος νὰ ἐκστρατεύσῃ, ἀτυχῶς ὅμως δὲν ἠδυνήθη νὰ καταβάλλῃ τοὺς φοβεροὺς αὐτοὺς ἐχθροὺς, ἀσθενήσας μάλιστα ἐν τῷ μεταξὺ σοβαρῶς ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀπεβίωσε τῷ 641 μ. Χ.

Περίληψις καὶ ἱστορικὰ συμπεράσματα. α') Τίνος υἱὸς ἦτο ὁ Ἡράκλειος, ποία ἡ καταγωγή του καὶ ποῖος ὁ χαρακτήρ του ; β') πῶς ἐγένετο αὐτοκράτωρ καὶ εἰς ποίαν κατάστασιν εὗρίσκετο τὸ κράτος του τότε ; γ') ποῖοι ἦσαν οἱ κυριώτεροι ἐχθροὶ τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἕως ποῦ εἶχον προχωρήσει οὗτοι τότε ; δ') τί ἐφρόντισε νὰ κάμῃ ὁ Ἡράκλειος ἅμα ἀνέλαβε τὴν βασιλείαν καὶ τί ἐσκέφθη πρὸς στιγμὴν ἔνεκεν ὅλων αὐτῶν τῶν δυσχερειῶν νὰ πράξῃ ; ε') ἐκστρατεύων ὁ Ἡράκλειος κατὰ τῶν Περσῶν ἐπανειλημμένως εἰς ποίους ἀφῆκε τὴν διακυβέρνησιν τοῦ κράτους του καὶ τὴν ἄμυναν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ; ς') ποσάκις ἐξεστράτευσεν κατὰ τῶν Περσῶν καὶ ποῖα τὰ ἀποτελέσματα τοῦ κατ' αὐτῶν πολέμου ;

Ὁ Ἡράκλειος ἀναβάς τὸν θρόνον εὗρεν οἰκονομικὰ κατεστραμμένα,

(1) Πρώτην φορὰν τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐψάλη τὸ τροπάριον «Σῶσον, Κύριε, τὸν λαόν σου κλπ».

στρατὸν καὶ στόλον ἐν παραλυσίᾳ. Δραστηρίως ἐφρόντισε νὰ τακτοποιήσῃ τὰ οἰκονομικὰ καὶ διοργανώσῃ στρατὸν καὶ στόλον ἀξιόμαχον. Ἐπολέμησε νικηφόρος Ἄβαρος καὶ Πέρσας, ἐκόμισεν ἄπειρα λάφυρα μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν τίμιον Σταυρόν, οὗ τὴν ἀνύψωσιν ἐορτάζομεν τὴν 14 Σεπτεμβρίου ἐκάστου ἔτους. Ἐπὶ τῆς βασιλείας του καὶ καθ' ὃν χρόνον ἐπολιορκεῖτο ἡ Κωνσταντινούπολις ὑπὸ τῶν Ἀράρων καὶ Περσῶν συνετάχθη ὁ «ἀκάθιστος ὕμνος», ὅστις ψάλλεται ἐκάστην Παρασκευὴν τῆς πέμπτης ἐβδομάδος τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς.

Ἐκ τῆς ἐνδόξου ἱστορίας τοῦ Ἡρακλείου, ὅστις ἐβασίλευσε 31 ἔτη μανθάνομεν α') ὅτι οἰονδήποτε κράτος διὰ νὰ εἶναι ἀκμαῖον καὶ ἐτοιμοπόλεμον, πρέπει νὰ εἶναι καλῶς διοργανωμένον στρατιωτικῶς καὶ νὰ ἔχῃ καὶ ἀνθηρὰ οἰκονομικὰ καὶ β') οἰονδήποτε καὶ ἂν εἶναι εἴτε ἄπλοῦς πολίτης, εἴτε βασιλεὺς, ἀπάσας τὰς ἐλπίδας του πρέπει νὰ στηρίξῃ εἰς τὸν Θεὸν μὲ πίστιν καὶ χωρὶς ἀμφιβολίαν. Νὰ ἐργάζεται μὲ δραστηριότητα καὶ σύνεσιν πάντοτε. Τότε καὶ μόνον διαπρέπει καὶ θριαμβεύει.

Ἀπόπειρα θρησκεντικῆς μεταρρυθμίσεως.

(*Εἰκονομάχοι. Θεοδώρα. Κυριακὴ τῆς δρθοδοξίας*).

Εἰκονολάτραι καὶ εἰκονομάχοι. Ἀπὸ τὰ μέσα περὶ τοῦ ὀγδόου αἰῶνος, τὴν ἐκκλησίαν ἐτάραξε πολὺ ἡ περὶ τῶν **εἰκόνων** ἀναφανεῖσα μεγάλη ἔρις. Πολλὴ ἐνωρὶς εἰσήχθη εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἡ ἀνάρτησις καὶ ἡ προσκύνησις τῶν εἰκόνων τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων. Δυστυχῶς ὁμοῦς ὁ πολὺς λαὸς ἔνεκα τῆς ἀμαθείας αὐτοῦ ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς δεισιδαιμονίας του ἀφ' ἑτέρου, ἤρχισεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον, ἀντὶ νὰ τιμῇ, νὰ λατρεύῃ τὰς ἁγίας εἰκόνας. Τοῦτο βλέπων ὁ πολλὸς ἱκανὸς αὐτοκράτωρ **Λέων ὁ Ἰδαυρος** (1)

(1) Ὁ αὐτοκράτωρ **Λέων ὁ Ἰδαυρος** ἀνήλθε τὸν θρόνον τῆς ἐλληνικῆς αὐτοκρατορίας ὕστερον ἀπὸ σειρὰν πολλῶν ἀναξίων προκατόχων του. Ὅτε ἐγένετο αὐτοκράτωρ ἦτο γενικὸς ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ τῆς **Ἀνατολῆς** ἐξελέγη δέ, διότι ἦτο γενναῖος καὶ λίαν ἐμπειροπόλεμος στρατάρχης.

Κατὰ τὸν χρόνον τῆς βασιλείας του οἱ Ἀραβες διὰ δευτέραν φοράν ἐπολιόρησαν τὴν Κωνσταντινούπολιν μετὰ πολυαρίθμου στρατοῦ καὶ στόλου (600,000 στρατοῦ καὶ 2800 πλοίων) ἡ πολιορκία ὑπῆρξε φοβερὰ καὶ διαρκείας ἑνὸς ἔτους, ἐν τούτοις ὁ γενναῖος καὶ φρόνιμος αὐτοκράτωρ Λέων ὁ Ἰδαυρος μὲ τὴν μεγάλην του ἀνδρείαν καὶ ἱκανότητα κατέκαυσε πολλὰ πλοῖα τῶν Ἀράρων διὰ τοῦ **ὑγροῦ πυρός**. (Τὸ ὑγρὸν πῦρ ἦτο μείγμα χημικόν, τὸ ὁποῖον ἔκαie καὶ ἐντὸς τοῦ ὕδατος καὶ ἦτο καταστρεπτικώτατον). Ὁ χειμὼν δὲ καὶ ἡ πείνα καὶ αἱ νόσοι ἠνάγκασαν τοὺς Ἀραβας νὰ φύγωσι καὶ πάλιν ὀπίσω ἄπρακτοι.

καὶ φοβούμενος μὴ οἱ χριστιανοὶ περιπέσωσιν εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν, διέταξε νὰ ἀφαιρεθῶσιν ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας αἱ εἰκόνες. Εἶχε καταντήσει πλέον ἢ **εἰκονολατρεία** (εἰδωλολατρεία) πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον ἦτο ἄντικρυς ἐναντίον τοῦ πνεύματος τῆς χριστιανικῆς πίστεως.

Ἡ ἀφαίσεις τῶν εἰκόνων ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν δὲν ἐγένετο ἀμέσως, διότι ὁ αὐτοκράτωρ Ἰσαυρος διέταξε κατ' ἀρχὰς ὅπως αἱ εἰκόνες ἀναρτῶνται ὀλίγον ὑψηλότερα διὰ νὰ μὴ δύνανται νὰ τὰς ἀσπάζονται. Τοῦτο ὅμως ἐγέννησεν ἀντίδρασιν παρὰ τῷ λαῷ καὶ ἰδίως παρὰ τοῖς μοναχοῖς, οἵτινες κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἦσαν πάρα πολλοί. Διὰ τοῦτο ὁ Λέων ὁ Ἰσαυρος θυμωθεὶς διέταξε νὰ ἀφαιρεθῶσιν αἱ εἰκόνες παντελῶς ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν.

Δὲν ἐσκέφθη δυστυχῶς πῶς ἡ προσκύνησις τῶν εἰκόνων ἦτο ἀνάγκη θρησκευτικὴ καὶ ὅτι ἦτο βαθέως ἐρριζωμένη εἰς τὰς καρδίας τῶν περισσοτέρων χριστιανῶν, οὔτε ἐφαντάσθη πόσον δυσάρεστον ἀποτελεσμα ἠδύνατο νὰ ἔχη μία τοιαύτη πρᾶξις.

Ἀποτέλεσμα λοιπὸν τῆς θρησκευτικῆς ταύτης μεταρρυθμίσεως ὑπῆρξεν ἡ διαίρεσις τῶν χριστιανῶν εἰς δύο μερίδας καὶ ὅσοι μὲν ἦσαν φίλοι τῶν εἰκόνων ὠνομάσθησαν **εἰκονολάτραι**, ὅσοι δὲ ἦσαν ἐχθροὶ **εἰκονομάχοι**. Σημειωτέον ὅτι εἰς τὴν τάξιν τῶν εἰκονολατρῶν ἀνήκεν ὁ πολὺς λαός, αἱ γυναῖκες ὅλων τῶν τάξεων ὁ κατώτερος κληρὸς καὶ τὰ πλήρη τῶν καλογήρων. Περὶ τὰ ἑκατὸν ἔτη περίπου, ἀπὸ τοῦ 741—842 μ. Χ., διήρκεσεν ὁ ἀγὼν μεταξὺ τῶν δύο ἀντιμαχομένων μερίδων, καθ' ὃν χρόνον πολλὰ ἐπὶνεγκεν οὗτος κακὰ εἰς τὸ κράτος.

Ὁ Ἰσαυρος ἐν τούτοις ἔκαμε καὶ πολλὰς ἄλλας πολιτικὰς καὶ νομοθετικὰς μεταρρυθμίσεις ἐπαινεθείσας πολὺ.

Ὁ διάδοχος τοῦ Λέοντος Ἰσαύρου Κωνσταντῖνος.
Τὸν Ἰσαυρον διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον ὁ υἱὸς του Κωνσταντῖνος, ὅστις ὑπῆρξε σφοδρότερος ἐχθρὸς ἀπὸ τὸν πατέρα του τῶν εἰκονολατρῶν. Διότι αὐτὸς καταδιώξας τοὺς μοναχοὺς ἔκλεισε πολλὰ μοναστήρια, ἐξώρισε πολλοὺς ἐξ αὐτῶν, ἄλλους ἐφυλάκισε καὶ ἐβασάνισε καὶ πολλοὺς ἐν τέλει ἐθανάτωσε.

Τόσον δὲ μέγα μῖσος ἀνεπτύχθη μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν μοναχῶν, ὥστε οὗτοι ὠνόμασαν αὐτὸν ὑβριστικῶς **Κοπρόνυμον**.

Ζ' οίκουμενική σύνοδος. Ἡ αἵρεσις, ὡς εἶπομεν, τῶν εἰκονομάχων συνετάραξε τὸ κράτος ὑπὲρ τὰ **ἑκατὸν ἔτη**. Κατὰ τὸ 787 μ. Χ. ὅμως κατόπιν τοῦ θανάτου τοῦ **Λέοντος** τοῦ Δ', **Εἰρήνη** ἢ **Ἀθηναία**, σύζυγος αὐτοῦ, συνεκάλεσεν εἰς **Νίκαιαν** τὴν Ζ' οίκουμενικὴν σύνοδον, ἣτις ἀπηγόρευσεν εἰς τοὺς χριστιανοὺς νὰ λατρεύωσι τὰς εἰκόνας καὶ διέταξε μόνον χάριν τιμῆς καὶ σεβασμοῦ νὰ **προσκυνῶσιν** αὐτάς. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ τιμὴ αὕτη δὲν ἀποδίδεται εἰς τὸ ξύλον καὶ τὰ χρώματα τῆς εἰκόνας, ἀλλὰ μεταβαίνει εἰς τὸ εἰκονιζόμενον πρόσωπον, δηλ. ὅταν ἀσπαζώμεθα μίαν εἰκόνα, φέρομεν εἰς τὸν νοῦν μας τὸν ἅγιον ἢ τὴν ἁγίαν τῆς εἰκόνας ἐκείνης καὶ τὰ ἔργα του, τὰ ὅποια πρέπει νὰ μιμώμεθα.

Μετὰ τὸν θάνατον τῆς Εἰρήνης τῆς Ἀθηναίας ἐφάνησαν καὶ ἄλλοι εἰκονομάχοι αὐτοκράτορες ὡς ὁ **Λέων Ἀρμένιος**, ὅστις ἐφέρθη ἐπεικῶς πρὸς τοὺς εἰκονολάτραις, ὁ **Θεόφιλος** ἐπίσης. οὗτος κατεδίωξεν ἀπηνῶς μόνον τοὺς μοναχοὺς.

Θεοδώρα. Κυριακὴ τῆς ὀρθοδοξίας. Ὅτε ἀπέθανεν ὁ αὐτοκράτωρ Θεόφιλος ἡ σεμνὴ σύζυγος αὐτοῦ αὐτοκράτειρα Θεοδώρα, ἐπιτροπεύουσα τὸν ἀνήλικον αὐτῆς υἱὸν Μιχαήλ, συνεκάλεσεν ἐν Κωνσταντινουπόλει **τοπικὴν σύνοδον**, ἣ ὅποια ἀνεστήλωσεν ἅπαξ διὰ παντὸς τὰς ἁγίας εἰκόνας, καθήρεσε τὸν εἰκονομάχον τότε πατριάρχην **Ἰωάννην τὸν γραμματικὸν**, ἐχειροτόνησε δὲ ὡς τοιοῦτον τὸν **Μεθόδιον** καὶ ἐπεκύρωσε τὰ πρακτικὰ τῆς Ζ' οίκουμενικῆς συνόδου.

Ἡ ἀναστήλωσις τῶν ἁγίων εἰκόνων ἐγένετο διὰ μεγάλης ἐκκλησιαστικῆς πομπῆς πρωτοστατοῦντος τοῦ πατριάρχου Μεθοδίου, καθωρίσθη δὲ νὰ ἐορτάζηται κατ' ἔτος τὴν πρώτην Κυριακὴν τῶν νηστειῶν, δηλ. τὴν πρώτην Κυριακὴν τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς, καὶ ὀνομάσθη **Κυριακὴ τῆς ὀρθοδοξίας**.

Περίληψις καὶ ἱστορικὰ συμπεράσματα. Πρὸ τῆς βασιλείας **Λέοντος Γ'** τοῦ **Ἰσαύρου** ἐπῆρξε καὶ ἄλλος ἱκανὸς καὶ πολλοῦ λόγου ἀξίος αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου **Κωνσταντῖνος Δ'** ὁ **Πωγωνάτος**. οὗτος ἐν ἔτει 671 μ. Χ. ἀντεπεξῆλθε νικηφόρος κατὰ τῶν Ἀράβων, οἵτινες ἐπὶ 7 ἔτη ἐπολιοῦσαν ἐκ διαλειμμάτων τὴν Κωνσταντινούπολιν διὰ πρώτην φοράν.

Ἐπὶ Λέοντος Γ' τοῦ Ἰσαύρου ἐπῆλθεν, ὡς εἶδομεν, ἡ δευτέρα πολιορκία ὑπὸ τῶν Ἀράβων τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετὰ πολυαριθμὸν στρατοῦ

καὶ στόλου διαρκείας ἑνὸς ἔτους, καὶ τὴν πρώτην καὶ τὴν δευτέραν φορὰν πολὺ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀπόκρουσιν τῶν Ἀράβων ἢ ἐφευρέσεις ὑπὸ τοῦ μοναχοῦ καὶ μηχανικοῦ **Καλλινίκου** τοῦ ὑγροῦ πυρός, τὸ ὁποῖον καίον ἐπὶ τῆς θαλάσσης τὰ πλοῖα ἐπέφερε μεγάλας καταστροφὰς εἰς τὸν ἐχθρικὸν στόλον. Ὁ αὐτὸς αὐτοκράτωρ διέταξε πολλὰς θρησκευτικὰς μεταρρυθμίσεις, ἐξ ὧν ἡ σπουδαιότερα ἡ ἀφαίρεσις τῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἁγίων εἰκόνων. Καὶ ὄντως ὁ σκοπὸς τοῦ Λέοντος ἦτο ἱερὸς καὶ ἅγιος, διότι τὰ θρησκευτικὰ πράγματα τότε ὅπως εἶχον καταστήσει ἦτο μεγάλη ἀνάγκη νὰ διορθωθῶσιν. (Ἡ προσκύνησις καὶ ἡ λατρεία τῶν ἁγίων εἰκόνων ἐκινδύνευε νὰ εἰσαγάγῃ τὴν εἰδωλολατρείαν).

Δυστυχῶς ὁμως ὁ αὐτοκράτωρ Λέων ἔπρεπε νὰ ἐπιδιώξῃ μᾶλλον διὰ τῶν σχολειῶν νὰ μορφώσῃ τὸν λαόν, ὅστις θὰ ἀνεγνώριζε κατόπιν τὸ σφάλμα του, παρὰ νὰ προβῇ εἰς τὴν ἄμεσον ἀφαίρεσιν τῶν ἁγίων εἰκόνων ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν, πράγμα τὸ ὁποῖον ἐπέφερον ἐπὶ ἑκατὸν ἔτη ἐμφυλίους ἔριδας καὶ παραγαιούς, ἕως οὗτου ἐπὶ τῆς Ἀθηναίας αὐτοκρατείας **Εἰρήνης**, συνεκροτήθη ἡ Ζ' οἰκουμένηκὴ σύνοδος, ἡ ὁποία διέτύπωσε τὸν τρόπον τῆς προσκυνήσεως τῶν ἁγίων εἰκόνων.

Μετὰ παρέλευσιν πολλῶν ἐτῶν ἐπὶ τῆς αὐτοκρατείας **Θεοδώρας**, ἐπιτροπεύουσας τὸν ἀνήλικον υἱὸν αὐτῆς Μιχαήλ, ἡ Θεοδώρα εἶχε τὴν θείαν ἔμπνευσιν νὰ συγκαλέσῃ **τοπικὴν δύνωδον** ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀναστηλώσῃ ὀριστικῶς τὴν προσκύνῃσιν τῶν ἁγίων εἰκόνων καὶ νὰ καθιερώσῃ τὸν ἑορτασμὸν τῆς μεγάλης αὐτῆς ἀποφάσεως τὴν πρώτην Κυριακὴν τῶν νηστειῶν τῆς μεγάλης καὶ ἁγίας τεσσαρακοστῆς ὀνομασθείσης **Κυριακῆς** τῆς **ὀρθοδοξίας**.

Μωαμεθανισμός.

(*Μωάμεθ. Ἄραβες κλπ.*)

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἡρακλείου εἶδομεν ὅτι ἀνεφάνη ἐν Ἀραβίᾳ ἰδρυτῆς νέας θρησκείας ὁ **Μωάμεθ**. Ἡ Ἀραβία εἶναι ἡ μεγαλυτέρα μεσημβρινοδυτικὴ χερσόνησος τῆς Ἀσίας κειμένη πρὸς νότον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Οἱ κάτοικοι αὐτῆς κατάγονται ἀπὸ τὸν νότον υἱὸν τοῦ Ἀβραὰμ Ἰσμαήλ. Κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους προώδευσαν πολὺ εἰς τὰς ἐπιστήμας, ⁽¹⁾ μετὰ καιρὸν ὁμως ἤρχισαν νὰ παραμαίωσι διὰ τοῦτο καὶ μέχρι τοῦ 5' μ. Χ. αἰῶνος ἦσαν εἰδωλολάτραι καὶ ἀπετέλουν ἔθνος ἀσήμαντον.

Μωάμεθ. Ὁ Μωάμεθ, Ἄραβ τὴν καταγωγὴν, ἐγεννήθη ἐν

(1) Οἱ Ἄραβες εἶναι οἱ ἐφευρέται τῆς Ἀλγέβρας καὶ λοιπῶν μαθηματικῶν μεθόδων.

Μέκκα, πόλις τῆς Ἀραβίας, ἐν ἔτει 571 μ. Χ. Ὁ Μωάμεθ δὲν ἐγνώριζε γράμματα, ἀλλ' ἦτο πολὺ εὐφυῆς καὶ μέγας ἀνὴρ. Οὗτος ἀνδρωθεὶς ἔκαμε πολλὰ ταξίδια ἀπὸ Μέκκας εἰς Συρίαν, ἔνθα συνεδέθη μετὰ τινος **ἰουδαίου ῥαββίνου** καὶ ἐνὸς **χριστιανοῦ μοναχοῦ**, παρ' ὧν καὶ ἐδιδάχθη τὴν **ἁγίαν Γραφήν**.

Ὁ Μωάμεθ νυμφευθεὶς κατόπιν πλουσίαν χήραν ἐπεδόθη εἰς σοβαρὰς θρησκευτικὰς μελέτας καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐξαγάγῃ τοὺς ὁμοφύλους τοῦ Ἀραβας ἀπὸ τὸ σκοτὸς τῆς εἰδωλολατρείας· ἤρχισε λοιπὸν νὰ κηρύττῃ ὅτι **εἷς μόνος Θεὸς ὑπάρχει καὶ ὁ Μωάμεθ εἶναι ὁ προφῆτης καὶ ἀπεσταλμένος Αὐτοῦ**.

Φυγὴ τοῦ Μωάμεθ εἰς Μεδίαν. Καὶ κατ' ἀρχὰς ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν ἡ σύζυγός του καὶ οἱ συγγενεῖς του (1), οἱ ἄλλοι ὅμως κάτοικοι τῆς Μέκκας ὄχι μόνον δὲν τὸν ἐπίστευσαν, ἀλλὰ κατεδίωξαν αὐτὸν καὶ τοὺς ὀπαδοὺς του. Ὁ Μωάμεθ τότε ἔφυγε μετὰ τῶν ὀπαδῶν του εἰς Μεδίαν τῷ 622 μ. Χ. Ἡ φυγὴ αὕτη τοῦ Μωάμεθ λέγεται **Ἑγείρα** καὶ ἀπὸ τότε ἀρχίζει ἡ μέτρησις τῶν ἐτῶν τῶν μωαμεθανῶν (μωαμεθανικὴ χρονολογία).

Ἑξάπλωσις τῆς μωαμεθανικῆς θρησκείας. Εἰς τὴν Μεδίαν ὁ Μωάμεθ κατάρθωσε νὰ πολλαπλασιάσῃ τοὺς ὀπαδοὺς του, τοὺς ὁποίους κατόπιν συναθροίσας ἔξεστράτευσεν κατὰ τῆς Μέκκας, τὴν ὁποίαν ἀφοῦ ἐκυρίευσεν τῷ 630 μ. Χ. ὑπεχρέωσε τοὺς κατοίκους αὐτῆς νὰ δεχθῶσι τὴν νέαν θρησκείαν του. Δὲν παρήλθε δὲ πολὺς χρόνος καὶ ἡ μωαμεθανικὴ θρησκεία ἐξηπλώθη εἰς ὅλην τὴν Ἀραβίαν καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα μέρη.

Ἡ θρησκεία τοῦ Μωάμεθ λέγεται **Ἰσλάμ**, δηλ. ἀφοσίωσις πρὸς τὸν Θεόν, καὶ **ἰσλαμισμὸς** ἢ καὶ **μωαμεθανισμὸς**. Οἱ δὲ ὀπαδοὶ του λέγονται **μωαμεθανοὶ** ἢ **μουσουλμάνοι**, ἡτοι ἀφωσιωμένοι πρὸς τὸν Θεόν, καὶ οἱ ὁποῖοι καθῆκον ἔχουσι νὰ πολεμῶσι διὰ παντὸς τρόπον τοὺς μὴ ἀποδεχομένους τὴν διδασκαλίαν τοῦ Μωάμεθ.

Τὸ ἱερόν βιβλίον τῆς μωαμεθανικῆς θρησκείας

(1) Διὰ νὰ προσδώσῃ δὲ μεγαλύτερον κύρος εἰς τὴν διδασκαλίαν του, ἰσχυρίζετο ὅτι ἐλάμβανε διαταγὰς παρὰ τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριήλ.

καὶ τὰ κυριώτερα δόγματα καὶ παραγγέλματα αὐτῆς.
 Ἱερὸν βιβλίον τῶν μωαμεθανῶν εἶναι τὸ **Κοράνιον**, ὅπως διὰ
 τοὺς χριστιανοὺς τὸ **Εὐαγγέλιον**. Τὸ Κοράνιον διαιρεῖται εἰς δύο
 μέρη, τὸ **δογματικόν**, δηλ. τὸ Ἱμάν, τὸ ὁποῖον διδάσκει τί πρέπει
 νὰ πιστεῦθῃ πᾶς μωαμεθανός, καὶ εἰς τὸ **ἠθικόν**, δηλ. τὸ Δίν, τὸ ὁ-
 ποῖον διδάσκει τί πρέπει νὰ πράττῃ οὗτος.

Κυριώτερα παραγγέλματα τοῦ Κορανίου εἶναι τὰ ἑξῆς α') Πᾶς
 μουσουλμάνος πρέπει νὰ πιστεῦθῃ εἰς ἓνα καὶ μόνον ἀληθινὸν Θεόν, τοῦ
 ὁποῖου ἀνώτερος ἀπόστολος καὶ προφήτης εἶναι ὁ Μωάμεθ, β') νὰ προσεύ-
 χηται πεντάκις τῆς ἡμέρας, ἀφοῦ νιφθῇ καὶ καθαρισθῇ, γ') νὰ νηστεύῃ ἀπὸ
 πρωίας μέχρις ἑσπέρας καθ' ὅλον τὸν μῆνα τοῦ **ῤαμαζανίου**, δ') νὰ μὴ
 πίνῃ οἶνον καὶ νὰ μὴ τρώῃ χοίρινον κρέας, διότι ὁ χοῖρος θεωρεῖται ἀκά-
 θαρτον ζῷον, ε') νὰ ὑπάγῃ ἅπαξ τοῦλάχιστον εἰς τὴν ζωὴν του νὰ προσκυνήσῃ
 εἰς τὴν **Μέκκαν** καὶ εἰς τὴν **Μεδίαν**, ὅπου εἶναι ὁ τάφος τοῦ Μωάμεθ
 καὶ ς') νὰ παραδέχῃται τὸ πεπερωμένον, δηλ. τὴν τύχην τὸ μοιραῖον, τὸ κι-
 σμὲτ κλπ.).

Τὸ Κοράνιον εἶναι συντεταγμένον ἐκ ῥητῶν τοῦ Μωάμεθ, ἀνευστήμα-
 τός τις καὶ χρονολογικῆς τάξεως, παραδέχεται τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς
 καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, ἐπιτρέπει δὲ προσέτι καὶ τὴν πολυγαμίαν.

***Αραβες.** Οἱ Ἄραβες, ὡς εἶπομεν, κατῴκουν τὴν ἀραβικὴν
 χερσόνησον ἑκπαλαι, ἐθεώρουν ὡς γενάρχην τῶν τὸν Ἰσμαήλ ἢ τὸν
 Ἰσλάμ, μῖδον νόθον τοῦ Ἀβραάμ, ὡς τεχθέντα ἐκ τῆς Ἄγαρ, καὶ ἐκ
 τοῦ ὁποῖου ὀνομάζονται **Ἰσμαηλίται** καὶ **Ἀγαρηνοί**.

Οἱ Ἄραβες θεωροῦσιν ὡς τὸ κυριώτατον ἱερὸν ἐθνικὸν κειμήλιον
 τὸν ἐν Μέκκᾳ ἱερὸν ναὸν τῆς **Καάβας**. Λέγεται δέ, κατὰ τὰς πα-
 ραδόσεις αὐτῶν, ὅτι εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν αὐτοῦ εἶναι ἐκτισμέ-
 νος ὁ ἱερὸς λίθος τὸν ὁποῖον προσεκόμισεν ὡς δῶρον ὁ ἄγγελος Γα-
 βριήλ εἰς τὸν Ἀβραάμ.

Οἱ Ἄραβες ἀρχικῶς ἠκολούθουν τὴν πίστιν τοῦ Ἀβραάμ. Μετὰ
 παρελευσιν ὅμως πολλοῦ χρόνου παρεξέκλινον τῆς ὁδοῦ ταύτης καὶ
 ἐλάτρευον πολλοὺς θεοὺς. Ὅτε δὲ παρουσιάσθη ὁ Μωάμεθ ἠσπάσθη-
 σαν τὴν θρησκείαν αὐτοῦ καὶ ἐνεφανίσθησαν κατὰ τὸν Ζ' περίπου
 αἰῶνα ὡς ἀραβικὸν κράτος.

***Εξάπλωσις τοῦ μωαμεθανισμοῦ.** Ὁ μωαμεθανισμὸς,
 κηρυχθεὶς ἄσπονδος ἐχθρὸς πασῶν τῶν ἄλλων θρησκειῶν, ἠνάγκασε
 τοὺς ὁμοφύλους τοῦ Ἄραβας, ἀφοῦ ἀπετέλεσαν οὗτοι κράτος θρη-

σκευτικὸν καὶ πολιτικόν, τὸ Ἀραβικόν, νὰ ἐπιβάλωσι τὴν μωαμεθανικὴν θρησκείαν καὶ εἰς πάσας τὰς ἄλλας χώρας τῶν ἀπίστων διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου. Καὶ πραγματικῶς οἱ Ἀραβες κατελήφθησαν ὑπὸ τοσούτου θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ, ὥστε δὲν ἐδίστασαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωάμεθ (632 μ. Χ.) νὰ προβῶσιν εἰς τὴν πραγματοποιήσασιν τῆς παραγγελίας του, κατορθώσαντες νὰ κυριεύσωσιν ἐντὸς ὀλίγου χρόνου τὴν Συρίαν, τὴν Παλαιστίνην, τὴν Μεσοποταμίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον καὶ νὰ ἐξαπλώσωσι ἀνὰ τὰς χώρας ταύτας τὴν μωαμεθανικὴν θρησκείαν.

Οἱ διάδοχοι τοῦ Μωάμεθ λέγονται **καλίφαι**—ἐπίτροποι· τὸ δὲ κράτος αὐτῶν λέγεται **καλιφάτον**. Οἱ καλίφαι συγκεντρώνουσιν εἰς τὰς χεῖράς των τὴν θρησκευτικὴν καὶ πολιτικὴν ἐξουσίαν. Σήμερον καλίφης τῶν μωαμεθανῶν εἶναι ὁ **σουλτάνος τῆς Τουρκίας**.

Πρῶτος καλίφης τοῦ Μωάμεθ ἔγινεν ὁ πενθερός του **Ἀμπουμπεκρῶ**. Διάδοχος τούτου ὑπῆρξεν ὁ **Ουμάρ**· ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ οἱ Ἀραβες ὥρμησαν νὰ ἐξαπλώσωσι τὸν ἰσλαμισμόν ἐκτὸς τοῦ ἀραβικοῦ κράτους. Τοῦτον διεδέχθη ὁ **Οσμάν** ἢ **Οθμάν**, ἐκ τοῦ ὁποίου οἱ μωαμεθανοὶ ὠνομάσθησαν **Οθωμανοὶ** καὶ τὸ κράτος των **ὀθωμανικόν**, τούτου διάδοχος ὑπῆρξεν ὁ **Αλῆς**. Ἐν τῷ μεταξὺ ἀνεφάνη μία ἄλλη ἰσχυρὰ οἰκογένεια, ἡ τῶν **Ομεΐαδῶν**, ἧτις, πολεμήσασα τὸν Ἀλῆν, κατέβαλε τοῦτον καὶ ἀνέλαβεν αὐτὴ ἔκτοτε τὴν καλιφίαν.

Πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὑγρὸν πῦρ.
Ὡς εἶδομεν καὶ προηγουμένως, οἱ Ἀραβες μωαμεθανοὶ περὶ τὸ τέλος τῆς βασιλείας τοῦ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου εἰσέβαλον εἰς πολλὰς χώρας τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, ἐκ τῶν ὁποίων δὲν ἠδυνήθη ἔνεκα πολλῶν ἐμποδίων νὰ τοὺς ἀποκρούσῃ ὁ Ἡράκλειος (1). Ἐπὶ καλίφου

(1) Τὰ αἴτια ἔνεκα τῶν ὁποίων ἐνίκων οἱ Ἀραβες τὸν Ἡράκλειον ἦσαν τὰ ἑξῆς· α') διότι ἐγήρασε καὶ ἡσθένησεν ἐξ ὕδρωπος, β') διότι ὁ υἱὸς του Κωνσταντῖνος εἶχε μικρὰν στρατηγικὴν ἰκανότητα, γ') ἐπειδὴ πολλοὶ αἰρετικοὶ χριστιανοὶ τῆς Μ. Ἀσίας ἐμίσουν τοὺς ὀρθοδόξους καὶ ἐπρόδιδον αὐτοὺς πάντοτε εἰς τοὺς Ἀραβας καὶ δ') διότι οἱ Βυζαντινοὶ εἶχον τὴν ἰδέαν, ὅτι ὁ Θεὸς δῆθεν τοὺς τιμωρεῖ διὰ τὰς ἁμαρτίας των· ἐνῶ οἱ Ἀραβες ἐπίστευον ὅτι ὅστις πέσει εἰς τὸν πόλεμον θά κερδήσῃ τὸν παράδεισον, ὥρμον ἀποφασιστικῶς εἰς τὰς μάχας.

Ὅμοιο κατεκτήθησαν ὑπὸ τῶν Ἀράβων ἢ Συρία μετὰ τῆς Δαμασκού, ἢ Παλαιστίνη μετὰ τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ τῆς Ἀντιοχείας, ἢ Αἴγυπτος μετὰ τῆς Ἀλεξανδρείας, καθ' ἣν ἐποχὴν λέγεται ὅτι ἐπυροπολήθη καὶ ἡ περιφέρῃμος βιβλιοθήκη τῶν Πτολεμαίων⁽¹⁾.

Μετὰ τινα ἔτη ἀφοῦ ἀντιπαρῆλθον πολλοὶ καλίφαι ἀνέβη ἐπὶ τοῦ καλιφάτου ὁ **Μωαβίας**, ὅστις ἀφοῦ κατέλυσε τὸ περσικὸν κράτος καὶ ἐπεξέτεινε τὸ καλιφάτον του μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ, ἐστράφη κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἦν ἐπολιόρησε διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης μετὰ πολυαριθμοῦ στόλου καὶ στρατοῦ. Αὐτοκράτωρ τότε τοῦ Βυζαντίου ἦτο Κωνσταντῖνος Δ' ὁ Πωγωνᾶτος⁽²⁾. Ἡ πολιορκία διήρκεσεν ἑπτὰ ἔτη, ἀπὸ τοῦ 672-679 μ. Χ., καθ' ὃν τὸ μὲν θέρος ἐξηκολούθουν τὴν πολιορκίαν, τὸν δὲ χειμῶνα ἔλουν αὐτὴν καὶ διεχειμάζον μετὰ τοῦ στόλου των εἰς τὸν κόλπον τῆς Κυζίκου (ἐναντι σχεδὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως).

Ἡ ἑλληνικὴ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία διέτρεξε τότε μέγαν κίνδυνον. Εὐτυχῶς ὅμως τὸ ἔβδομον ἔτος ὁ Ἕλληνας μηχανικὸς **Καλλίνικος** μετὰ τὸ ὕψρον πῦρ⁽³⁾ κατέκαυσε τὸ περισσότερον μέρος τοῦ στόλου καὶ τοῦ στρατοῦ τῶν Ἀράβων, οἵτινες ἠναγκάσθησαν νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν καὶ νὰ ἐπιστρέψωσιν ἄπρακτοι. Ὑπεχρεώθη δὲ ὁ Μωαβίας νὰ συνάψῃ ταπεινωτικὴν εἰρήνην κατὰ τὴν ὁποίαν ἀνέλαβε νὰ πληρώνη κατ' ἔτος τρεῖς χιλιάδας λίτρας χρυσοῦ.

Οἱ μετέπειτα καλίφαι τῶν Ἀράβων ἐπεξέτειναν τὸ κράτος των καθ' ὅλην τὴν βορείαν Ἀφρικὴν μέχρι τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ, διαβάντες δὲ κατόπιν τὸν πορθμὸν τοῦ Γιβραλτᾶρ (Ἡρακλείους στήλας) κατέκτησαν τὴν Ἰσπανίαν (705—715).

(1) Κατ' ἄλλους ἢ βιβλιοθήκη τῆς Ἀλεξανδρείας ἐκάη ἐπὶ τῆς βασιλείας τῆς Αἰγύπτου Κλεοπάτρας, ὅτε πρὸ πολλοῦ χρόνου εἶχον ἐκστρατεύσει ἐναντίον αὐτῆς οἱ Ῥωμαῖοι.

(2) Κωνσταντῖνος ὁ Δ' ἐπωνομάσθη **Πωγωνᾶτος**, διότι εἰς ἐκστρατείαν τὴν ὁποίαν ἐπεχείρησεν εἰς τὴν Σικελίαν, ἐνῶ ἀνεχώρησεν **ἀγένειος** ἐπέστρεψε μετὰ γενειάδα.

(3) Τὸ ὕψρον πῦρ ἦτο μείγμα χημικόν, τὸ ὅποσον ἔκαε καὶ ἐντὸς τοῦ ὕδατος καὶ ἦτο καταστρεπτικώτατον. Μέχρι δὲ τῆς σήμερον ἀγνοοῦνται τὰ συστατικά του καὶ ἡ σκευασία του.

Δευτέρα πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων. Ἐπὶ τῆς καλιφίας τοῦ σουλτάνου Σουλεϊμάν, διὰ δευτέραν ὡς εἶπομεν φορὰν οἱ Ἀραβες ἐπολιορκήσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν (717—718) ἐπὶ ἓν ὀλόκληρον ἔτος ἐπὶ Λέοντος Ἰσαύρου μετὰ πολυαρίθμου στρατοῦ καὶ στόλου. Εὐτυχῶς ὅμως καὶ τὴν φορὰν ταύτην ἐσώθη ἡ Κων(σταντι)πολις, διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ τοῦ ὑγροῦ πυρὸς ἐπυρπολήθη τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ ἀραβικοῦ στόλου, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἐνσκήρασα πανώλης, ἡ πείνα καὶ αἱ μεγάλαι καὶ φοβεραὶ τρικυμῖαι ἐπέφερον εἰς αὐτοὺς μεγίστας καταστροφάς, ὥστε ἐξηναγασθησαν νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν καὶ νὰ ἐπιστρέψωσιν ἀπρακτοὶ καὶ κατησχυμένοι. Δὲν παρήλθε πολὺς χρόνος καὶ τὸ ἀραβικὸν κράτος διηρέθη εἰς δύο καλιφίας ἀνεξαρτήτους ἀπ' ἀλλήλων, τὴν τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς καὶ τὴν τῆς Ἰσπανίας, ἡ ὁποία δὲν παρήλθον πολλὰ ἔτη καὶ ἀφοῦ παρήκμασε κατελύθη ὑπὸ τῶν γειτονικῶν αὐτῇ λαῶν Γάλλων κλπ. περιορίσθη δὲ καὶ ἡ τῆς Ἀσίας ἐκ τῆς ὁποίας ἀπεσπάσθη ἡ τῆς Ἀφρικῆς, ἣτις ἀπετέλεσεν ἰδιαίτην καλιφίαν.

Περίληψις καὶ ἱστορικὰ διηγήματα. Οἱ Ἀραβες ἀνεφάνησαν (ἀπὸ τοῦ 622 μ. Χ.) μὲ νέαν μονοθεϊστικὴν θρησκείαν, καθιερωθεῖσαν καὶ ὀνομασθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἱδρυτοῦ αὐτῆς Μωάμεθ, ἔξ οὗ καὶ μωαμεθανισμὸς καὶ μωαμεθανοί. Τὴν θρησκείαν ταύτην ἐπέβαλον δυστυχῶς καὶ εἰς ἄλλους πολλοὺς λαοὺς διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου. Οἱ μωαμεθανοὶ πιστεύουν εἰς τὸν Μωάμεθ ὡς τὸν μέγιστον καὶ τελευταῖον προφήτην τοῦ Θεοῦ. Ὅπως ἡμεῖς οἱ χριστιανοὶ ἔχομεν τὸ Εὐαγγέλιον οἱ μωαμεθανοὶ ἔχουσι τὸ Κοράμιον. Τοῦτο περιέχει πολλὰς θρησκευτικὰς διατάξεις καὶ παραγγέλματα τοῦ Μωάμεθ. Ὁ μωαμεθανισμὸς λέγεται καὶ **ἰσλαμισμὸς** ἐκ τῆς λέξεως **ἰσλάμ**, ἣτις σημαίνει πίστιν καὶ ἀφοσίωσιν εἰς τὸν Θεόν.

Οἱ Ἀραβες ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῶν διαφόρων αὐτῶν καλιφῶν κατέκτησαν πολλὰς χώρας τὴν Συρίαν, τὴν Παλαιστίνην, τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν Περσίαν, τὴν Αἴγυπτον καὶ πάντα τὰ παράλια τῆς βορείας Ἀφρικῆς, καὶ αὐτὴν τὴν Ἰσπανίαν κλπ. Δις ἐπολιορκήσαν μακροχρονίως, τὴν πρώτην φορὰν μάλιστα, τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἣτις ἐσώθη κατ' ἀμφοτέρας τὰς πολιορκίας ὑπὸ τοῦ ὑγροῦ πυρὸς τοῦ ἐφευρεθέντος ὑπὸ τοῦ Ἑλλήνος μηχανικοῦ Καλλινίκου καὶ δι' οὗ ἐπυρπολήθη ὁ στόλος των.

Τὸ ἀπέρχοντον οὗτο ἀραβικὸν κράτος, διηρέθη εἰς δύο καλιφίας· μετὰ τὴν κατάλυσιν δὲ τῆς Ἰσπανικῆς καλιφίας ἡ ἐναπομείνουσα διηρέθη ἐκ νέου εἰς δύο τοιαύτας.

Τούρκοι

Κατακτήσεις αὐτῶν. Ἐξισλαμισμὸς τῶν ὑποτασσομένων. Προσωρινὴ ἀνακοπὴ τῆς ἐξαπλώσεως αὐτῶν ἐκ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Μογγόλων (Βαγιαζίτ. Ταμερλάνος).

Ἡ διαίρεσις καὶ ὁ περιορισμὸς τῶν καλιφάτων τῶν Ἀράβων ἔδωκεν εὐκαιρίαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν νὰ ἀνακτήσῃ πολλὰς χώρας ἐκ τῶν πρότερον κατακτηθεισῶν ὑπ' αὐτῶν, τὴν Μεσοποταμίαν, τὴν Ἀρμενίαν, τὴν Συρίαν κλπ. Δυστυχῶς ὅμως δι' ὀλίγον χρόνον, διότι νέοι καὶ φοβερώτεροι ἐχθροὶ ἀνεφάνησαν, οἱ **Σελδζοῦκοι**.

Καταγωγὴ τῶν Σελδζοῦκων. Οἱ Σελδζοῦκοι ἦσαν ἔθνος τουρκικόν, τὸ ὁποῖον κατῴκει τὰς περὶ τὸν Ὠξὸν ποταμὸν χώρας (Τουρκεστάν): ὠνομάσθησαν δὲ οὕτως ἀπὸ τὸν γενάρχην των **Σελδζοῦκ**. Μετὰ παρέλευσιν πολλῶν ἐτῶν, περὶ τὸν 11ον αἰῶνα, οἱ Σελδζοῦκοι ἐπροχώρησαν πρὸς δυσμὰς καὶ ἐλθόντες εἰς ἐπικοινωνίαν μετὰ τῶν Ἀράβων ἐδέχθησαν τὸν **ἰσλαμισμὸν** γενόμενοι ἔκτοτε μεγάλοι καὶ ἰσχυροί.

Παρακμὴ τῶν Ἀράβων. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀρούν ἐλ Ρασίδ, ἡγεμόνος καὶ καλίφου τῶν Ἀράβων, οἱ υἱοὶ αὐτοῦ διμοιράσθησαν τὸ ἀπέραντον ἀραβικὸν κράτος καὶ ἐπειδὴ οὗτοι καὶ οἱ διάδοχοι αὐτῶν ἐφιλονίκουν διαρκῶς μεταξύ των, ἤρχισαν νὰ ἐξασθενῶσι καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ παρακμάζωσιν.

Οἱ Σελδζοῦκοι Τούρκοι κατ' ἀρχὰς ἐσχετίσθησαν μετὰ τῶν Ἀράβων, ὑπηρετοῦντες πλησίον αὐτῶν ὡςμισθοφόροι στρατιῶται καὶ σωματοφύλακες, μετὰ παρέλευσιν ὅμως χρόνου τινὸς κατώρθωσαν νὰ ἀναλάβωσι μεγαλύτερα ἀξιώματα, γινόμενοι καὶ ὑπουργοὶ καὶ στρατηγοὶ καὶ διοικηταὶ διαφόρων ἀραβικῶν ἐπαρχιῶν. Τὸ τοιοῦτον ἐννοεῖται ὅτι ἔβλαψε πολλὸν τοὺς Ἀράβους εἰς τὸν μετέπειτα χρόνον.

Κατάλυσις τῆς ἀραβικῆς καλιφίας. Ἀφοῦ οἱ Τούρκοι ἀνεμείχθησαν καὶ εἰς τὰ πολιτικὰ πράγματα τῶν Ἀράβων ἀνεβίβαζον καὶ κατεβίβαζον, ὅπως αὐτοὶ ἤθελον, τοὺς ἀδυνάτους πλέον ἡγεμόνας καὶ καλίφας τῶν Ἀράβων. Δὲν παρήλθε δὲ πολὺς καιρὸς, ὅπου Τούρκοι διοικηταὶ ἀραβικῶν ἐπαρχιῶν ἐπαναστατήσαντες ἀφῆρε-

σαν ἀπὸ τοὺς Ἀραβας καλίφας κατ' ἀρχάς μὲν τὴν κοσμικὴν (πολιτικὴν) ἐξουσίαν, κατόπιν δὲ καὶ τὴν θρησκευτικὴν ἐξουσίαν. Καὶ οὕτως ἀφοῦ κατελύθη ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἡ ἀραβικὴ καλιφία, ἰδρῦθη ἡ τουρκικὴ δυναστεία μὲ μικρὰ αὐτόνομα βασίλεια, τῶν ὁποίων οἱ ἡγεμόνες ὀνομάζοντο **δουλτάνοι**.

Ἐκ τῶν ἰδρυθέντων ἐκ τῆς καταλυθείσης ἀραβικῆς καλιφίας τουρκικῶν βασιλείων, διεκρίθη πρωτίστως τὸ **Σελδζουκικόν**, τοῦ ὁποίου γενάρχης ἦτο, ὡς εἴπομεν, ὁ **Σελδζούκ**. Ἐπὶ τοῦ ἐγγόνου δὲ αὐτοῦ Τουγρούλβη καὶ καθ' ὃν χρόνον αὐτοκράτωρ τῶν Βυζαντινῶν ἦτο **Κωνσταντῖνος ὁ μονομάχος** ἤρξαντο ἐν Ἀρμενίᾳ αἱ πρῶται μεταξὺ Τούρκων καὶ χριστιανῶν συγκρούσεις.

Καταγωγὴ τῶν ὀθωμανῶν Τούρκων. Μετὰ παρέλευσιν ὀλίγου χρόνου καὶ ἐπὶ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ τοῦ Η' τοῦ Παλαιολόγου ἤρχισαν νὰ προσβάλλωσι τὴν ἑλληνικὴν βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν οἱ **ὀθωμανοὶ Τούρκοι**, οἱ ὁποῖοι εἶναι τῆς ἰδίας φυλῆς μὲ τοὺς Σελδζούκους Τούρκους.

Οὗτοι ἐλέγοντο κατ' ἀρχάς **Ὀγοῦζοι Τούρκοι**, καταδιωκόμενοι δὲ ὑπὸ τῶν ἀγρίων **Μογγόλων** προῆλθον ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἀσίας καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς Ἀρμενίας καὶ περὶ τὰς πηγὰς τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ, ἐδέχθησαν δὲ καὶ ὡς θρησκευτικὴν τὸν ἰσλαμισμόν προοδεύσαντες ἔκτοτε πολὺ.

Τῶν Ὀγοῦζων Τούρκων ἀρχηγὸς ἦτο ὁ **Σουλεϊμὰν Σάχ**, τὸν ὁποῖον διεδέχθη ὁ υἱὸς του **Ἐρτογρούλ** (1) οὗτος εἰς πόλεμον τινα ἐβοήθησε τὸν Σελδζούκον σουλτάνον τοῦ Ἰζονίου **Ἀλλαεδίν**, ὁ ὁποῖος εἰς ἀνταμοιβὴν ἐδώρησεν εἰς αὐτὸν τὴν ἡγεμονίαν τῆς **Ἀγκύρας** καὶ οὕτως ἰδρῦθη ἐπὶ Ἐρτογρούλ νέον ἰδιαιτέρον κράτος, διάδοχος δὲ αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ **Ὄσμάν**, ἐκ τοῦ ὁποίου ὀνομάσθη **ὀθμανικὸν** ἢ **ὀθωμανικὸν** κράτος καὶ οἱ κάτοικοι αὐτοῦ **ὀθωμανοὶ** ἢ **ὀθμανλίδαι**.

*Ῥαγδαία κατάκτησις τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν
ὑπὸ τῶν ὀθωμανῶν.*

Ὄσμάν ὁ Α' (τῷ 1284) βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ σουλτάνου τοῦ

(1) Ἐρτογρούλ = ἄνθρωπος δίκαιος.

Ἰκονίου **Ἀλλαεδίν** κατώρθωσε νὰ κυριεύσῃ πολλὰς πόλεις καὶ φρούρια τῶν Βυζαντινῶν. Τότε ὁ Ἀλλαεδίν ἀμείβων αὐτὸν διὰ τὰ μεγάλα κατορθώματά του ἀπένευεν εἰς αὐτὸν τὸν τίτλον τοῦ **Σουλτάνου**, τὸν ὁποῖον φέρουσιν ἕκτοτε μέχρι σήμερον πάντες οἱ διάδοχοί του ἐν τῷ θρόνῳ τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σελτζουκίδου Ἀλλαεδίν τὸ κράτος του κατενεμήθη εἰς διάφορα μικρότερα βασίλεια, τὸ μεγαλύτερον δὲ μέρος αὐτοῦ ἔλαβεν ὁ σουλτάνος Ὀσμάν. Οὗτος διὰ τοῦ υἱοῦ του ἐκυρίευσεν τὴν **Προῦσαν** τῆς Βιθυνίας, τὴν ὁποίαν καὶ καθιέρωσεν ὡς πρωτεύουσάν τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους. Αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου ἦτο τότε **Ἀνδρόνικος ὁ Β΄**.

Τὸν Ὀσμάν διεδέχθη (τῷ 1326) ὁ υἱὸς αὐτοῦ **Ὀρχάν ὁ Α΄**, ὁ ὁποῖος εἰσήγαγεν εἰς τὸ κράτος του πολλοὺς νόμους, διοργάνωσεν τὸν στρατὸν του, συστήσας τὸ φοβερὸν τάγμα τῶν **Γενιτσαρῶν** (1) καὶ τὸ ἱππικὸν τάγμα τῶν **Σπαχίδων**. Ἐπιτεθεὶς δὲ κατόπιν καὶ νικήσας τοὺς Βυζαντινοὺς ἐκυρίευσεν τὴν **Νίκαιαν** καὶ τὴν **Νικομήδειαν** (2).

Τότε ὁ υἱὸς τοῦ Ὀρχάν **Σουλεϊμάν πασᾶς** διαβὰς διὰ τῆς Προποντιδος καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου εἰς τὴν Εὐρώπην ἐκυρίευσεν τὴν **Καλιπόλιν** (τῷ 1357), τὸ **Πλαγιάριον** καὶ πολλὰς περὶ αὐτοῦ κόμας. Πρώτην φοράν δὲ τότε οἱ Ὀθωμανοὶ ἐπέερασαν ἀπὸ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην. Ὁ Σουλεϊμάν πασᾶς διὰ τὰ κατορθώματά του ταῦτα ὠνομάσθη **γαζῆς** (νικητής).

Τὸν σουλτάνον Ὀρχάν διεδέχθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ **Μουράτ ὁ Α΄** (τῷ 1360). οὗτος κατέκτησεν ὅλην τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ τὴν Θράκην καταστήσας πρωτεύουσάν του τὴν **Ἀδριανούπολιν**, ἐνίκησε τοὺς Σέρβους (νοτιοσλάβους) εἰς τὴν ἱστορικὴν πεδιάδα τοῦ **Κοσσυφοπεδίου**, κατέλυσε τὸ βουλγαρικὸν κράτος καὶ προσήρησε πάντα τὰ ἐν Μ. Ἀσίᾳ σελτζουκικὰ κράτη. Ἰωάννης δὲ ὁ Ε΄ αὐτοκράτωρ τότε τοῦ Βυζαντίου ἐξηναγκάσθη νὰ πληρώσῃ εἰς αὐτὸν φόρον.

Τὸν Μουράτ Α΄, δολοφονηθέντα ὑπὸ τοῦ Σέρβου **Μιλός Καμ-**

(1) Γενίτσαροι = νέον εἶδος στρατοῦ. (2) Αὐτοκράτωρ τότε τοῦ Βυζαντίου ἦτο ὁ Ἀνδρόνικος ὁ Γ΄.

πίλοβιτς, ὁ ὁποῖος ἦτο κερυρμμένος μεταξὺ τῶν ἐχθρῶν, διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον ὁ υἱὸς αὐτοῦ **Βαγιαζίτ ὁ Α΄**, ὁ ἐπωνομασθεὶς **γυλ-δερίμ** = κεραυνός, διὰ τὴν μεγάλην αὐτοῦ ἀνδρείαν καὶ ὀρμητικότητα. Οὗτος ἐπεξέτεινεν ἐπιχειρῶν διαφόρους πολέμους τὸ τουρκικὸν κράτος.

Οἱ Εὐρωπαῖοι καταληφθέντες τότε ὑπὸ φόβου διὰ τὴν ἀκατάσχετον πρόοδον τῶν Τούρκων συνεμάχησαν κατ' αὐτῶν. Δυστυχῶς ὅμως ὁ Βαγιαζίτ ἐνίκησεν αὐτοὺς εἰς τὴν **Νικόπολιν**, ὑπέταξε τὴν Θεσσαλίαν καὶ προὐχώρησε μέχρι τοῦ Ταινάρου τῆς Πελοποννήσου.

Ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Βαγιαζίτ αὐτοκράτωρ τῆς Κων)πόλεως ἦτο ὡς εἶπομεν **Ἰωάννης ὁ Ε΄**, τοῦτον διεδέχθη ὁ **Μανουὴλ ὁ Β΄** ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ ὁποῖου ὁ Βαγιαζίτ ἐπολιορκήσεν ἐπὶ ἑπτὰ ὀλόκληρα ἔτη τὴν Κωνσταντινούπολιν. Εὐτυχῶς ὅμως δὲν κατώρθωσε νὰ κυριεύσῃ αὐτήν, διότι ἐφάνησαν ἐρχόμενοι ἐξ ἀνατολῶν οἱ ἄγριοι **Τάταροι** καὶ **Μογγόλοι**, οἱ ὁποῖοι ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν **Ταμερλάνον** εἰσέβαλον εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ προσέβαλον τοὺς Τούρκους.

Τάταροι καὶ Μογγόλοι.

Ὁ Ταμερλάνος κατὰ τῶν Τούρκων.

Ὁ σουλτάνος Βαγιαζίτ ἄμα ἔμαθε τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Μογγόλων καὶ Τατάρων εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν, ἠναγκάσθη νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως (τῷ 1402) καὶ νὰ σπεύσῃ ἐναντίον αὐτῶν. Συναντήσας δὲ αὐτοὺς πλησίον τῆς **Ἀγκύρας** συνεκρότησε φονικωτάτην καὶ πεισματωδεστάτην μάχην, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Βαγιαζίτ ὄχι μόνον ἐνίκηθη ἀλλὰ καὶ συνελήφθη αἰχμάλωτος ὑπὸ τοῦ Ταμερλάνου· μετ' ὃ ἐγγλεισθεὶς ὑπ' αὐτοῦ ἐντὸς κλωβοῦ ἀπέθανε μετ' ὀλίγον ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ.

Ὁ Ταμερλάνος ἀφοῦ ἐνίκησε καὶ ἐτιμώρησε τοιουτοτρόπως τὸν Βαγιαζίτ, ἐλεηλάτησε καὶ κατέστρεψε τὰς χώρας τῆς Μ. Ἀσίας καὶ κατόπιν ἐπέστρεψε καὶ πάλιν εἰς τὴν χώραν του.

Οἱ Τούρκοι ἀφοῦ ἀπηλλάγησαν τοῦ Ταμερλάνου, οἱ πολλοὶ υἱοὶ τοῦ Βαγιαζίτ ἤρχισαν νὰ ἐρίζωσι μεταξὺ των προκειμένου περὶ διαδοχῆς, οἱ ἐμφύλιοι δὲ οὗτοί σπαραγμοὶ διήρκεσαν περὶ τὰ δέκα ἔτη, κατὰ τὸ διάστημα δὲ τοῦτο ἐπῆλθε παροδικὴ ἀποσύνθεσις τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους.

Πρόοδος τῶν διαδόχων τοῦ Βαγιαζίτ. Διάδοχος τοῦ Βαγιαζίτ ὑπῆρξεν ὁ υἱὸς αὐτοῦ **Μεχμέτ** καὶ τούτου ὁ υἱὸς τοῦ **Μουράτ** ὁ Β', ὁ ὁποῖος ἤβησε μεγάλως τὸ κράτος του, κατορθώσας νὰ κυριεύσῃ ἀπάσας σχεδὸν τὰς χώρας τοῦ βυζαντινοῦ κράτους. Ὁ Μουράτ τότε ἐπολιόρκησε καὶ τὴν Κων)πολιν ἀνεπιτυχῶς ἐπὶ 42 ἡμέρας (1), ὅτε αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦτο Μανουὴλ ὁ Β'. Ὁ Μουράτ ἐκυρίευσε πρὸς τούτοις τὴν Θεσσαλονίκην ἀπὸ τοὺς Ἑνετοὺς καὶ τὰ Ἰωάννινα ἀπὸ τοὺς Φράγκους.

Διάδοχος τοῦ Μανουὴλ τοῦ Β' ἐγένετο **Ἰωάννης** ὁ Η', ὁ ὁποῖος εἶναι καὶ ὁ **προτελευταῖος** αὐτοκράτωρ τῆς Κων)πόλεως, οὗτος βλέπων τὸν ἐκ μέρους τῶν Τούρκων μέγαν κίνδυνον, ἐπεκαλέσθη τὴν βοήθειαν τοῦ Πάπα Εὐγενίου τοῦ Δ' ὑποχρεωθεὶς μάλιστα νὰ ὑποσχεθῇ τὴν ὑποταγὴν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας εἰς αὐτόν, ἀλλὰ ματαίως, διότι ὁ Πάπας παρ' ὅλας του τὰς ὑποσχέσεις εἰς οὐδὲν ἐβόηθησε τοὺς Βυζαντινοὺς.

Περίληψις καὶ ἱστορικὰ δυμπεράσματα. Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 11ου αἰῶνος ἐξώρμησαν ἀπὸ τὰς πέριξ τοῦ ὠκεῖο ποταμοῦ χώρας οἱ **Σελτζούκοι Τούρκοι**. Οὗτοι σὺν τῷ χρόνῳ ἀφοῦ ἐξισλαμίσθησαν καὶ ἐκυρίευσαν ἀπάσας τὰς περσικὰς χώρας, ἤρχισαν νὰ κατακτῶσι βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον ἀπὸ τῆς Ἀρμενίας καὶ τὰς ἐν Μ. Ἀσίᾳ χώρας τῆς ἑλληνικῆς αυτοκρατορίας, μὴ περιοριζόμενοι μόνον εἰς τοῦτο ἀλλ' ἐπιβάλλοντες διὰ πύρρως καὶ σιδήρου τὴν μωαμεθανικὴν θρησκείαν εἰς τοὺς ὑποτασσομένους των. Νέοι λοιπὸν ἐκτὸς τῶν Ἀράβων τρομεροὶ καὶ φοβεροὶ ἐχθροὶ τοῦ βυζαντινοῦ κράτους ἀνεφάνησαν οἱ Τούρκοι, οἱ ὁποῖοι ἐκ τοῦ ἰδρυτοῦ τοῦ κράτους των Ὀσμάν ἢ Ὀθμάν ὀνομάσθησαν Ὀθωμανοὶ ἢ Ὀσμανλίδαι. Ὁ ἡγεμὼν αὐτῶν ὀνομάζεται ἔκτοτε σουλτάνος, τίτλος χορηγηθεὶς ὑπὸ τοῦ καλῖφου τοῦ Ἰονίου Ἀρουν ἐλ' Ρασὶδ εἰς ἀμοιβὴν τῆς μεγάλης βοηθείας, ἣν παρέσχεν εἰς αὐτόν κατὰ τινὰ πόλεμον. Ἡ διάβασις αὐτῶν διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ ἡ προέλασις τούτων εἰς τὴν Εὐρώπην κατετρόμαξε τοὺς Εὐρωπαίους μὴ δυνηθέντας νὰ ἀντιτάξωσι σοβαρὰν ἀντίστασιν εἰς τὴν πρόοδον αὐτῶν. Οὗτοι ἀφοῦ ἐπολιόρκησαν δις τὴν Κωνσταντινουπόλιν ὑπέταξαν ἀπάσας τὰς παραδουναβίους χώρας καὶ ἔφθασαν μέχρι τῶν πυλῶν τῆς Βιέννης.

Ἡ πρόοδος καὶ κατάκτησις τῶν Ὀθωμανῶν **ἀνεκόπη** μόνον ἐπὶ τινὰ χρόνον, ὅτε ἐκ τῶν ἔνδον τῆς Ἀσίας χωρῶν ἐξώρμησαν τὰ ἀπειρα στίφη τῶν ἀγρίων Μογγόλων καὶ Τατάρων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ταμερλάνου δηρῶντες καὶ λεηλατοῦντες τὰς χώρας τῆς σήμερον ἀσιατικῆς Τουρκίας. Κατὰ ταῦτα

(1) Πρῶτην φοράν τότε ἔγινε χρήση τῆς πυρίτιδος καὶ τοῦ πυροβόλου.

ἔσπευσε νὰ ἀντιταχθῆ ὁ σουλτάνος Βαγιαζίτ, ἀλλ' οὗτος κατατροπωθεὶς ὀλοσχερῶς κατὰ τὴν ἐν Ἀγκύρᾳ μάχην ἠχμαλωτίσθη καὶ ἀπέθανεν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ. Μετ' ὀλίγον ὁ Ταμερλάνος λεηλατήσας καὶ ἀποκομίσας ὅ,τι ἠδύνατο ἐκ τῶν ἐν λόγῳ χωρῶν ἐπέστρεψε μετὰ τῶν σσιφῶν του εἰς τὴν χώραν ἐξ ἧς ὤρμηθη καὶ οὕτως ἤρχισαν πάλιν οἱ Τοῦρκοι νὰ ἀνασυντάσσονται καὶ νὰ συνεχίζουσι τὰ κατακτητικὰ τῶν ἔργα.

Βούλγαροι. Ἐκχριστιανισμὸς αὐτῶν. Πόλεμοι πρὸς τὴν ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν.

Οἱ Βούλγαροι, λαὸς βάρβαρος, νομαδικὸς καὶ καταγωγῆς τουρανικῆς, κατῴκουν εἰς τὰς πέριξ τοῦ ποταμοῦ Βόλγα χώρας. Ὄταν περὶ τὰ μέσα τοῦ πέμπτου αἰῶνος ἐνωθέντες μετὰ τῶν ἐπίσης βαρβάρων **Οὔνων** εἰσέβαλον κατερχόμενοι εἰς τὰς παραδουναβίους χώρας. Ἐπροχώρησαν δὲ τόσον πολὺ, ὥστε ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ ἔφθασαν πρὸ τῶν πυλῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁπόθεν ἐξεδιώχθησαν ἐκεῖθεν κακῶς ἔχοντες ὑπὸ τοῦ ἱκανωτάτου στρατηγοῦ Βελισσαρίου, περιορισθέντες εἰς τὰς πέραν τοῦ Δουνάβεως χώρας.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου τοῦ Δ' τοῦ Πογωνάτου, οἱ Βούλγαροι ἐγκατεστάθησαν κατὰ τὸ ἔτος 679 εἰς τὴν μεταξὺ τοῦ Δουνάβεως, τοῦ Αἴμου, τοῦ Εὐξείνου πόντου καὶ τῆς Σερβίας χώραν, ἣτις ὑπ' αὐτῶν ἐκλήθη ἔκτοτε καὶ καλεῖται ἀκόμη **Βουλγαρία**. Ἀνέλαβον δὲ τὴν ὑποχρέωσιν ἀπέναντι τοῦ βυζαντινοῦ κράτους νὰ παρεμποδίζωσι τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Ἀβάρων καὶ τῶν Σλαύων. Οἱ Βούλγαροι ὅμως μετὰ παρέλευσιν ὄχι πολλοῦ χρόνου ἀναμειχθέντες μετὰ τῶν Σλαύων, **ἐξέσλαυθθησαν**. λησιμονήσαντες μάλιστα καὶ τὴν τουρανικὴν αὐτῶν γλῶσσαν, ἤρχισαν ὁμιλοῦντες τὴν **σλαυϊκὴν**. Ἐπὶ **Κωνσταντίνου** δὲ τοῦ Ε' τοῦ ἀναπτύξαντος μεγάλην στρατηγικὴν ἱκανότητα, οἱ Βούλγαροι ἀποθρασυνθέντες ἐπεχείρουν ἐπιδρομὰς καὶ λεηλασίας εἰς τὴν Θράκην, ὅτε ὁ Κωνσταντίνος ἐκστρατεύσας ἐναντίον τῶν κατετρόπωσε καὶ ἐταπείνωσεν αὐτούς, ὥστε οὗτοι ἠναγκάσθησαν νὰ συνάψωσιν εἰρήνην καὶ νὰ δώσωσι μαζὶ μετὰ τὴν ὑπόσχεσιν τῆς διατηρήσεως διαρκοῦς εἰρήνης καὶ πολλοὺς ὁμήρους.

Μετ' ὀλίγον χρόνον ὡς ἦσαν συνειθισμένοι οἱ Βούλγαροι νὰ μὴ σέβονται οὐδεμίαν συμφωνίαν ἐπίσημον ἢ καὶ μὴ τοιαύτην, παρέβησαν τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης καὶ εἰσέβαλον ἐκ νέου εἰς τὸ βυζαν-

τινὸν κράτος, ἀφ' οὗ ἐξεδιώχθησαν πάλιν ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου, ἀλλὰ τὴν φορὰν ταύτην ὑπέστησαν πανωλεθρίαν.

Ἐπὶ αὐτοκράτορος **Νικηφόρου** τοῦ Α' οἱ Βούλγαροι ἀνακίβησαντες ἐκ τῆς ταπεινώσεως καὶ ἀποθρασυνθέντες ὑπὸ τὸν νέον αὐτῶν ἡγεμόνα τὸν **Κροῦμμον**, ἤρχισαν νὰ γίνωνται ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἀνυπατάστοι, ὅτε τῷ 811 ὁ Νικηφόρος ὑπερβὰς τὸν Αἴμον ἐνίκησε μὲν αὐτοὺς ἐπανειλημμένους, ἀλλὰ θελήσας νὰ καταστρέψῃ τούτους ὀλοσχερῶς ἐπροχώρησεν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς χώρας των, εἰς τοσαύτην δὲ ἀπελπισίαν περιήγαγεν αὐτούς, ὥστε μὴ βλέποντες οὗτοι οὐδὲν ἄλλο μέσον σωτηρίας ἐπέτεθησαν κατ' αὐτοῦ, καὶ συγκροτήσαντες λυσσωδεστάτην μάχην, κατώρθωσαν ὄχι μόνον τὸ μαχιμώτερον μέρος τοῦ στρατοῦ του νὰ φονεύσωσι ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιον. Ὁ δὲ ἄγιος τῶν Βουλγάρων ἡγεμὼν Κροῦμμος ἀποκόψας τὴν κεφαλὴν τοῦ Νικηφόρου, μετεσκέυασε τὸ κρανίον, περιαργυρώσας αὐτό, εἰς ποτήριον, ἐκ τοῦ ὁποίου ἔπινεν οἶνον καὶ ἐμεθύσκετο κατὰ τὰ συμπτώσια.

Οἱ Βούλγαροι κατόπιν ὑπερβάντες τὸν Αἴμον κατέκλυσαν τὴν Θράκην, λεηλατοῦντες καὶ καταστρέφοντες τὴν χώραν, μέχρις Ἀδριανουπόλεως, τὴν ὁποίαν ἀφοῦ ἐπολιορκήσαν ἐξηκολούθησαν νὰ προελαύνουσι κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Εὐτυχῶς ὅμως παραμερισθέντες οἱ ἀνίκανοὶ διάδοχοι τοῦ Νικηφόρου, Σταυράκος καὶ Μιχαὴλ ὁ Α', ἀνέβη ἐπὶ τὸν θρόνον Λέων ὁ Ε' τῷ 813, εἰς τῶν μᾶλλον διακεκριμένων στρατηγῶν. Οὗτος ἀφοῦ παρεσκεύασε καὶ διοργάνωσε τὸν στρατὸν του καλῶς, ἐξεστράτευσε κατὰ τοῦ Κρούμμου τῷ 814, ἐπιτεθεὶς δὲ αἰφνιδιαστικῶς ἐν καιρῷ νυκτὸς κατὰ τῶν Βουλγάρων παρὰ τὴν κομόπολιν τῆς Θράκης **Μεσημβρίαν** ἐπέφερεν εἰς αὐτοὺς τοιαύτην πανωλεθρίαν, ὥστε μόνον ὁ Κροῦμμος μετ' ὀλίγων Βουλγάρων κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ. Καὶ οὗτος δὲ μετ' ὀλίγον χρόνον ἔνεκα τῆς λύπης του ἀπέθανεν.

Ἐβδομήκοντα ὀλόκληρα ἔτη παρήλθον ἔκτοτε, χωρὶς οἱ Βούλγαροι νὰ κινηθῶσι, φρίκην δὲ ἐπροξένει εἰς αὐτοὺς, ὅταν ἐνεθυμοῦντο τὴν φονικωτάτην μάχην τῆς Μεσημβρίας.

Ἐκχριστιανισμὸς τῶν Βουλγάρων.

Οἱ Βούλγαροι, ὡς εἶπομεν, μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Λέοντος τοῦ Ε' πανω-

λεθρίαν αὐτῶν ἐν Μεσημβρίᾳ, ἀφήκαν νὰ παρέλθῃ αἰὼν περίπου ἀπὸ τοῦ 814—893, χωρὶς νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, εἰρήνευσαντες καὶ ὅπως δῆποτε ἀρχίσαντες νὰ μεταβάλλωσι τὸν πρότερον ληστροικὸν βίον. Εἰς τὴν μεταβολὴν ταύτην συνετέλεσεν ἡ προσέλευσις αὐτῶν εἰς τὸν χριστιανισμόν.

Καθ' ἣν ἐποχὴν αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου ἦτο **Μιχαὴλ ὁ Γ'** καὶ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ὁ **Φῶτιος**, οἱ Βούλγαροι, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἤδη ἀποτελέσει ἴδιον κράτος καὶ εἶχον ἀυξήσει αὐτὸ διὰ τῶν συγχῶν ἐπιδρομῶν κατὰ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, ἐδέχθησαν τὸν χριστιανισμόν, διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ πατριάρχου Φωτίου ὅστις ἀπέστειλε δύο Ἑλληνας μοναχοὺς, τοὺς **Κύριλλον καὶ Μεθόδιον**, καταγομένους ἐκ Θεσσαλονίκης καὶ ἄνδρας μεγάλης μορφώσεως καὶ ἀρετῆς, νὰ διδάξωσι τοὺς ἀπολιτίστους τότε Βουλγάρους καὶ ἐκχριστιανίσωσιν αὐτοὺς καὶ τὸν βασιλέα των **Βόγοριν** μὲ τὴν ἐλπίδα πάντοτε ὅτι θὰ κατορθοῦτο ἡ ἐξημέρωσις καὶ ὁ ἐκπολιτισμὸς αὐτῶν διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ.

Ὁ Κύριλλος καὶ ὁ Μεθόδιος ἐμπνεόμενοι ἀμφοτέροι ὑπὸ μεγάλου θρησκευτικοῦ ζήλου, ἀφοῦ κατέγιναν καὶ ἐξέμαθον τὴν σλαβικὴν γλῶσσαν, σχηματίσαντες μάλιστα καὶ ἀλφάβητον τῆς γλώσσης ταύτης ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ, τὸ λεγόμενον **κυριλλικόν**, καὶ τοῦ ὁποίου χρῆσιν κάμνουσιν ὅλοι οἱ ὀρθόδοξοὶ σλαβικοὶ λαοί, ἐπεδόθησαν κατόπιν εἰς τὴν μετάφρασιν διαφόρων θρησκευτικῶν βιβλίων, τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ τῶν λειτουργικῶν βιβλίων τῆς ἀνατολικῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας εἰς τὴν σλαβικὴν γλῶσσαν.

Ἀμφοτέροι οὗτοι οἱ μοναχοὶ ὑπὸ ἐνθέου ζήλου ἐμφορούμενοι, μετέβησαν κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ ἐπέτυχον νὰ ἐκχριστιανίσωσι τῷ 864 τὸν βασιλέα αὐτῶν Βόγοριν, βαπτισθέντα τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Φωτίου καὶ ὀνομασθέντα **Μιχαήλ**, ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀναδόχου του Μιχαήλ τοῦ Γ' αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ κατόπιν νὰ διαδόσωσι τὸν χριστιανισμόν εἰς τοὺς ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν τοῦ Δουναβέως κατοικοῦντας λαοὺς.

Τοιουτοτρόπως οἱ Βούλγαροι γενόμενοι χριστιανοί, δηλ. ἀσπασθέντες τὸ χριστιανικὸν δόγμα, ἐγένοντο ἡμερώτεροι καὶ ἤρχισαν νὰ

ἐπιδίδωνται εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὰς τέχνας, οἱ δὲ ἡγεμόνες καὶ εὐποροὶ ἔξ αὐτῶν νὰ σπουδάζωσι καὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα.

Λὲν παρῆλθον ὅμως πολλὰ ἔτη καὶ χάριν ἐμπορικῶν συμφερόντων ἐξεροράγησαν μεταξύ Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων φοβεροὶ καὶ καταστρεπτικοὶ πόλεμοι, οἵτινες μετ' ὀλίγον μετεβλήθησαν εἰς πολέμους κατακτητικούς.

Νέοι πόλεμοι τῶν Βουλγάρων πρὸς τὴν ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν.

Συμεῶν ὁ βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων. Ὁ βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων **Συμεῶν**, ὅστις ἐσπούδασε τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἅμα διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον τὸν ἀδελφόν του **Βλαδίμηρον** τῷ 893 ἤρξατο τοῦ κατὰ τῶν Ἑλλήνων πολέμου, ὅστις διήρκεσε, πλὴν μικρῶν διαλειμμάτων, 36 ὀλόκληρα ἔτη. Ὑπὸ τοῦ φοβεροῦ τούτου βασιλέως τῶν Βουλγάρων Συμεῶνος, οἱ Ἕλληνες ὑπέφερον καὶ ἔπαθον πολλὰ δεινά, ἠττήθησαν πολλάκις ὑπ' αὐτοῦ, αἱ δὲ βουλγαρικαὶ ἐπιδρομαὶ ἐξετάθησαν εἰς ἀπάσας τὰς ἐν Εὐρώπῃ ἑλληνικὰς χώρας μέχρι τῆς Πελοποννήσου· καὶ αὐτὴ ἡ Κωνσταντινούπολις ἐκινδύνευσε νὰ πέσῃ εἰς χεῖρας αὐτῶν. Ἐν γένει δὲ κατ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς βασιλείας τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως Λέοντος τοῦ Σ', ἤτοι ἀπὸ τοῦ 887—912, καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ μέχρι τῆς ἡμέρας τοῦ θανάτου τοῦ Συμεῶνος ἐξηκολούθησεν ἄγριος πόλεμος.

Ἐπὶ αὐτοκράτορος Κωνσταντινουπόλεως Νικηφόρου τοῦ Β' συνέβη νὰ ζητηθῇ παρ' αὐτοῦ τοῦ Νικηφόρου ἀπὸ τὸν ἡγεμόνα τῶν Ῥώσων **Σβιατοσλαῦον** νὰ τιμωρήσῃ τοὺς Βουλγάρους διὰ τὴν ἀπλησίαν καὶ ἀπιστίαν αὐτῶν. Οὗτος λοιπὸν παρακληθεὶς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ κατέλαβε πολλὰ μέρη αὐτῆς πρὸς τιμωρίαν τῆς. Μετ' ὀλίγον ὅμως χρόνον ὑπὸ τῆς πλεονεξίας του παρακινήθη ὁ Σβιατοσλαῦος ἀπὸ σύμμαχος καὶ φίλος τοῦ Νικηφόρου ἐγένετο ἐχθρὸς καὶ ἐζήτηε νὰ προσαρτήσῃ εἰς τὸ ὄψισκόν κράτος τὴν Βουλγαρίαν.

Ἐνῶ δὲ ὁ Νικηφόρος ἠτοιμάζετο νὰ πολεμήσῃ ἐναντίον τοῦ Σβιατοσλαῦου ἐδόλοφονήθη. Τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀνῆλθε τότε Ἰωάννης Α' ὁ **Τσιμισκῆς** (τῷ 969) ἀναδειχθεὶς ὡς πρὸς τὴν ἐσω-

τερι κήν ἰδιοίκησιν τοῦ κράτους του, καὶ ὡς πρὸς τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις, εἰς τῶν λαμπροτέρων αὐτοκρατόρων τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ. Καὶ πρῶτον μὲν κατώρθωσε διὰ τοῦ ἱκανοτάτου στρατηγοῦ **Βάρδα** τοῦ **Σκληροῦ** νὰ κατατροπώσῃ τοὺς Ῥώσους, οἵτινες, κατέχοντες τὸ πλεῖστον μέρος τῆς Βουλγαρίας, ἠπειλήσαν ὅτι θὰ ἤρχοντο καὶ κατ' αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐπειτὰ δὲ ἐκστρατεύσας ὁ ἴδιος κατὰ τῶν Βουλγάρων, οἵτινες ἐπεχείρουν διαφόρους ἐπιδρομὰς κατὰ τοῦ κράτους του, καὶ κατανικήσας αὐτοὺς κατέλυσε τὸ βουλγαρικὸν κράτος καὶ μετέβαλεν αὐτὸ εἰς βυζαντινὴν ἐπαρχίαν.

Παρ' ὅλους τοὺς κόπους καὶ τοὺς μόχθους καὶ τὰς ἐπὶ αἰῶνας εὐγενεῖς προσπαθείας τοῦ πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως περὶ τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ, ἐκπολιτισμοῦ καὶ ἐξημερώσεως ἐν γένει τῶν Βουλγάρων, οὗτοι μέχρις ἐσχάτων ἔδειξαν καὶ δεικνύουν ἀπεριόριστον καὶ ἀκατανόμαστον **ἀπιστίαν** καὶ **ἀπληστίαν**, ἐκδηλωθεῖσαν ἔτι καὶ εἰς αὐτὸ τὸ ζήτημα τῆς διοικήσεως τῶν ἐκκλησιῶν.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος¹, ἡ **βουλγαρικὴ ἐκκλησία**, συναρῶδες ἔχουσα πολλοὺς ἐκ τῶν μάλα ἰσχυρόντων πολιτευτῶν ἐν Τουρκίᾳ, οἵτινες μὴ διαβλέποντες τὸ ἀληθὲς συμφέρον τῆς Τουρκίας καὶ αὐτοκρατορίας, ἀπεδέχοντο ἀσυνειδήτως καὶ ἐπιπολαίως κρίνοντες τὰς ἐν τῇ πολιτικῇ διαθήκῃ γνώμας τοῦ **Φουὰτ** πασᾶ, εἰσηγουμένου τὴν **ἀπομόνωσιν** τῶν **Ἑλλήνων**, ὅσον τὸ **δυνατὸν πλειότερον ἀπὸ τῶν ἄλλων χριστιανῶν καὶ «τὸν χωρισμὸν τῶν Βουλγάρων ἀπὸ τῆς κυριαρχίας τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας»**. ἐπωφελουμένη δὲ καὶ τὴν εὐκαιρίαν τῆς προκινήσεως τότε ἐχθρότητος τῶν Τούρκων κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ἕνεκα τῆς μακρᾶς καὶ αἱματηρᾶς κρητικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1868, ἔχουσα δὲ πρὸς τούτοις καὶ τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτὴν τῆς Ῥωσίας **Ἰγνάτιεφ**, κραταῖον συνήγορον καὶ ὑποστηρικτὴν ὑπὲρ τῆς ἰδρύσεως **ἰδίας** βουλγαρικῆς ἐκκλησίας πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ

¹ Ἐχομεν τὴν γνώμην ὅτι προκειμένου περὶ τοῦ χωρισμοῦ τῶν ἐκκλησιῶν ἑλληνικῆς καὶ βουλγαρικῆς ὅτι καὶ ὁ ἔσχατος τῶν ἑλληνοπαίδων, ἀποφοιτῶν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου πρέπει νὰ κατέχῃ τὰ στοιχεῖα τοῦλάχιστον τοῦ τόσον τραγῆος καὶ τόσον σημαντικοῦ τούτου γεγονότος.

πανσλαβισμού, **κατώρθωσεν** ἡ βουλγαρική ἐκκλησία παρὰ τὰς προβληθείσας ὑπὸ τοῦ πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως σοβαρωτάτας ἀντιρρήσεις, τὰς στηριζομένας ἀκλονήτως εἰς τοὺς κανόνες καὶ τὰ προνόμια τῆς Μεγ. ἐκκλησίας νὰ ἐκδοθῇ τὴν 27ην Φεβρουαρίου 1870 **σουλτανικὸν φερμάνιον**, δι' οὗ ἰδρύετο **βουλγαρικὴ ἐξαρχία** περιλαμβάνουσα τὸ ὅλον βιλαέτιον (γεν. διοίκησιν) τοῦ Δουνάβειος ἐξαιρουμένων φανερώς μερικῶν πόλεων καὶ χωριῶν καθαρῶς ἑλληνικῶν ¹ προστιθεμένων δὲ πόλεων τινων σερβικῶν ².

᾿Ωριξε δὲ πρὸς τούτοις τὸ φερμάνιον ὅτι καὶ ἄλλαι πόλεις καὶ χωρία ἠδύναντο νὰ ὑπαχθῶσιν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἐξάρχου, ἐὰν ἐπεθύμουν τοῦτο τὰ δύο τρίτα τῶν κατοίκων.

Ὁ ἐξάρχος ἐμέλλε νὰ λαμβάνῃ **βεράτιον** παρὰ τοῦ σουλτάνου καὶ νὰ μνημονεύῃ τὸν πατριάρχη, ἐν ταῖς εὐχαῖς αὐτοῦ καὶ λαμβάνῃ τὸ **ἅγιον μύρον** παρ' αὐτοῦ. Ἕλληνες καὶ Τοῦρκοι ἀνεγνώρισαν πάραυτα τὴν μεγάλην σημασίαν τῆς πράξεως ἐκείνης, διὰ τῆς ὁποίας ἐτίθεντο τὰ **θεμέλια** νέας δυνάμεως ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Αἱ λέξεις πλέον χριστιανὸς καὶ Ἕλλην δὲν ἦσαν ἔκτοτε πλέον συνώνυμοι ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ. Ἐπὶ δύο ἔτη ἠγωνίσθη τὸ Πατριαρχεῖον καὶ κατώρθωσε νὰ ἀναβάλῃ τὸν ἔξδιορισμὸν τοῦ πρώτου Βουλγάρου ἐξάρχου. Εὐρίσκων δὲ ὁ πατριάρχης ἀδύνατον πλέον τὴν περαιτέρω ἀντίστασιν, **ἀφώρτισε** τὸν ἐξάρχον καὶ τὸν κλῆρον αὐτοῦ κηρύξας αὐτοὺς **οἰκισματικούς**.

Ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης ἐκηρύχθη ἀμείλικτος ὁ πόλεμος μεταξὺ τῶν **πατριαρχικῶν** καὶ τῶν **ἐξαρχικῶν**, καὶ ἡ **Μακεδονία** ἀπέβη ἡ φοβερὰ κονίστρα τῶν ἀντιπαλῶν προσηλυτισμῶν, τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ βουλγαρικοῦ, αἱ ἐπισκοπαὶ ἀπέβησον **κύβοι** ἐν τῷ πολιτικῷ ἀνταγωνισμῷ καὶ οἱ κατὰ τόπους ἀγρόται ἐφόνευον ἀλλήλους ἐν ὀνόματι τῶν ἀντιδιαμαχομένων ἐκκλησιαστικῶν καθιδρυμάτων,

Ὡς βλέπετε ἡ βουλγαρικὴ **ἐξαρχία** δὲν ἤλθε νὰ βάλῃ **εἰρήνην ἀλλὰ μάχαιραν**.

Ἐδρα τῶν Βουλγάρων ἐξάρχων τοῦ 1872 δὲν ὄρισθη τὸ **Τύρ-**

¹ Τῆς πόλεως τῆς Βάρνης κλπ.

² Τῆς Ναύσσοῦ (Νύσσης) Πιρὸτ κλπ.

νοδον, ὅπου ἦτο ἡ ἔδρα τῶν Βουλγάρων πατριαρχῶν κατὰ τὸν μεσαιῶνα, οὔτε ἡ **Σόφια** ἡ νέα πρωτεύουσά των, ἀλλ' ἡ Κωνσταντινούπολις, δηλοῦντες φανερώς καὶ ἐπιδεικτικῶς τὴν ἀξίωσιν αὐτῶν περὶ ἐκκλησιαστικῆς δικαιοδοσίας ἐπὶ τῶν ἀλυτρώτων Βουλγάρων τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας.

Ἐπιδρομαὶ Βουλγάρων κατὰ τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν.

Περίληψις καὶ ἱστορικὰ συμπεράσματα. Οἱ Βούλγαροι, λαὸς βάρβαρος καὶ ἀπολίτιστος, ὡς εἶδομεν, εἶναι τουρκικῆς καταγωγῆς, ὠρμηθήσαν ἐκ τῶν πέριξ χωρῶν τοῦ ποταμοῦ **Βόλγα** καὶ τῶν δυτικῶν παραλίῶν τῆς Κασπίας θαλάσσης. Ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ αὐτοκράτορος **Ἰουδινιανοῦ** ἐπέδραμον κατὰ τῶν χωρῶν τοῦ βυζαντινοῦ κράτους. Ἐπὶ **Κωνδταντίνου τοῦ Δ' τοῦ Πωγωνάτου**, ἐπέτυχον νὰ ἐγκατασταθῶσιν ὀριστικῶς εἰς τὰς πρὸς νότον τοῦ Δουνάβεως χώρας (παλαιὰν Μοισίαν) ὀνομασθεῖσαν ἔκτοτε Βουλγαρίαν. Ἀναμειχθέντες δὲ κατόπιν μετὰ τῶν νοτιοσλαύων ἐλησμόνησαν τὴν καταγωγὴν καὶ τὴν γλῶσσάν των καὶ ἐξησλαυτίσθησαν.

Πολλὰς ἐπεχείρησαν ἔκτοτε οἱ Βούλγαροι ἐπιδρομὰς κατὰ τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν, εἰς ἃς ἄλλοτε μὲν ἐνίκων, ἄλλοτε δὲ ἠτῶντο. Ἡ ἀγριωτέρα αὐτῶν ἐπιδρομὴ ἐγένετο ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Νικηφόρου τοῦ Α' τῷ 811, ὁπότεν ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Κρούμμος, παρὰ τὴν μεγάλην γενναϊότητα τοῦ Νικηφόρου, κατάρθωσε νὰ προσελκύσῃ αὐτὸν μετὰ τὰ στρατεύματά του ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς Βουλγαρίας, ἔνθα οἱ Βούλγαροι διεξάγοντες ἀπελπιν καὶ λυσσώδη ἀγῶνα, κατάρθωσαν νὰ φονεύσωσι τὰ μαχηώτερα τῶν στρατευμάτων του καὶ ἐν τέλει καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιον. Ὁ Κρούμμος τότε ἐπιδεικνύων ὅλην τὴν ἀγριότητα καὶ βαρβαρότητα τῆς φυλῆς του, ἀπέκοψε τὴν κεφαλὴν τοῦ ἥρωος αὐτοκράτορος καὶ καθαρῶς τὸ κρανίον ἐπηργύρωσεν αὐτὸ καὶ τὸ ἐχρησιμοποίησε ὡς κύπελον πίανον οἶνον καὶ μεθυσκόμενος κατὰ τὰ συμπόσια. Δὲν παρήλθεν ὅμως πολὺς χρόνος ὅπου ὁ στρατηγικώτατος αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου **Ἰωάννης ὁ Α' ὁ Ράιμιόκης**, παρασκευασθεὶς δεδόντως στρατιωτικῶς, κατέφερε τοιαύτην πανωλεθρίαν ἐν τῇ πόλει τῆς Θράκης **Μεδυβρία** ἐπιτεθεὶς αἰφνιδιστικῶς καὶ ἐν καιρῷ νυκτὸς ἐναντίον τῶν Βουλγάρων, ὥστε μόνον ἐλάχιστοι Βούλγαροι στρατιῶται μετὰ τοῦ Κρούμμου περιεσώθησαν. Οὗτος δὲ μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν ἀπὸ τὴν λύπην του.

Ἐκχριστιανισμὸς τῶν Βουλγάρων. Περὶ τὰ μέσα τοῦ ὀγδόου αἰῶνος (830) καὶ ὅταν ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ἦτο **Φώτιος ὁ Δ'** ἐστάλησαν εἰς τὴν Βουλγαρίαν δύο Ἕλληνες ἐκ Θεσσαλονίκης μοναχοί, ὁ **Μεθόδιος καὶ ὁ Κίριλλος**, ἄνδρες πολυμαθεῖς καὶ ἐνάρετοι, ἔμπλοιοι ἐνθέου ἐνθουσιασμοῦ. Οὗτοι ἀφοῦ ἐξέμαθον τὴν σλαβικὴν γλῶσσαν μετέβησαν νὰ διδάξωσι τὴν

χριστιανικήν θρησκείαν εἰς τοὺς Βουλγάρους καὶ κατώρθωσαν πρῶτος ὄλαν νὰ βαπτισθῇ ὁ ἡγεμὸν αὐτῶν Βόγορις, τὸ παράδειγμα τοῦ ὁποῦ ἐμιμήθησαν πολλοὶ καὶ ἐν τέλει πάντες οἱ Βούλγαροι. Ὡς ἐκ τῶν ὑστέρων ὁμοῦ ἀπεδείχθη καὶ μετὰ τὸν ἐκχριστιανισμόν οἱ Βούλγαροι δὲν ἀπέβαλον τὰ ἄγρια ἐνστικτικὰ καὶ τὰς βαρβάρους συνηθείας των, ἀπέμειναν πάντοτε οἱ ἴδιοι.

Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου τοῦ Α' τοῦ Τσιμισκῆ ἀνέβη τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου ὁ πρεσβύτερος υἱὸς **Ῥωμανοῦ** τοῦ Β' καὶ τῆς **Θεοφανοῦς, Βασίλειος ὁ Β'**, ἐν ἡλικίᾳ μόλις εἴκοσιν ἐτῶν. Ἄμα οὗτος ἀνέλαβε τὴν διακυβέρνησιν τοῦ κράτους του, εὐθύς τὰ πράγματα περιῆλθον εἰς μεγάλην ἀνωμαλίαν· πρῶτον, διότι ἐστασίασεν ὁ στρατάρχης τῆς Ἀνατολῆς **Βάρδας ὁ Σκληρὸς** καὶ δεύτερον, διότι ἐκ τῆς στάσεως καὶ τῶν ἐρίδων τῶν Ἑλλήνων τοῦ Βυζαντίου ἐπαφελούμενοι οἱ Βούλγαροι, οἵτινες, ὡς εἶδομεν, εἶχον τελείως ὑποταχθῆ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Τσιμισκῆ, ἐπανεστάτησαν καὶ πάλιν. Τὴν στάσιν τοῦ Βάρδα τοῦ Σκληροῦ κατώρθωσε νὰ καταβάλλῃ μετὰ τριετῆ ἀγῶνα ὁ ἐκ τῶν ἐμπειροτέρων στρατηγῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης Βάρδας ὁ Φωκᾶς.

Οἱ Βούλγαροι δὲ τότε ἐν τῷ μεταξὺ ἀναγορεύσαντες βασιλέα τὸν τολμηρὸν καὶ πολεμικὸν **Σαμουήλ**, υἱὸν τοῦ Βοεβόδα Σίσμαν, καὶ ἀποκαταστήσαντες πρωτεύουσάν των τὴν παρὰ τὴν λίμνην Ἀχρίδα κειμένην **Πρόσπαν** κατέλαβον ἀμαχητὶ σχεδὸν τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἀλβανίαν, τὴν Ἥπειρον, τὴν Θεσσαλίαν, εἰσέβαλον δὲ καὶ εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα φονεύοντες καὶ λεηλατοῦντες.

Τὴν θλιβερὰν αὐτὴν κατάστασιν μὴ ἀνεχόμενος ὁ Βασίλειος ἀφοῦ ἀπηλλάγη τοῦ Βάρδα τοῦ Σκληροῦ ἐξεστράτευσεν κατὰ τῶν Βουλγάρων τῷ 981, δυστυχῶς ὁμοῦ ἠττηθεὶς παρ' αὐτῶν οὐδὲν κατώρθωσε, καθ' ὅσον μέγα μέρος τῆς ἑλληνικῆς χερσονήσου παρέμεινεν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Βουλγάρων.

Μὴ ἀποθαρρυνθεὶς ἐν τούτοις ὁ Βασίλειος καὶ παρασκευασθεὶς στρατιωτικῶς τελειότερον, ἐπανάλαβε τὸν κατὰ τῶν Βουλγάρων ἀγῶνα, πολεμῶν ἀδιακόπως καὶ ἐπιμόνωσ ἐπὶ εἴκοσιν ὅλα ἔτη.

Ὅτε κατὰ τὸ ἔτος 995 εἶχον εἰσβάλει οἱ Βούλγαροι εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὁ Βασίλειος ἐξαπέστειλε κατ' αὐτῶν τὸν περιφημον στρατη-

γὸν **Νικηφόρον Οὐρανόν**. Ὁ **Σαμουήλ** μαθὼν ὅτι ἐκστρατεύει κατ' αὐτοῦ ὁ Νικηφόρος Οὐρανός, ἤρχισε νὰ ἀνέρχηται ἐκ τῆς Πελοποννήσου πρὸς τὴν Θεσσαλίαν. Ὅτε δὲ ὁ Νικηφόρος Οὐρανός ἔφθασεν εἰς τὴν Φθιώτιδα, εὔρε τοὺς Βουλγάρους ἐστρατοπεδευμένους ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Σπερχεῖου ποταμοῦ, ὃ ὁποῖος εἶχε πλημμυρήσει ἔνεκα ῥαγδαιοτάτων βροχῶν.

Οἱ Βούλγαροι θεωροῦντες ἀδύνατον τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ, ὅτε ἐπῆλθε νύξ, ἔπεσαν καὶ ἐκοιμήθησαν ἀμέριμνοι. Ἄλλ' ὁ Νικηφόρος ἄγρυπνος ζητεῖ, ἐρευνᾷ νὰ εὔρη πόρον τινὰ (μέρος διαβατόν) καὶ ἐπὶ τέλος εὕρισκει, διαβαίνει δὲ τότε μετὰ τῶν στρατευμάτων του τὸν ποταμὸν καὶ ἐπιπίπτει αἰφνιδίως κατὰ τῶν κοιμωμένων Βουλγάρων, τοὺς ὁποῖους ἀγρίως κατέκοπεν. Ὀλίγιστοι μόνον διέφυγον τὴν σφαγὴν, ὁ βασιλεὺς Σαμουήλ καὶ ὁ υἱὸς του, οἵτινες, λέγουσιν, ὅτι εἶχον κρυβῆ μετὰ τῶν πτωμάτων τῶν στρατιωτῶν των.

Ἐκτοτε ὡς εἶπομεν ὁ Βασίλειος ἐξηκολούθησεν ἀδιάκοπον καὶ πεισματώδη πόλεμον ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη κατὰ τῶν Βουλγάρων μέχρι τοῦ 1018, κατορθώσας νὰ καταστήσῃ πάλιν τὴν Βουλγαρίαν βυζαντινὴν ἐπαρχίαν.

Μετὰ τὸ τέλος τοῦ βουλγαρικοῦ πολέμου, ὁ Βασίλειος ἐπισκεφθεὶς πάσας τὰς ἀπὸ τῶν Βουλγάρων ἀνακτηθείσας χώρας, τῶν ὁποίων ἤθελε νὰ θεραπεύσῃ τὰς ἀνάγκας καὶ νὰ κανονίσῃ τὸν τρόπον τῆς διοικήσεως, ἐθεώρησε καθήκόν του νὰ ἐπισκεφθῆ καὶ τὰς Ἀθήνας τὴν ἔνδοξον πόλιν τῆς ἀρχαιότητος. Ἦλθε λοιπὸν μετὰ λαμπροῦ στρατοῦ εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀνέβη εἰς τὸν Παρθενῶνα, ὅστις τότε εἶχε μεταβληθῆ εἰς χριστιανικὸν ναὸν τῆς **ἀειπαρθένου Μαρίας**, τῆς ἐπικαλουμένης **Ἀθηναιωτίσσης**, ἐνώπιον τῆς ὁποίας προσηχηθῆ καὶ ἠὺχαρίστησε τὸν Θεὸν διὰ τὰς νίκας του καὶ προσέφερε πολὺτιμα ἀναθήματα.

Μετὰ ταῦτα κατελθὼν ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως ἐν πομπῇ καὶ στρατιωτικῇ παρατάξει εἰς τὸν Πειραιᾶ, ἀπέπλευσεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἔνθα ἐγένετο ἐνθουσιωδῶς δεκτὸς ὑπὸ τοῦ λαοῦ, κατὰ τὴν θριαμβευτικὴν δὲ αὐτοῦ εἰσοδὸν ἀνευφημούμενος ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὠνομάσθη «**Βουλγαροκτόνος**», διότι κατέλυσε τὴν δύναμιν καὶ τὸ κράτος τῶν Βουλγάρων.

Βασίλειος ὁ Β' δὲν κατέστησε τὸ ὄνομά του ἔνδοξον καὶ δὲν ἐλάμπρυνε τὴν βασιλείαν του διὰ τῆς κατατροπώσεως μόνον τῶν Βουλγάρων, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ταπεινώσεως ἀκόμη τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ἀράβων καὶ διὰ τὸν ἐπιτυχή πόλεμον κατὰ τοῦ **Ἰθωνος** τοῦ Β' βασιλέως τῆς Γερμανίας, γαμβροῦ αὐτοῦ ἐπ' ἀδελφῆ, ὅστις ἐξήτει παρὰ τοῦ Βασιλείου νὰ λάβῃ τὴν κάτω Ἰταλίαν ὡς προῖκα τῆς συζύγου του Θεοφανοῦς.

Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος.

Μετὰ ταῦτα δώσας ὁ Βασίλειος τὴν ἄλλην ἀδελφὴν του **Ἄνναν** ὡς σύζυγον εἰς τὸν ἡγεμόνα τῶν Ῥώσων **Βλαδίμηρον**, ὅστις εἶχε προσέλθει εἰς τὸν χριστιανισμόν, ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὴν Χερσῶνα

(τὴν σημερινὴν Κριμαϊκὴν χερσόνησον), ἦν προηγουμένως εἶχε κυριεύσει.

Τὸ βυζαντινὸν κράτος ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Β' (1) ἀπέκτησε τὴν μεγίστην ἔκτασιν αὐτοῦ καὶ ἤρξασε μεγάλως. Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, ἐπισυμβάντα τῷ 1025, ἤρξατο νὰ παρακμάζη.

Περίληψις καὶ ἱστορικὰ δυναστεύματα. Οἱ Βούλγαροι ἐπιδραμόντες κατὰ τὸ ἔτος 996 ἐκ νέου κατὰ τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, ἐλεηλάτουσιν καὶ κατέστρεφον αὐτὰς ἀγρίως. Οἱ Βούλγαροι ὑπὸ ἡγεμόνα των τὸν Σαμουήλ εἶχον κυριεύσει ὅλην τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἀλβανίαν, τὴν Ἠπειρον, τὴν Θεσσαλίαν καὶ εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα εἶχον φθάσει μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ. Ὁ τότε αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως **Βαδίσλειος** ὁ Β', ὁ ὀνομασθεὶς ἕνεκα τῆς ὀλοσχεροῦς ὑποτάξεως τῶν Βουλγάρων **Βουλγαροκτόνος**, ἀντεπεξῆλθεν ἐναντίον των, ἀλλὰ διὰ πρῶτην φορὰν ὄχι τόσον ἐπιτυχῶς. Κατόπιν ὅμως μετὰ σύντονον προπαρασκευήν, ἐξαπέστειλε τὸν περίφημον στρατηγὸν τοῦ **Νικηφόρου Οὐρανὸν** ἐναντίον των· οἱ Βούλγαροι πληροφορηθέντες τὴν κατ' αὐτῶν ἐκστρατείαν τοῦ Νικηφόρου Οὐρανοῦ ἀνέκοψαν τὴν πρὸς τὴν Πελοπόννησον προέλασιν των καὶ ἤρξατο νὰ ἀνέρχονται, ὁπότεν δὲ ὁ Νικηφόρος Οὐρανὸς μετὰ τοῦ στρατοῦ του εἶχε φθάσει εἰς Φθιώτιδα, εὗρε τοὺς Βουλγάρους ἐστρατοπεδευμένους εἰς τὴν ἀντίπεραν ὄχθην τοῦ Σπερχειοῦ ποταμοῦ, ὅστις εἶχε πλημμυρῆσει ἕνεκα τῶν ῥαγαδαίων βροχῶν, καὶ οἱ ὅποιοι ἐπειδὴ ὑπέθετον ὅτι ὁ ποταμὸς ἦτο ἀδιάβατος ἐκοιμήθησαν ἀμέριμνοι.

Ὁ Νικηφόρος Οὐρανὸς κατόρθωσε νὰ ἐξεύρη πόρον τινά, τὸν ὅποιον ἀφοῦ διῆλθε ἀπαρτήρητος, ἐπέπεσε μετὰ τοῦ στρατοῦ του αἰφνιδιαστικῶς κατ' αὐτῶν τὴν νύκτα ἐκείνην καὶ κατέσφαξεν αὐτοὺς ἀγρίως εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε μόλις ὁ Σαμουήλ καὶ ὁ υἱὸς του διέφυγον τὴν σφαγὴν. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Βούλγαροι ἔτυχον δικαίας τιμωρίας διὰ τὰς μεγάλας δρώσεις καὶ καταστροφάς, τὰς ὁποίας διέπραξαν ἀνά τὰς ἑλληνικὰς χώρας, καὶ ἡ πατρις των Βουλγαρία μετεβλήθη πάλιν εἰς βυζαντινὴν ἐπαρχίαν.

Σταυροφορίαι.

Σταυροφορίαι ὀνομάζονται αἱ ἐκστρατεῖαι, τὰς ὁποίας ἐπεχείρησεν ἡ δυτικὴ Εὐρώπη πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐν γένει τῶν ἁγίων τόπων ἀπὸ τῶν κατεχόντων αὐτοὺς Τούρκων.

Σταυροφορίαι ἐγέναν ἐν ὄλῳ ὀκτώ, ἐν διαστήματι δύο περιήπου

(1) Ἐκ τῶν ἱστορικῶν ἄλλοι μὲν ὑποστηρίζουσι τὴν γνώμην ὅτι ὁ Βαδίσλειος ἐζησε περὶ τὰ 60 ἔτη, ἄλλοι δὲ περὶ τὰ ἑβδομήκοντα.

αίωνων· ἐκλήθησαν δὲ αἱ ἐκστρατεῖαι **σταυροφόριαι**, διότι οἱ ἐπιχειρήσαντες αὐτὰς ἐκαλοῦντο **σταυροφόροι** ἀπὸ τοῦ ἐρυθροῦ σταυροῦ τὸν ὅποιον ἔφερον ἐπὶ τοῦ στήθους.

Αἰτία τῶν σταυροφοριῶν. Ἀφ' ἧς ἐποχῆς ὁ μέγας Κωνσταντῖνος καὶ ἡ εὐσεβὴς αὐτοῦ μήτηρ ἁγία Ἐλένη ἀνήγειραν ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ τόπου τοῦ Γολγοθᾶ τὸν λαμπρὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως, πολλοὶ χριστιανοὶ ἐθεώρουν καθῆκον, χάριν τῆς σωτηρίας τῆς ψυχῆς των, νὰ ταξιδεύσιν εἰς προσκύνησιν τῶν ἁγίων τόπων, ἔνθα ὁ Λυτρωτὴς τοῦ κόσμου ἐγεννήθη, ἐδίδαξεν, ἐσταυρώθη καὶ ἀνέστη ἐκ νεκρῶν. Τὰ ταξίδια καὶ ἡ προσκύνησις τῶν ἁγίων τόπων ἐξηκολούθει καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν καὶ κατάκτησιν τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τῶν Ἀράβων. Ἄλλ' ἀφ' οὗτου ἡ Συρία καὶ ἡ Παλαιστίνη ἐκυριεύθησαν ὑπὸ τῶν Σελτζουκιδῶν Τούρκων, περὶ τὰ τέλη τοῦ 11ου αἰῶνος, οἱ χριστιανοὶ προσκυνηταὶ ὑπέφερον τὰ πάνδεινα ὑπὸ τῶν βαρβάρων κατακτητῶν, παντοειδῶς ληστευόμενοι, κακοποιούμενοι καὶ ἀναγκαζόμενοι νὰ πληρώσωσι κεφαλικὸν φόρον.

Κατὰ τὸ ἔτος 1093 Πέτρος ὁ ἐξ Ἀμβιανοῦ τῆς Γαλλίας ὁ ἐρημίτης, ἐπανελθὼν ἐκ τῆς Ἱερουσαλὴμ παρουσιάσθη εἰς τὸν τότε Πάπαν **Οὐρβανὸν** τὸν Β' ὅπου διηγήθη τὰ φοβερὰ δεινοπαθήματα τὰ ὅποια ὑφίσταντο οἱ χριστιανοὶ ὑπὸ τῶν Τούρκων κατακτητῶν.

Τότε ὁ ἐρημίτης Πέτρος ἐντολῇ τοῦ Πάπα περιῆλθε τὰς χώρας τῆς Γαλλίας καὶ Ἰταλίας διὰ νὰ προπαρασκευάσῃ τὰ πνεύματα τοῦ κόσμου πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν ἁγίων τόπων ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν ἀπίστων κατακτητῶν.

Τὸ ἀφελὲς καὶ μετὰ βαθυτάτου πόνου κήρυγμα τοῦ ἐρημίτου Πέτρου περὶ τῶν δεινοπαθημάτων τῶν χριστιανῶν εἰς τοὺς ἁγίους τόπους διήγειρε πανταχοῦ ζωηροτάτην συγκίνησιν. Μετὰ ταῦτα ὁ Πάπας Οὐρβανὸς συνεκάλεσεν ἐκκλησιαστικὴν σύνοδον ἐν **Κλερμοντίῳ** τῆς Γαλλίας, εἰς τὴν ὅποιαν συνέρρευσαν πλείστοι ἐπίσκοποι, χιλιάδες κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, τοὺς ὁποίους ἐνεθουσίασε δι' ὠραίου λόγου καὶ ἔκαμεν αὐτοὺς νὰ ὀρκισθῶσι γονυκλινεῖς ὅτι θὰ

(1) Σκοπὸς τῶν σταυροφοριῶν, φαίνεται, δὲν ἦτο μόνον ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τῶν ἁγίων τόπων, ἀλλὰ καὶ ἡ κατάλυσις τοῦ ἑλληνικοῦ βυζαντινοῦ κράτους.

ἀπέλθωσιν εἰς τὸν ἱερὸν πόλεμον πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς ἁγίας χώρας κραυγάζοντες ὅτι ἡ ἐκστρατεία αὕτη εἶναι **θέλημα Θεοῦ**.

Πρώτη σταυροφορία 1096—1100

Τὴν ἀνοιξιν τοῦ ἔτους 1096 ἀσύντακτα πολυπληθῆ στίφη ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ μοναχοῦ Πέτρου τοῦ ἐρημίτου, τοῦ Γάλλου ἱππότου **Βαλτέρου** καὶ πολλῶν ἄλλων μοναχῶν, ἐξεκίνησαν μὲ κατεύθυνσιν πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἄλλὰ καθ' ὁδὸν διέπραξαν τοσαύτας ἀσεβεῖς καὶ μιαρὰς πράξεις, ὥστε ἐπιτεθέντες ἐναντίον αὐτῶν οἱ Οὐγγροὶ καὶ οἱ Βούλγαροι, καθ' ὃν χρόνον διήρχοντο τῶν χωρῶν αὐτῶν, κατέστρεψαν τὰ πλεῖστα ἐξ αὐτῶν. Τὰ δὲ λοιπὰ στίφη φθάσαντα εἰς τὸν Βόσπορον διεπεραιώθησαν ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς ἀκτῆς, φθάσαντα δὲ εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Νικαίας κατεστράφησαν ὑπὸ τῶν ἐπιπεσόντων κατ' αὐτῶν Σελτζουκιδῶν Τούρκων.

Ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ ἔτους διάφοροι ἡγεμόνες καὶ μεγιστᾶνες τῆς Εὐρώπης ἐπεχείρησαν νέαν ἐκστρατείαν ὑπὲρ ἀπελευθερώσεως τῶν ἁγίων τόπων. Ὁ τότε αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως **Ἀλέξιος** ἔδωκεν εἰς τοὺς σταυροφόρους πλοῖα διὰ νὰ διαπεραιωθῶσι διὰ τοῦ Βοσπόρου εἰς τὴν ἀσιατικὴν ἀκτὴν, ὑποσχεθέντες ἐνόρκως νὰ ἀναγνωρίσωσι τὸν Ἑλληνα αὐτοκράτορα ὡς μόνον κυρίαρχον τῶν χωρῶν, ὅσας ἤθελον κυριεύσει.

Οἱ σταυροφόροι διαβάντες τὸν Βόσπορον ἐπολιόρκησαν τὴν Νικαίαν πρωτεύουσαν τοῦ ἐν Μικρῇ Ἀσίᾳ σελτζουκικοῦ κράτους (τουρκικοῦ), ἐστενωχώρησαν δὲ εἰς τοιοῦτον βαθμὸν τὸν σουλτάνον **Καλιτζ Ἀρσλάν**, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ παραδώσῃ ταύτην εἰς τὸν **Ἀλέξιον Κομνηνόν**, ὅστις πολὺ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐκπόρθησιν αὐτῆς, καὶ οὐχὶ εἰς τοὺς σταυροφόρους. Τοὺς ἀρχηγούς τούτων δυσαρροσθέντας ἐξημμένισε διὰ πολυτίμων δώρων ὁ Ἀλέξιος.

Μετὰ ταῦτα οἱ σταυροφόροι διασχίσαντες τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, εἰσήλασαν εἰς τὴν Συρίαν καὶ ἐπολιόρκησαν τὴν Ἀντιόχειαν, ἣν ἐκυρίουσαν μετὰ μακρὰν πολιορκίαν, καὶ ἐκεῖθεν ἐβάδισαν κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ, εἰς ἣν ἅμα προσήγγισαν ἀμέσως ἐγονάτισαν καὶ ἐχυσαν δάκρυα χαρᾶς καὶ ἐψαλλον ὕμνους πρὸς τὸν Θεόν. Οἱ σταυροφόροι ἀφοῦ ἐκυρίουσαν τὴν Ἱερουσαλήμ μετὰ πολιορκίαν 39 ἡμερῶν, ὤρισαν

ταύτην ὡς πρωτεύουσαν τοῦ ἐν Ἀνατολῇ ἰδρυθέντος κράτους των κατὰ παράβασιν τοῦ ὄρκου των, τὸν ὁποῖον εἶχον δώσει εἰς τὸν Ἀλέξιον, ὅπως παραδίδωσιν εἰς αὐτὸν τὰς κυριευομένας ὑπ' αὐτῶν χώρας (1). Οὗτοι προσέφερον τὸ στέμμα τοῦ νέου βασιλείου των εἰς τὸν ἐπιφανέστερον καὶ μᾶλλον εὐλαβῆ ἐκ τῶν ἀρχηγῶν των **Γοδοῦρέδον**, ἀλλ' οὗτος ἠρνήθη νὰ φορέσῃ βασιλικὸν στέμμα εἰς τὸν τόπον ὅπου ὁ **Σωτήρ** τοῦ **κόσμου** ἄλλοτε περιεβλήθη στέφανον ἐξ ἀκανθῶν, εἰδὼν «ὅτι τοῦ ἤτο ἀρετὸν νὰ καλῆται προστάτης τοῦ παναγίου Τάφου».

Ἄλλ' ὁ μετέπειτα διαδεχθεὶς αὐτὸν ἀδελφός του **Βαλδουῖνος** ἔλαβε τὴν βασιλικὴν προσωνυμίαν.

Καὶ ἄλλας ἕξ σταυροφορίας οἱ χριστιανοὶ τῆς Δύσεως ἐπεχείρισαν. Ὁ σκοπός των ἐν τούτοις δὲν ἐπραγματοποιήθη. Οἱ ἅγιοι τόποι περιήλθον καὶ πάλιν εἰς χεῖρας τῶν Μωαμεθανῶν, ἂν καὶ ἐποτίσθησαν μὲ τὸ αἷμα πολλῶν ἑκατομμυρίων ἀνθρωπίνων ὑπάρξεων.

Ἡ τρίτη σταυροφορία ἐγένετο ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἰσαακίου Β' τοῦ Ἀγγέλου τῷ 1190, ἀλλὰ καὶ αὕτη ἀπέτυχε.

Περίληψις καὶ ἱστορικὰ συμπεράσματα. Σταυροφορία ὀνομάζονται αἱ ἐπιχειρηθεῖσαι ἐστρατεῖαι ὑπὸ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν ἁγίων τόπων. Ἄγιοι τόποι ὀνομάζονται αἱ χώραι τῆς Παλαιστίνης Ἱερουσαλήμ, Βηθλεὲμ κλπ. ἐν αἷς ἐγεννήθη ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου, ἐδίδαξεν, ἐσταυρώθη καὶ ἀνέστη ἐκ νεκρῶν. Πολλοὶ χριστιανοὶ ἔκοιτε ἀπὸ μεγάλην εὐλάβειαν κινούμενοι μετέβαινον πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν ἁγίων τόπων. Μεταξὺ τῶν ἐπισκεφθέντων τότε τοὺς ἁγίους τόπους, ἦτο καὶ ὁ ἐκ Γαλλίας Πέτρος ὁ ἐρημίτης, ὅστις ἰδίους ὄμμασιν ἀντελήφθη τὰ δεινοπαθήματα, αἷνα ὑπέφερον οἱ χριστιανοί. Ἐπιστρέψας διηγῆθη τὴν οἰκτρὰν ταύτην κατάστασιν εἰς τὸν τότε Πάπαν Οὐρβανὸν τὸν Β' ὅστις προέτρεψεν αὐτὸν νὰ περιέλθῃ

(1) Τρομερὰ καὶ φρικώδης ὑπῆρξεν ἡ τύχη τῶν ἐν Ἱερουσαλήμ ἡττηθέντων. Χιλιάδες Μωαμεθανῶν ἐσφάγησαν ἐντὸς τῶν τζαμιῶν. Πλείστοι Ἰουδαῖοι ἐκάθησαν εἰς τὰς συναγωγὰς των. Οὐδεμιᾶς ἡλικίας καὶ οὐδενὸς φύλου ἐφείσθησαν οἱ σταυροφόροι. Ὅλοι αἱ ὁδοὶ ἐγέμισαν νεκρῶν. Ἀφοῦ ἐκορέσθησαν ἐκδικούμενοι οἱ σταυροφόροι, ἐπῆλθεν εἰς αὐτοὺς πάλιν ἡ μετάνοια καὶ ἡ χριστιανικὴ ταπεινότης! Μὲ τὴν κεφαλὴν λουτὸν ἀσκεπῆ καὶ τοὺς πόδας γυμνοὺς ἐπορεύοντο εἰς τὸν ναὸν τοῦ παναγίου Τάφου καὶ ἔψαλλον δοξολογίας εἰς τὸν Θεόν, αὐτοὶ οἵτινες ὀλίγον πρότερον ἐμαίνοντο ὡς λυσσῶντα θηρία.

τὴν Γαλλίαν καὶ Ἰταλίαν καὶ νὰ ἀφηγηθῇ τὴν τυραννίαν καὶ τὰ δεινοπαθήματα τῶν χριστιανῶν.

Δὲν παρήλθεν ἔτος καὶ ὁ Πάπας Οὐρβανὸς ὁ Β' ἐκάλεσε σύνοδον ἐν Κλαρεμοντίῳ τῆς Γαλλίας, ὅπου συνέρρευσαν πλείστοι ἐπίσκοποι καὶ μυριάδες πολεμιστῶν, οἵτινες μετὰ τὴν ἀπαγγελίαν ὠραίου λόγου ὑπὸ τοῦ Πάπα ἐνθουσιασθέντες ὠρχίσθησαν γονυπετεῖς, ὅπως ἐκτρατεύσῃσι πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν ἁγίων τόπων.

Σταυροφόροι ἐκλήθησαν, διότι ἔφερον σταυρὸν ἐπὶ τοῦ στήθους. Σταυροφορίαι ἐγένοντο ἐν ὄλῳ ὀκτώ.

Ἡ πρώτη σταυροφορία ἐπιχειρηθεῖσα ὑπὸ ἀτάκτων σιφῶν καὶ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Πέτρου τοῦ ἐρημίτου καὶ ἄλλων κληρικῶν ἀπέτυχεν οἰκτρῶς, καταστραφέντων πρὸ τῆς Νικαίας ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ἡ δευτέρα σταυροφορία ὀργανωθείσα ὑπὸ ἡγεμόνων καὶ μεγιστάνων, ἔφθασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, διεπεραιώθη ἐπὶ πλοίων τοῦ αὐτοκράτορος Κομνηνοῦ, ἐκυρίευσεν τὸ σουλτανάτον τῆς Νικαίας, διέσχισε τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἔφθασεν εἰς Συρίαν καὶ Ἀντιόχειαν καὶ ἐν τέλει ἐκυρίευσεν τὴν ἁγίαν πόλιν Ἱερουσαλήμ, ἰδρῦσας ἐκεῖ κατὰ παράβασιν ὑποσχέσεως μεθ' ὅρκου δι' οὗ ὑπεχρεῶντο νὰ παραδίδῃσι τὰς ἀνακτωμένας χώρας εἰς τὸν Κομνηνόν, τὸ ἐν Ἀνατολῇ βασίλειον αὐτῆς μετρωτεύουσιν τὴν Ἱερουσαλήμ.

Τετάρτη σταυροφορία. Ἀλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων καὶ Ἑνετῶν (1204).

Κατὰ τὸ ἔτος 1195 αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀνηγορεύθη ὁ Ἄλέξιος Γ' ὁ Ἄγγελος διαδεχθεὶς τὸν ἀδελφόν του Ἰσαάκιον τὸν Β' Ἄγγελον, ἐκθρονισθέντα καὶ τυφλωθέντα ὑπ' αὐτοῦ. Ὅλιγα ἔτη μετὰ ταῦτα (τῷ 1203) Γερμανοὶ, Γάλλοι καὶ Ἰταλοὶ ὑπὸ τοὺς ἀρχγούς αὐτῶν **Βονιφάτιον** τὸν μαρκίωνα ἐκ Σαβότίας, τὸν κόμητα τῆς Φλάνδρας **Βαλδουῖνον** κλπ. ἠτοιμάσθησαν νὰ ἐπιχειρήσῃσι τὴν **τετάρτην σταυροφορίαν** καὶ ἐνῶ ἦσαν ἔτοιμοι καθ' ὅλα νὰ διαπεραιωθῶσιν εἰς τὴν Ἀσίαν δι' ἑνετικῶν πλοίων ἐπὶ πληρωμῇ συμφωνήσαντες μάλιστα ἐπὶ τούτῳ μετὰ τοῦ ὑπερενενηκοντούτιδος πανούργου καὶ φιλοδόξου γέροντος δόγῃ τῆς Ἑνετίας **Ἐρρίκου Δανδόλου**, παρουσιάσθη κατὰ κακὴν τύχην ἐνώπιον τῶν σταυροφόρων ὁ Ἄλέξιος, υἱὸς τοῦ ἐκθρονισθέντος Ἰσαακίου, καὶ παρεκάλεσεν αὐτοὺς νὰ πλεύσῃσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπως βοηθήσῃσι τὸν πατέρα του πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ θρόνου. Ὑπέσχετο δὲ οὗτος εἰς αὐτοὺς ὅτι ἀναλαμβάνει νὰ βοηθήσῃ τοὺς σταυροφόρους καὶ διὰ χρῆμάτων καὶ

δι' ἀνδρῶν πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ νὰ ὑποτάξῃ τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν εἰς τὴν δυτικὴν.

Οἱ σταυροφόροι πεισθέντες εἰς τὰς μεγάλας καὶ πομπῶδεις ὑποσχέσεις τοῦ Ἀλεξίου, ἔπλευσαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τῷ 1203. παρὰ τὰς διαμαρτυρίας τοῦ τότε Πάπα Ἰννοκεντίου τοῦ Γ' καὶ προσωμίσθησαν εἰς τὴν Χαλκιδὸνα, ἀπέναντι τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ματαίως τότε ἐπὶ τινα χρόνον προσεκάλουν τὸν Ἀλέξιον Γ' νὰ ἀποδώσῃ τὸν θρόνον εἰς τὸν νόμιμον αὐτοκράτορα Ἰσαάκιον. Κατόπιν διαρρήξαντες τὴν ἄλυσσιν, ἣτις ἔφρασσε τὴν εἴσοδον τοῦ Κερατίου κόλπου, κατέλαβον τὸν λιμένα τοῦ Γαλατᾶ καὶ τὸ Πέραν, φθάσαντες οὕτω μέχρι τῶν τειχῶν τῆς πόλεως. Μετὰ ταῦτα ἐπεχείρησαν γενικὴν ἔφοδον ἀπὸ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης ἀποτυχοῦσαν· δυστυχῶς ὅμως ὁ δειλὸς Ἀλέξιος ὁ Γ' ἔδραπέτευσε ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, χωρὶς κἄν νὰ δοκιμάσῃ τὰς δυνάμεις του, ἐγκαταλιπὼν εἰς τὴν τύχην των καὶ πόλιν καὶ λαὸν καὶ γυναῖκα. Μόνος τότε ὁ γαμβρὸς του Θεόδωρος Λάσκαρις προσέβαλεν ἀπὸ ξηρᾶς τοὺς σταυροφόρους, ἀλλ' οὐδὲν κατώρθωσε ὡς στερούμενος ἐπαρκοῦς στρατοῦ καὶ στόλου.

Τότε ἀπεφυλακίσθη ὁ τυφλὸς Ἰσαάκιος καὶ ἐγκατεστάθη ἐπὶ τοῦ θρόνου μετὰ τοῦ υἱοῦ του Ἀλεξίου Δ'. Ἀλλ' οὗτος μὴ δυνηθεὶς νὰ ἐκπληρώσῃ τὰς πρὸς τοὺς σταυροφόρους ὑποσχέσεις του, ἐξέβιασε τὸν λαὸν καὶ ἐπώλησε τὰ ἐν τοῖς ναοῖς ἱερά σκευὴ διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ ἐξοικονομήσῃ τὸ ὑποσχεθὲν ποσόν. Ἀλλ' ὅτε οἱ **Φράγκοι** ἢ **Λατῖνοι**, ὡς ἔλέγοντο, ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων οἱ χριστιανοὶ τῆς Δύσεως, ἀπήτησαν τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ὑποσχέσεως, τῆς ὑποταγῆς τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν δυτικὴν, ὁ λαὸς ἐξωργίσθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε στασιάζας καθήρεσε τὸν Ἰσαάκιον καὶ Ἀλέξιον καὶ ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον ἐπίσημόν τινα πολίτην **Νικόλαον Καναβὸν** ὀνόματι. Ἀλλὰ τότε φαῦλός τις καὶ πανοῦργος συγγενῆς τοῦ Ἰσαακίου **Ἀλέξιος ὁ Ε'**, ὁ ἐπικαλούμενος **Μούρτζουφλος**, ἀφροῦ ἐφρόνευσε διὰ δόλου τὸν Καναβὸν καὶ Ἀλέξιον τὸν Δ' ἐγένετο βασιλεὺς. Μετ' ὀλίγον ἀπέθανε καὶ ὁ Ἰσαάκιος ἐκ τῆς λύπης καὶ τοῦ φόβου του.

(1) Προτοῦ ἀναβῆ τὸν θρόνον Ἀλέξιος ὁ Ε', ὁ ἐπωνομασθεὶς Μούρτζουφλος, ἕνεκα τῶν μαζρῶν αὐτοῦ ὀφρῶων, ἐλέγετο Ἀλέξιος Δούσας.

Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀλέξιος Ε΄ ὁ Μούρτζουφλος, προῆλθεν εἰς διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης πρὸς τοὺς σταυροφόρους ἀλλὰ ματαίως. Διότι οὗτοι ὠθούμενοι ὑπὸ τοῦ πάθους τῆς ἐκδικήσεως, τοῦ θρησκευτικοῦ μίσους καὶ τῆς πλεονεξίας, ἀπεφάσισαν νὰ κατακτήσωσι τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀφοῦ πρῶτον συνεφώνησαν μεταξύ των περὶ τῆς διανομῆς τῶν λαφύρων. Ἐπεχείρησαν λοιπὸν ἔφοδον κατὰ τῆς πόλεως καὶ ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης ἀλλ' ἀπέτυχον. Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐπανέλαβον τὰς ἐφόδους καὶ οὕτως οἱ σταυροφόροι ἔγιναν κύριοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐν τῷ μεταξύ δειλιάσας ὁ Ἀλέξιος Ε΄ ἔδραπέτευσεν, ἀνηγορεύθη δὲ ὑπὸ τοῦ λαοῦ αὐτοκράτωρ ὁ **Θεόδωρος Δάσκαρις**, ὅστις ὅμως οὐδὲν κατώρθωσε, διότι οἱ σταυροφόροι εἶχον προλάβει νὰ γίνωσιν ὡς εἶπομεν κύριοι τῆς πόλεως.

Οἱ σταυροφόροι μετὰ τὴν κατάληψιν ὑπ' αὐτῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως διασπαρέντες εἰς τὰς διαφόρους συνοικίας αὐτῆς, ἔσφαζον ἀδιακρίτως τοὺς κατοίκους, μὴ φειδόμενοι μηδεμιᾶς ἡλικίας καὶ μηδενὸς φύλου. Ἐλεηλάτουν καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον κατέκαιον τὰς οἰκίας **ἐν ἐνὶ λόγῳ δὲν ἐσεβάσθησαν οὐδέν, οὔτε ἱερὸν οὔτε ὄσιον**. Εἰσερχόμενοι εἰς τοὺς ναοὺς ἔχυνον κατὰ γῆς, τὸ τίμιον αἷμα καὶ σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἐκ τῶν ἱερῶν ποτηρίων, τὰ ὁποῖα διήρπαζον καὶ μετεχειρίζοντο ἔπειτα ὡς κοινὰ ποτήρια.

Ἡ ἀσέβεια καὶ ἡ ἀσχημοσύνη αὐτῶν ὑπερέβη πᾶν ὄριον, ὅταν οὗτοι εἰσῆλθον ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Σοφίας. Κατεκερμάτισαν καὶ συνέτριψαν τὰς **ιεράς πύλας**, τὸν **ἄμβωνα**, τὸ **ἱερὸν βῆμα**, ἐθρυμμάτισαν τὰ σκεύη αὐτοῦ. Ἐπειτα εἰσάγοντες εἰς τὸν ναὸν ἡμιόνους ἐφόρτωνον τὰ διάφορα λάφυρα, μολύνοντες οὕτω τὸ δάπεδον τοῦ ναοῦ ἐκ τῆς κόπρου τῶν ζώων (1).

Οἱ σταυροφόροι κατησχύναγτες τοιοιτοτρόπως τὴν ἰδιότητά των, ὡς χριστιανοὶ καὶ ἱππῶται σταυροφόροι, δὲν ἐφείσθησαν πρὸς τούτοις οὐδὲ τῶν καλλιτεχνημάτων τὰ ὁποῖα ἐκόσμουσαν τὰς πλατείας, τὰ ἀνά-

(1) Ἐν τῇ μέθῃ καὶ παραζάλῃ τῆς ἀγρίας νίκης των, διεκωμῶδουν τοὺς ἡττηθέντας. Ἄλλοι μὲν ἐνδεδυμένοι πλατεῖα ἐνδύματα Ἑλλήνων, ἄλλοι δὲ κρατοῦντες ἀνά χειρᾶς ἀντιπάθης χάρτην καὶ μελανοδοχεῖα καὶ βιβλία περιήρχοντο τὰς ὁδοὺς καὶ ἐχλεύαζον τοὺς Ἕλληνας, ὡς λογιωτάτους καὶ θηλυδριάς.

κτορα και ἐν γένει τὰ δημόσια καταστήματα. Πλείστα ἐκ τούτων μετέφερον, οἷον τέσσαρας χολκοῦς ἵππους τοῦ Ἱπποδρόμου ἀπέστειλεν ὁ πανούργος Δάνδολος εἰς τὴν Ἑνετίαν, οἵτινες στολίζουσι μέχρι σήμερον τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Μάρκου. Χειρόγραφα πολύτιμα τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας, διασωθέντα ἐκ τῶν πυρκαϊῶν, συνελέγησαν ὕστερον καὶ ἐπυρπολήθησαν ἐντὸς τῆς ἀγορᾶς.

Διανομὴ τοῦ βυζαντινοῦ κράτους μεταξὺ τῶν νικητῶν.

Οἱ Φράγκοι, οἱ Ἑνετοὶ ἢ Βενετοὶ καὶ λοιποὶ σταυροφόροι τῆς Δύσεως **χριστιανοί**, ἀφοῦ ἐκυρίευσαν τὸ βυζαντινὸν κράτος, ἀποφασίσαντες νὰ ἰδρῦσωσιν ἐν Ἀνατολῇ φραγκικὸν κράτος, διένειμαν αὐτὸ μεταξὺ τῶν ὡς ἐξῆς, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν πάντοτε νὰ καταλάβωσι μετέπειτα καὶ τὰς λοιπὰς ἑλληνικὰς χώρας εἴτε εἰρηνικῶς, εἴτε διὰ τῶν ὅπλων.

Ὁ Βαλδουῖνος ἀναγορευθεὶς αὐτοκράτωρ ἔλαβε τὴν Κωνσταντινούπολιν ὡς πρωτεύουσάν του, τὴν Θράκην καὶ τὰς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ βυζαντινὰς κτήσεις. Ὁ Βονιφάτιος ἔλαβε τὸ βασιλεῖον τῆς Θεσσαλονίκης, τὸ ὅποῖον ἰδρῦθη τότε χάριν αὐτοῦ καὶ τὸ ὅποῖον περιελάμβανε τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ τὴν Κρήτην. Οἱ Ἑνετοὶ διὰ τοῦ πανούργου αὐτῶν δόγη Δανδόλου ἔλαβον τὴν μερίδα τοῦ λέοντος, ἦτοι τὰ παράλια τῆς Ἠπείρου, τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ τοῦ Ἴονιου πελάγους καὶ δλόκληρον τὴν Πελοπόννησον. Μετ' ὀλίγον δὲ ἠγόρασαν χάριν εὐτελοῦς χρηματικοῦ ποσοῦ παρὰ τοῦ Βονιφατίου καὶ τὴν Κρήτην.

Πρὸς τούτοις ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐξελέχθη πατριάρχης ὁ Ἑνετὸς **Θωμᾶς Μοροζίνης**, μὴ ἀναγνωριζόμενος ὁμως ὑπὸ τῶν χριστιανῶν, τῶν ὁποίων ὁ ἀληθὴς Πατριάρχης κατέφυγεν εἰς Νίκαιαν.

Περὶ ληψὶς καὶ ἱστορικὰ συμπεράσματα. Καθ' ὃν χρόνον (τῷ 1195) ἐγένετο ἡ τετάρτη σταυροφορία ὑπὸ τοὺς ἀρχηγούς Βαλδουῖνον καὶ Βονιφάτιον αὐτοκράτωρ τοῦ ἑλληνικοῦ βυζαντινοῦ κράτους ἦτο Ἀλέξιος ὁ Γ' τοῦ Ἀγγέλου. Κακὴ μοῖρα, ὁμως ὅταν οἱ σταυροφόροι εἶχον πλέον συνεννοηθῆ μετὰ τοῦ πανούργου δόγη τῆς Ἑνετίας Δανδόλου νὰ διαπεραιώσῃ τούτους διὰ τῶν στόλων του ἐπὶ πληρωμῇ εἰς τὰς ἀσιατικὰς ἀκτὰς, παρουσιάσθη ἐνάπιον αὐτῶν ὁ υἱὸς τοῦ ἐκθροнисθέντος αὐτοκράτορος Ἰσαακίου, ὅστις διὰ πολλῶν δυσκατορθῶτων καὶ ἀπατηλῶν ὑποσχέσεων πρὸς αὐτούς, ἐζήτησε νὰ βοηθήσῃ τὸν πατέρα του νὰ ἀνακτήσῃ τὸν θρόνον.

Οἱ σταυροφόροι δὲν ἔχασαν καιρὸν ἀντὶ νὰ πλεύσωσι πρὸς τὴν Ἀσίαν, ἔπλευσαν πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ προσωρμίσθησαν ἐναντι αὐτῆς, εἰς τὴν Χαλκιδόνα. Πράγματι δὲ κατώρθωσαν νὰ ἐγκαταστήσωσιν εἰς τὸν θρόνον τὸν τυφλὸν Ἰσαάκιον μετὰ τοῦ υἱοῦ του, ἀλλ' ὅταν ὁ λαὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔμαθε τὰς ὑποσχέσεις καὶ τὰ σχέδια τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἰσαακίου, ἐπανεστάτησε κατ' αὐτῶν, τοὺς ἐξεθρόνισε καὶ ἀνηγόρευσε βασιλεῖα τὸν εὐγενῆ καὶ ἔγκριτον νέον Νικόλαον Καναβόν, ὅστις ἐδόλοφονήθη ὡς καὶ ὁ Ἀλέξιος κατόπιν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Β' τοῦ ἐπονομασθέντος Μουρτζούφλου.

Διατὶ ἐπανεστάτησεν ὁ λαὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ὁ λαὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξανέστη διὰ τὰς δυσεκπληρώτους καὶ ἀνοήτους ὑποσχέσεις τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἰσαακίου, αἵτινες ἦσαν αἱ ἐξῆς· α') Καταβολὴ μεγίστου χρηματικοῦ ποσοῦ εἰς τοὺς σταυροφόρους, β') βοήθεια αὐτῶν διὰ πολλῶν μαχητῶν καὶ γ') τὸ καὶ σπουδαιότατον, ὑποταγὴ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν δυτικὴν.

Οἱ Φράγγοι (Λατίνοι), Ἐνετοὶ καὶ λοιποὶ σταυροφόροι ἐπωφεληθέντες τῶν ἐμφυλίων σπαραγμῶν τῶν κατοίκων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κατώρθωσαν νὰ κυριεύσωσι αὐτήν, νὰ τὴν πυρπολήσωσι, νὰ κατασφάξωσιν ἀνηλεῶς τοὺς κατοίκους, νὰ ἀποκομίσωσιν ἐκεῖθεν πάντα τὰ πολυτίμα πρᾶγματα καὶ καλλιτεχνήματα, ἅτινα μετέφερον εἰς τὴν δύσιν καὶ μάλιστα εἰς τὴν Βενετιαν ἔνθα σφίζονται καὶ μέχρι σήμερον, νὰ μιάνωσι καὶ ἀρπάσωσι τὸν ναὸν τῆς ἁγίας Σοφίας, μὴ φεισθέντες οὔτε ἱεροῦ οὔτε ὁσίου οἱ περιβόητοι αὐτοὶ χριστιανοὶ καὶ ἱππῶται στραυροφόροι. Καὶ ἐπὶ τέλους ἀντὶ νὰ μεταβῶσιν εἰς ἀπελευθέρωσιν τῶν ἁγίων τόπων ἴδρυσαν φραγκικὸν λατινικὸν κράτος διαμοιρασθέντες τὰς ἑλληνικὰς χώρας καὶ συστήσαντες ἡγεμονίας ὑπὸ διαφόρους Φράγγους ἀρχηγούς.

Τὸ φεουδαλικὸν σύστημα ἐν Ἑλλάδι.

Οἱ Βιλλαρδουῖνοι.

Ὁ Βονιφάτιος ἐπιχειρῶν νὰ καταλάβῃ τὰς χώρας, αἵτινες περιελήφθησαν εἰς τὸ χάριν αὐτοῦ συσταθὲν βασιλείων τῆς Θεσσαλονίκης, ὠρμήθη ἐξ αὐτῆς καὶ ἐκυρίευσεν ἀμαχητὶ ὅλην σχεδὸν τὴν χώραν μέχρι τῶν Θερμοπυλῶν ὅπου συνητήθη μετὰ τοῦ **Λέοντος Σγουροῦ**, ἀρχοντος τοῦ Ναυπλίου, ὅστις ἔσχε τὸ θάρρος νὰ ἀντεπεξέλθῃ ἐναντίον τοῦ Βονιφατίου, δυστυχῶς ὅμως κατὰ τὴν συγκροτηθεῖσαν ἐκεῖ μάχην ὁ Βονιφάτιος κατώρθωσε νὰ νικήσῃ τὸν Σγουρὸν καὶ νὰ καταλάβῃ οὕτω τὰς πλείστας πόλεις τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τὴν Πελοπόννησον.

Ὁ Βονιφάτιος τότε διένειμε τὰς κυριευθείσας πόλεις εἰς τοὺς συναγωνιστάς του ὡς **φέουδα** (τιμάρια).

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον νέα στίφη Γάλλων καὶ Βουργουντιῶν (Φράγκων) ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν Πελοπόννησον (Πάτρας), ἅτινα ἐνωθέντα μετὰ τοῦ Γοδοφρέδου Βιλλαρδουίνου, ἴδρυσαν τὸ πριγγιπάτον, **φέουδον** τῆς Ἀχαΐας ἢ τοῦ Μωρέως, ἡγεμὸν τοῦ ὁποίου ἐγένετο ὁ **Σαμπλίτης**, τότε ἠναγκάσθη ὁ Μιχαὴλ Α΄ ὁ Κομνηνὸς νὰ καταλίπῃ τὴν Πελοπόννησον καὶ νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Ἄρταν. Μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Μιχαὴλ Α΄ τοῦ Κομνηνοῦ ἡ ἡγεμονία του περιῆλθεν εἰς τὸν Βιλλαρδουίνον, ὅστις ἐπεξέτεινε τὰ ὅρια ταύτης καὶ μετέπειτα τὴν διένειμεν εἰς δώδεκα **φέουδα**, ἅτινα κληρονομικῶς πλέον ἀνῆκον εἰς τὸν οἶκον τοῦ Βιλλαρδουίνου.

Μετ' ὀλίγον χρόνον καὶ οἱ Ἑνετοὶ ἐπεχείρησαν νὰ καταλάβωσι τὰς ἐπιδικασθείσας εἰς αὐτοὺς χώρας κατὰ τὴν διανομὴν τοῦ βυζαντινοῦ κράτους. Κατέλαβον δὲ τὸ Δυρράχιον (πρόην Ἐπίδαμνον), τὴν Κέρκυραν, τὴν Μοθώνην, τὴν Κορώνην, τὴν Κρήτην, ἀλλὰ μετὰ μακροχρόνιον ἀγῶνα, καὶ ἐν τέλει προέβησαν εἰς τὴν κατάληψιν τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους.

Διὰ νὰ ἀποφύγῃσι δὲ τοὺς μακροχρόνιους ἀγῶνας καὶ τὰς μεγάλας δαπάνας οἱ Ἑνετοί, ἐπέτρεψαν εἰς διαφόρους **εὐπατρίδας** Ἑνετοὺς νὰ καταλάβωσι τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου. Τοιοῦτοτρόπως αἱ νῆσοι αὗται ἀπετέλεσαν ἰδιαιτέρα **φέουδα**, ἅτινα ὑπέκειντο εἰς τὸ **φέουδον** τῆς νήσου Νάξου.

Μετὰ παρέλευσιν ὀλίγου χρόνου συνεστάθησαν καὶ ἄλλα **φέουδα** Ἰωντος ἐπὶ τοῦ Βονιφατίου, τῶν Ἀθηνῶν, τῶν Θηβῶν καὶ τῶν Σαλώνων (Ἀμφίσσης) ἐν Φωκίδι.

Ἡ κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἰδρυθεῖσα ἐν ταῖς χώραις τῆς ἑλληνικῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας **φραγκικὴ** (λατινικὴ) τοιαύτη, διηρέθη εἰς φέουδα, ὑπὸ ἡγεμόνας, δούκας, κόμητας, βαρῶνους κλπ. συμφώνως μὲ τὰ ἦθη καὶ τὰς συνηθείας, τοὺς νόμους καὶ τὰς ιδέας ἐν γένει τῆς Δύσεως τοῦ μεσαίωου.

Ἡ τοιαύτη συγκρότησις τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας παρουσίασεν αὐτὴν, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς καὶ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς ἀσθενῆ. Ἐσωτερικῶς μὲν, διότι τὸ **φέουδαλικὸν** καλούμενον σύστημα οὐδεμίαν

παρεῖχεν ἐνότητα, οὔτε ὑποχρέωσιν διὰ τὰ παρεχόμενα ἄμεσον στρατιωτικὴν συνδρομὴν εἰς τὸν αὐτοκράτορα (Κωνσταντινουπόλεως), ὅστις μόνον φιλιῶ ὀνόματι ἀνεγνωρίζετο ὑπ' αὐτῶν. Ἐπὶ πλέον δὲ οἱ Ἕλληνες ὑπήκοοι ἐμίσουν τοὺς Φράγκους, οὓς ἐθεώρουν κατακτητὰς καὶ οὐδεμίαν παρεῖχον εἰς αὐτοὺς συνδρομὴν ὑλικὴν ἢ ἠθικὴν. Ἐξωτερικῶς δὲ ἦτο ἀσθενής, διότι περιεστοιχίζετο ἐν μὲν τῇ Εὐρώπῃ ὑπὸ ἐχθρικῶν κρατῶν, τοῦ βουλγαρικοῦ καὶ τοῦ ἐν Ἡπειρῷ δεσποτάτου, ἐν δὲ τῇ Ἀσίᾳ ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους τῆς Νικαίας. Διότι οἱ Φράγκοι, καὶ μὲν διένειμαν μεταξὺ τῶν τὰς χώρας τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, δὲν ἠδυνήθησαν ὅμως καὶ τὰς καταλάβωσιν ὅλας.

ΤΟ ΝΕΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ

Ἐγκατάστασις τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ἐν Νικαίᾳ (Θεόδωρος Λάσκαρις).

Πολλοὶ ἀπόγονοι τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ καταλυθέντος βυζαντινοῦ κράτους, μετὰ τὴν ἵδρυσιν τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας, κατόρθωσαν νὰ ἰδρῦσωσιν ἐν Ἀσίᾳ καὶ Εὐρώπῃ κράτη ἀνεξάρτητα τοῦ φραγκικοῦ (λατινικοῦ). Τοιαῦτα δὲ ἦσαν ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία τῆς **Νικαίας**, ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία τῆς **Τραπεζοῦντος** καὶ τὸ ἑλληνικὸν δεσποτάτον τῆς Ἡπειροῦ.

Ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις, γαμβρὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου τοῦ Γ', ἵδρυσεν τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Νικαίας (τῷ 1204—1222), οὗτος ὀλίγον πρὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων, εἶχεν ἀνακηρυχθῆ αὐτοκράτωρ αὐτῆς, ἠναγκάσθη δὲ τότε νὰ διαπεραιωθῆ μετὰ τοῦ τότε πατριάρχου καὶ τῶν ἄλλων ἐπισήμων εἰς μικρὰν Ἀσίαν, ἐνθα ἀμέσως ἵδρυσαν τὴν ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Νικαίας.

Ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις ἐπεξέτεινε κατόπιν τὸ κράτος του πρὸς δυσμὰς μὲν μέχρι τῶν παραλίων τῆς Σμύρνης, προσαρτήσας καὶ τινὰς τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, πρὸς τὰ ἐνδότερα δὲ μέχρι τῆς Λυδίας καὶ τῆς Φρυγίας. Πρὸς ἀνατολὰς δὲ τὸ κράτος του ἐπεξετάθη μέχρι τῶν παραλίων τοῦ Εὐξείνου πόντου καὶ τῶν συνόρων τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Τραπεζοῦντος. Διωργάνωσε δὲ τόσον καλῶς τὰς δυνάμεις τῆς αὐ-

τοκρατορίας του, και κατέστησεν αὐτὴν τόσον ἰσχυράν. Ὡστε πᾶσαι αἱ μετέπειτα ἐπιχειρηθεῖσαι ἐκστρατεῖαι τῶν Φράγκων ἐπὶ Βαλδουίνου τοῦ Α' καὶ τοῦ Ἑρρίκου πρὸς κατάληψιν τῶν χωρῶν τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Νικαίας ἀπέτυχον οὐκιστῶς.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θ. Λασκάρως ἐγένετο αὐτοκράτωρ ὁ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρὸς αὐτοῦ **Ἰωάννης Βατάτσης** (τῷ 1222—1254), οὗτος ὑπῆρξεν ἀνὴρ πολὺ συνετὸς καὶ γενναῖος, διωργάνωσε τὰς κατὰ ἑξῆς στρατιωτικὰς δυνάμεις τῆς χώρας του τελεσφόρως, ὡς καὶ τὰς κατὰ θάλασσαν, ἀφοῦ ἐπὶ τινα χρόνον διὰ τὰ νὰ δυνηθῆ νὰ καταρτίσῃ ἴδιον στόλον συνεδέθη στενωτέρου μετὰ τῶν Ἑνετῶν. Μετὰ ταῦτα κατέλαβε τὴν μίαν νῆσον κατόπιν τῆς ἄλλης καὶ ὅλας περίπου τὰς παραλίας τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας, ἀποβιβάζων στρατὸν καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον προχωρῶν κατακτητικῶς πρὸς τὰ ἐνδότερα.

Μετὰ ταῦτα συνάψας συμμαχίαν μετὰ τῶν Βουλγάρων ἐπροχώρησε μέχρι τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὴν ὁποίαν ἀφεύκτως θὰ ἐκυρίευεν, ἂν μετὰξὺ Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων δὲν ἀνεφύοντο ἔριδες. Ὁ Βατάτσης μετέπειτα ἔξεστράτευσε κατὰ τοῦ **Ἰωάννου Ἀγγέλου** Ἑλληνοσ αὐτοκράτορος τῆς Θεσσαλονίκης, τὸν ὁποῖον ἀφοῦ ἐνίκησεν, ὑπεχρέωσε νὰ ἀρχῆ ἐν Θεσσαλονίκῃ, ὅχι πλέον ὡς αὐτοκράτωρ, ἀλλ' ὡς ὑποτελής αὐτοῦ μὲ τὸν τίτλον τοῦ δεσπότη μόνον.

Τὸν Βατάτσην διεδέχθη εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον ὁ υἱὸς αὐτοῦ **Θεόδωρος Λάσκαρις ὁ Β'** (τῷ 1254—1250)· ἀποθανὼν ὅμως μετ' ὀλίγον, ἀνέβη τὸν θρόνον ὁ ἀνήλικος υἱὸς αὐτοῦ **Ἰωάννης Λάσκαρις**, τοῦ ὁποῖου διορίσθη ἐπίτροπος καὶ συμβασιλεὺς **Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος** ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ὁποῖου κατελύθη τὸ φραγκικὸν κράτος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ ὁποῖον διήρκεσεν ἐν ὅλῳ 58 ἔτη.

Αὐτοκρατορία Τραπεζοῦντος. Ἀλέξιος Δ' Κομνηνὸς ἔγγονος τοῦ ἐξωλεστάτου Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ, ἴδρυσεν τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζοῦντος, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐβασίλευσεν ὁ οἶκος τῶν Κομνηνῶν μέχρι τοῦ 1461, ὁπότεν κατελύθη ὑπὸ Μωάμεθ τοῦ Β' ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἐφρονεύθη καὶ ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ αὐτῆς Δαυὶδ Κομνηνὸς μαζί μὲ ὅλην τὴν οἰκογένειάν του.

Τὸ ἑλληνικὸν **δεσποτάτον** (ἡγεμονία) τῆς Ἠπείρου ἴδρυσεν **Βυζαντινὴ ἱστορία Ν. Μεταξῆ**

Μιχαήλ ὁ Α΄ Ἄγγελος ὁ καὶ Κομνηνὸς λεγόμενος, συγγενῆς τοῦ καταλυθέντος αὐτοκρατορικοῦ οἴκου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐπεκτείνας αὐτὸ εἰς τὴν Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν, τὴν δυτικὴν Θεσσαλίαν καὶ μετ' ὀλίγον καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον μὲ πρωτεύουσαν τὴν πόλιν Ἄρταν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξίου διεδέχθη τοῦτον εἰς τὸν θρόνον ὁ ἑτεροθαλῆς ἀδελφὸς αὐτοῦ **Θεόδωρος**, ὅστις δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος του, καταλαβὼν τὸ πλεῖστον μέρος τῆς Ἰλλυρίας, τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θεσσαλίας, καταλύσας ὀλίγον βραδύτερον ὀριστικῶς τὸ ἐν ταῖς χώραις ταύταις φραγκικὸν κράτος ἐπροχώρησε πρὸς τὴν Θράκην μέχρι τῆς Ἀδριανουπόλεως.

Κατ' ἀκολουθίαν ὄλων αὐτῶν τῶν λαμπρῶν ἐπιτυχιῶν ἀνηγόρευσεν **ἑαυτὸν αὐτοκράτορα**, στεφθεὶς μάλιστα ὡς τοιοῦτος ὑπὸ τοῦ Ἑλληνος ἀρχιεπισκόπου **Ἀρχίδος** τοῦ ὀνομαστοῦ **Δημητρίου τοῦ Χωματιανοῦ**.

Ἐπιτεθεὶς δὲ ὕστερον κατὰ τῶν Βουλγάρων ὄχι μόνον ἐνίκηθη ὑπ' αὐτῶν ἀλλὰ καὶ ἠγμάλωτίσθη καὶ τοιουτοτρόπως τὸ κράτος του διελύθη, διότι πολλὰ μέρη αὐτοῦ ἐκ τῆς Θράκης μετὰ τῆς Ἀδριανουπόλεως, τῆς Μακεδονίας, κατέλαβον οἱ Βούλγαροι, τὰ δὲ ἐναπομείναντα μέρη κατέλαβον οἱ συγγενεῖς τοῦ Θεοδώρου.

Τοιουτοτρόπως τὸ μέγα ἄλλοτε ἑλληνικὸν δεσποτάτον τῆς Ἡπείρου περιορίσθη εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Θεσσαλονίκης, ἀποτελουμένην ὑπὸ χωρῶν τινῶν μόνον τῆς Μακεδονίας, ὑπὸ ἡγεμόνα τὸν νεώτερον ἀδελφὸν τοῦ Θεοδώρου **Μανουὴλ** καὶ ἡ ὁποία ἐπὶ Ἰωάννου Ἀγγέλου, υἱοῦ τοῦ Θεοδώρου, ὅστις διεδέχθη τὸν Μανουὴλ μετεβλήθη, νικηθεὶς ὡς εἶδομεν, εἰς ὑποτελὲς δεσποτάτον ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Νικαίας Ἰωάννου Βατάτση (τῷ 1246). Τὸ ὑπολειφθὲν δὲ δεσποτάτον τῆς Ἡπείρου ὑπὸ **Μιχαήλ** τὸν Β΄ ἀνεψιὸν καὶ τοῦτον τοῦ Θεοδώρου, συγκεῖμενον ἀπὸ μέρος τῆς Θεσσαλίας, ἀπὸ τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν, διτηρήθη μέχρι τοῦ 1334 ὅτε καὶ προσηρτήθη εἰς τὸ βυζαντινὸν κράτος.

Ἀνάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Στρατηγόπουλος.

(τῇ 25 Ἰουλίου 1261).

Μιχαήλ Η΄ ὁ Παλαιολόγος, ὁ καὶ ἐπίτροπος καὶ συμβασιλεὺς τοῦ ἀγγλικού, ὡς εἶδομεν, Ἰωάννου Λασκάρεως, κατήγετο ἐκ τῆς

οικογενείας τῶν Κομνηνῶν, διὰ τῆς στρατηγικῆς του δὲ δεξιότητος, συνεπλήρωσεν οὗτος τὸ ἔργον τοῦ Θ. Λισκάρου τοῦ Α' καὶ τοῦ Βατάση. Παραμερίσας οὗτος τοῦ θρόνου τὸν ἀνήλικον Ἰωάννην Λάσκαριν περιεβλήθη τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα καὶ διὰ τοῦ ἱκανωτάτου στρατηγού του **Ἀλεξίου Στρατηγόπουλου**, ἀφοῦ ἐδάμασε καὶ ἐταπεινώσε τὸν ἀποστατήσαντα δεσπότην τῆς Ἡπείρου Μιχαὴλ τὸν Β', ἐκστρατεύσας ὁ ἴδιος πρὸς τὴν Θράκην, ἐκυρίευσεν τὴν Σηλυβρίαν καὶ πάσας τὰς περὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν μικρὰς πόλεις περιουρίσας τὸ φραγκικὸν κράτος εἰς μόνην τὴν περιοχὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἐχὼν δὲ σκοπὸν νὰ ἐπιτεθῆ καὶ κατ' αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ διὰ νὰ προλάβῃ πᾶσαν τυχὸν ἀντίδρασιν ἐκ μέρους Μιχαὴλ τοῦ Β' ἡγεμόνος τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου καὶ τῶν Βουλγάρων, ἐξέπεμψεν εἰς τὴν Θράκην τὸν στρατηγὸν του Ἀλέξιον Στρατηγόπουλον μετ' ὀλίγου στρατοῦ. Οὗτος μεταβὰς εἰς τὴν Θράκην καὶ προχωρήσας μέχρι τῆς Σηλυβρίας ἐπληροφορήθη παρ' Ἑλλήνων, προσελθόντων ἐκεῖ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ὅτι οἱ Φράγκοι εἶχον ἐκστρατεύσει πρὸς ἀνάκτησιν τῆς εἰς τὰ πέριξ τῆς Κωνσταντινουπόλεως κειμένης κομοπόλεως **Δαφνοῦντος** καὶ ὅτι ἡ πόλις ἦτο ἔρημος στρατιωτῶν. Ὁ Στρατηγόπουλος τότε δὲν χάνει καιρὸν πλησιάζει τὰ τείχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ συνεννοηθεὶς μετὰ τινων ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς πόλεως Ἑλλήνων, κατορθώνει νὰ εἰσαγάγῃ κρύφα καὶ ἐν καρῷ νυκτὸς ὀλίγους ἄνδρας, οἵτινες ἤνοιξαν τὰς πύλας ἐκεῖνας, αἵτινες ἔκειντο πρὸς τὸ μέρος ὅπου εὗρίσκετο ὁ ὑπὸ τὸν Στρατηγόπουλον στρατός. Εἰσελθὼν οὕτως ἀκωλύτως ὁ Στρατηγόπουλος μετὰ τοῦ στρατοῦ του καὶ θέλων νὰ ἐκφοβίση τοὺς ἐπιστρέφοντας κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν ἐκ τῆς ἐκστρατείας Φράγκους, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ Βαλδουίνος, ἔθηκε πῦρ εἰς τινὰ σημεῖα τῆς πόλεως. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὴν 25 Ἰουλίου 1261 ἡ πόλις ἐκυριεύθη εὐχερῶς, ἀκόμη δέ, διότι οἱ Ἕλληνες ὀρθόδοξοι κάτοικοι τῆς μητροπόλεως ἐπόθουν σφοδρῶς τὴν ἀπὸ τοῦ ξένου ζυγοῦ ἀπαλλαγὴν των, καὶ μετ' ἐξάλλου χαρᾶς καὶ ἐπευφημιῶν ὑπεδέχοντο τὸν Στρατηγόπουλον μετὰ τοῦ στρατοῦ του, πολλοὶ δὲ ἐκ τῶν Λατίνων κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην ἐφροσύθησαν.

Ὁ Βαλδουίνος τότε δὲν εἶχεν εἰσέτι ἀποβιβασθῆ τοῦ στόλου του (τοῦ ἐνετικῷ), ὅταν ἐπληροφορήθη ἐξαίφνης τὰ συμβαίνοντα, ἀμέσως μετὰ πολλῶν ἄλλων Φράγκων καὶ τινων μεγιστάνων ἀντὶ νὰ ἀποβιβασθῶσιν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, φεύγουσιν εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην, ὅπου περιερχόμενοι ἐζήτουν καὶ ἐξελιπάρουν ματαίως τοὺς διαφόρους ἡγεμόνας, ἵνα χορηγήσωσιν εἰς αὐτοὺς ἐπικουρίας πρὸς

ανάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Δὲν παρήλθε πολὺς καιρὸς καὶ ὁ Βαλδουίνος ἀπέθανε (τῷ 1272), οἱ δὲ ἀπόγονοί του ἐπλανήθησαν εἰς τὴν Εὐρώπην, ἐπικαλούμενοι ματαίως τῶν βασιλέων καὶ τῶν παπῶν τὴν βοήθειαν. Τὴν ἀπροσδόκητον καὶ εὐχάριστον εἶδῃσιν περὶ ἀνακτήσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔμαθεν ὁ Παλαιολόγος ἐγκαίρως, δὲν ἔτρεξεν ὁμως εὐθύς, ἀλλ' ἀφῆκε νὰ παρέλθουν τρεῖς ἔκτοτε ἑβδομάδες, ὅτε τὴν 15ην Αὐγούστου 1261 εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὠραίαν μητρόπολιν μετὰ μεγάλης πομπῆς. Τοιουτοτρόπως μετὰ παρέλευσιν 58 περιόπου ἐτῶν ἰδρύθη ἐκ νέου τὸ καταλυθὲν ὑπὸ τῶν Φράγκων ἑλληνικὸν βυζαντιακὸν κράτος.

Τὰ μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν στέψιν ὡς αὐτοκράτορος Μιχαὴλ τοῦ Η΄ ἐπακολουθήσαντα γεγονότα. (1) Εἰσελθὼν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν Μιχαὴλ Η΄ ὁ Παλαιολόγος ἐστέφθη αὐτοκράτωρ ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Σοφίας. Δυστυχῶς ὁμως οὔτε ὁ Παλαιολόγος οὔτε οἱ διάδοχοί του ἠδυνήθησαν νὰ προσδώσωσιν εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν τὸ πρότερον αὐτῆς μεγαλεῖον, οὔτε τὴν προτέραν αὐτῆς ζωὴν καὶ δόξαν.

Αἱ χῶραι τοῦ τότε βυζαντιακοῦ κράτους ἀπετελοῦντο ἐκ τῆς Θράκης, τῆς Μακεδονίας, μέρους τῆς Θεσσαλίας, ἀπὸ τινος νήσους καὶ τὰς περὶ τὴν Νίκαιαν κτήσεις. Πολλὰς ἄλλοτε χώρας τοῦ βυζαντινοῦ κράτους κατεῖχον εἰσέτι οἱ Φράγκοι, οἱ Ἑνετοί, τὸ δεσποτάτον τῆς Ἡπείρου, ὡς ἐπίσης πολλὰ μέρη ἐν Μ. Ἀσίᾳ οἱ Τοῦρκοι. Μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία ἐπέεξετο εἰσέτι δεινῶς ὑπὸ τοῦ βουλγαρικοῦ καὶ ἐτέρου ἀκόμη σλαυικοῦ κράτους, τοῦ σερβικοῦ.

Καὶ ἐνῷ Μιχαὴλ ὁ Η΄ ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ ἀντεπεξέρχεται ἐναντίον τοιούτων ἐχθρῶν, ἄλλος κίνδυνος πολὺ φοβερώτερος προέβαλεν ἐκ δυσμῶν. **Ποῖος ἦτο οὗτος. Κάρολος** ὁ ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Λουδοβίκου τοῦ Θ΄ προητοιμάζετο νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐνθυμηθεὶς καὶ ποθήσας νὰ ἀνακτήσῃ τὰ δικαιώματα τοῦ Βαλδουίνου, τὰ ὅποια εἶχεν ἀγοράσει.

Ὁ τοιοῦτος κίνδυνος ἐξέπληξε τὸν Μιχαὴλ εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε ἀμέσως ἔσπευσε νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν βοήθειαν τοῦ τότε πάπα ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐνώσεως τῆς ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς ἐκκλησίας. Μὲ τὴν ἐλπίδα πάντοτε ὅτι οὕτως ἠθέλε καθησυχάσῃ τὸν Κάρολον καὶ ἀποσο-

(1) Μιχαὴλ ὁ Η΄ εἶχε τὴν ἐπιπολαιότητα νὰ ἐξαποστείλῃ πρέσβεις εἰς τὴν ἐν Ἀυτῶν τῆς Γαλλίας συνελθοῦσαν σύνοδον τῷ 1274, οὔτινες ἀπεδέχθησαν κατ' ἐντολήν του τὴν εἰς τὸ σύμβολον τῆς πίστεως προσθήκην ἔχουσαν ὡς ἑξῆς· Ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ καὶ ὅτι ὁ πάπας εἶναι ἡ μόνη κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας.

βήση τὴν ἐκστρατεῖαν τοῦ ἤτις εὐτυχῶς ἐματαιώθη ἔνεκεν ἐπισυμβάσης ἐπαναστάσεως καὶ σφαγῆς Γάλλων ἐν τῇ νήσῳ Σικελία. Αἱ συνεννοήσεις καὶ τὰ σχέδια τοῦ Παλαιολόγου Μιχαὴλ τοῦ Η΄ μετὰ τοῦ πάπα ἅμα ἐγνώσθησαν, ἠνάγκασον τὸν λαὸν νὰ ἐγερθῆ σύσσωμος καὶ μετὰ λύσεως νὰ ματαιώσῃ ταῦτα. Εἰς τοιοῦτον δὲ βαθμὸν ἐμίσησαν αὐτὸν καὶ τὸν τότε πατριάρχην **Βέκκον**, ὥστε ὅταν ἀπέθανε τῷ 1282 ὁ λαὸς τοῦ ἐπέμεινε καὶ νὰ μὴ ἀξιωθῆ βασιλικῆς ταφῆς.

Ἄλλ' ἐνῶ ἀπεσοβήθη ὁ ἀπὸ τῆς δύσεως ἀναφανείς πρὸς στιγμὴν κίνδυνος, νέος τοιοῦτος ἐμελλε νὰ δημιουργηθῆ ἔκ τῆς Ἀσίας οἱ Τούρκοι οἵτινες μετὰ 170 ἔτη ὡς δύναμις μεγάλη καὶ πολεμική, ἐπέφερε τὴν τελευταίαν καὶ ὀριστικὴν καταστροφὴν εἰς ὀλόκληρον τὸ βυζαντινὸν κράτος.

Περίληψις καὶ ἱστορικὰ ἀνυπεράδματα. Τὸν αὐτοκράτορα τῆς Νικαίας Βατάστιν, διεδέχθη Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος, ὁ ὁποῖος ἐξακολούθησας τὴν διοργάνωσιν τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν δυνάμεων κατώρθωσε νὰ ἀποσπάσῃ πολλὰς ἀκόμη ἐλληνικὰς χώρας ἐκ τῶν χειρῶν τῶν Φράγκων καὶ νὰ ἐξασθενήσῃ οὕτω τὴν δυνάμειν του. Ἀξέπειψε δὲ πρὸς τοῦτοις καὶ τὸν ἰκανώτατον αὐτοῦ στρατηγὸν Ἰωάννην Στρατηγόπουλον ἀνά τὴν χώραν τῆς Θράκης. Καθ' ὃν δὲ χρόνον ὁ Στρατηγόπουλος ἐστράτευεν ἐν Θράκῃ, ἐπιληροφρήθη παρ' Ἑλλήνων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅτι ἡ πόλις ἦτο κενὴ στρατοῦ καὶ ὅτι οἱ Φράγκοι καὶ Ἑνετοὶ εἶχον ἐκστρατεύσει ὅπως ἀνακτήσωσι τὸν Δαρφῶνα.

Τοῦτο ἤρκεισεν εἰς τὸν ἰκανὸν καὶ ἐπιτήδειον στρατηγὸν Ἰω. Στρατηγόπουλον, ὅστις συνεννοήσας μετὰ τινῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλλήνων ὀρθόδοξων χριστιανῶν, οἵτινες ἐμίσουν τοὺς Φράγκους ὡς κατακτητὰς των, κατώρθωσαν νὰ ἀνοίξωσι τὰς ἐγγὺς πρὸς τὸν στρατὸν του κειμένας πύλας τῆς πόλεως νὰ εἰσέλθωσιν ἀμαχητὶ εἰς αὐτὴν καὶ πρὸς ἐκφοβισμόν τῶν ἐπιστροφόντων κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν Φράγκων καὶ Ἑνετῶν νὰ θέσωσι πῦρ εἰς τινὰ σημεῖα τῆς πόλεως. Ὁ αὐτοκράτωρ Βαλδουῖνος ἀντὶ νὰ ἀποβιβασθῆ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπροτίμησε νὰ φύγῃ μετὰ πολλῶν Φράγκων μεγιστάνων εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην ἅμα πληροφρονηθεὶς τὰ συμβαίοντα. Οὕτως ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας ἰσχυροποιηθεῖσα καὶ αὐξηθεῖσα, ἐπανίδρυσεν τὴν ἐλληνικὴν αὐτοκρατορίαν μὲ πρωτεύουσον πάλιν τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ἀστυχῶς καὶ ὁ μετέπειτα διαδεχθεὶς εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν Μιχαὴλ, Μιχαὴλ Ἀνδρόνικος ὁ Β΄ καὶ οἱ μετέπειτα αὐτοκράτορες μέχρι τοῦ Κωνσταντίνου ΙΑ΄ τοῦ Παλαιολόγου, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ὁποῖου ἐκυριεύθη ἡ Κωνσταντινούπολις ὑπὸ τῶν Τούρκων, πάντες παρημέλησαν τὴν διοργάνωσιν καὶ ἐνίσχυσιν τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν δυνάμεων τοῦ κράτους των καὶ ἠσυχολοῦντο τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνου εἰς πολιτικὰς καὶ θρησκευτικὰς ἰδίαις συζητήσεις καὶ διαμάχας. Πάνυ δὲ δικαίως ἱστορικός τις συγγραφεὺς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μαθὼν τὴν ἀνάγκησιν τῆς μητροπόλεως δὲν ἠσθάνθη χαρὰν, ἀλλὰ θλίψιν ὡς εἶπε, διότι ἐπίστευεν ὅτι ἐκεῖ ἤθελον συναθροισθῆ οἱ ἐπιφανέστεροι τῶν Ἑλλήνων καὶ ὅτι ἤθελον ἀπολέσει ταχέως τὴν πρὸς τὸν πόλεμον κλίσιν καὶ δεξιότητα αὐτῶν. Προεώρασε δὲ ὀρθῶς ὁ δευδερχὴς ἐκεῖνος ἱστορικός, διότι ὅλοι οἱ ἐπιφανεῖς Ἕλληνες μετέβησαν ἀπὸ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ μετὰ παρέλευσιν εἴ-

κοσι μόλις ἐτῶν ἀπὸ τῆς ἀνακτίσεως τῆς μητροπόλεως, κατεστάθη τὸ πρῶτον στίφος τῶν Ὀθωμανῶν ἐν Μ. Ἀσίᾳ, οἵτινες ἀνέτρεψαν μετὰ πάροδον ἐνὸς καὶ ἡμίσεος αἰῶνος τὸ ἑλληνικὸν κράτος.

Τὸ ἑλληνικὸν δεσποτάτον ἐν Ἠπειρῷ. Ἐκτὸς τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Νικαίας, ὡς εἶδομεν, ἤκμασεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐπίσης καὶ τὸ δεσποτάτον τῆς Ἠπειροῦ. Πρῶτος αὐτοῦ ἡγεμὸν ὑπῆρξεν ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος Κομνηνὸς συγγενῆς τοῦ καταλυθέντος αὐτοκρατορικοῦ οἴκου, μὲ πρωτεύουσαν τὴν πόλιν Ἄρταν. Τοῦτον διεδέχθη ὁ Θεόδωρος Κομνηνός, ὅστις κατώρθωσε νὰ ἀνακτίσῃ πολλὰς ἑλληνικὰς χώρας καὶ νὰ ἐπεκτείνῃ αὐτὸ τόσον πολὺ, ὥστε νὰ ὀνομασθῆ τὸ μέγα δεσποτάτον τῆς Ἑλλάδος. Διτηρήθη δὲ μέχρι τοῦ 1334, ὁπότεν προσηρτήθη εἰς τὸ βυζαντινὸν κράτος.

ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΙ ΑἴΩΝΕΣ ΤῶΝ ΕΛΛΗΝῶΝ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ

Μετὰ τὸν θάνατον Μιχαὴλ τοῦ Η' αὐτοκράτορ ἐγένετο ὁ υἱὸς του Ἄνδρόνικος ὁ Β', ὅστις ἀπέρριψε τὴν ἀπόφασιν τῆς συνόδου τῆς Λυῶν. Ἐκτοτε δὲ πολλοὶ αὐτοκράτορες ἀνέβησαν ἐπὶ τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου, πολλὰ δὲ καὶ ποικίλα δυστυχήματα συνέβησαν εἰς τὸ δύσμοιρον αὐτὸ κράτος, ἐκ διαφόρων ἐχθρῶν ἄλλων μὲν προσελθόντων ἐκ τῆς δύσεως, ἄλλων δὲ ἐκ τῆς Ἀσίας. Πρὸς τούτοις δὲ καὶ ὁ Σέρβος βασιλεὺς Στέφανος Β' ὁ Νεμανίδης καταλαβὼν μέρος τῆς Μακεδονίας ἔκαμε πρωτεύουσαν τὰ Σκόπεια· κατώρθωσε δὲ ὥστε ὄλαι αἱ ἀρπαγεῖσαι ὑπ' αὐτοῦ χῶραι νὰ ἀναγνωρισθῶσιν ὡς προῖξ. Ἄλλ' οἱ φοβερώτεροι ἐχθροὶ ἦσαν οἱ Τοῦρκοι, οἵτινες μετὰ τὴν καταστροφὴν, τὴν ὁποίαν ὑπέστησαν ὑπὸ τῶν Μογγόλων καὶ Τατάρων, οἱ ὁποῖοι ὡς εἶδομεν ἐπέδραμον κατὰ τῆς δυτικῆς Ἀσίας ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ταμερλάνου, ὀρμηθέντες ἐκ τῶν ἐνδον τῆς Ἀσίας χωρῶν καὶ καθ' ἣν οἱ Τοῦρκοι ἔχι μόνον ἐνικήθησαν πλησίον τῆς Ἀγκύρας, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ σουλτάνος Βαγιαζίτ αἰχμαλωτισθεὶς ἀπέθανεν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ· ἐξησθένησαν δὲ εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε ἐπὶ πολλὰ ἔτη οὐδεμίαν ἐπεχείρησαν ἐπιδρομὴν ἐναντίον τοῦ ἑλληνικοῦ βυζαντινοῦ κράτους.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ σουλτάνου Βαγιαζίτ διάδοχος αὐτοῦ ἐγένετο ὁ υἱὸς του Μωάμεθ ὁ Α', ὁ ὁποῖος εἰς οὐδεμίαν ἦλθε σύγκρουσιν μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ βυζαντιακοῦ κράτους. Τοῦτον διεδέχθη πάλιν ὁ υἱὸς του Μουράτ ὁ Β', εἰς τὸν ὁποῖον ὁ τότε αὐτοκράτορ τοῦ Βυζαντίου Ἰωάννης ὁ Η', ἀνὴρ φύσει νωθρὸς καὶ εἰρηνικός, διὰ νὰ ζῆσῃ μετ' αὐτοῦ ἐν εἰρήνῃ ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτὸν ἀπάσας τὰς ἐν Θράκῃ πόλεις πλὴν τῶν Δέρκων καὶ τῆς Μεσηβρίας.

Ὅπου ἐν τῷ μεταξύ ἀναφαίνεται τὸ δεσποτάτον τῆς Πελοποννήσου. Οἱ ἀδελφοὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Η'

τοῦ Παλαιολόγου **Θωμᾶς** καὶ **Κωνσταντῖνος**, κατόρθωσαν ἐπωφελούμενοι τὴν μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου καὶ τοῦ σουλτάνου Μουράτ εἰρήνην, νὰ κατακτήσωσι πολλὰς πόλεις τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τοὺς Φράγκους καὶ νὰ ἰδρῦσωσι τὸ δεσποτάτον, τὸ ὁποῖον περιλαμβάναν ἅπασαν σχεδὸν τὴν Πελοπόννησον, πλὴν τῶν πόλεων **Μοθώνης**, **Κορώνης**, **Ναυπλίου** καὶ **Ἄργους** καὶ ταύτας, διότι οἱ Ἑνετοὶ εἶχον ἀνεγείρει ἐν αὐταῖς εἰς ἐπίκαιρα σημεῖα ὀχυρώτατα φρούρια διὰ νὰ δύνανται νὰ ἀντιτάσσονται εὐκολώτερον, ἅτινα σώζονται καὶ μέχρι τῆς σήμερον.

Βραδύτερον Μουράτ ὁ Β' ἐξηκολούθησε νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος του, ἀνακτήσας τὴν Θεσσαλονίκην ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν Ἑνετῶν. Ἐν τέλει ἐκυρίευσεν τὴν Ἠπειρον, τὴν Θεσσαλίαν, ἤθελεν δὲ κυριεύσει καὶ αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν ἂν ἐν τῷ μεταξὺ δὲν ἀπέθνησκε τῷ 1451.

Μωάμεθ ὁ Β'. Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος

(*Πολιορκία καὶ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως
ὑπὸ τῶν Τούρκων*).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Η' τοῦ Παλαιολόγου μὴ ἐγκαταλιπόντος υἱόν, ἀνήλθε τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου ὁ νεώτερος ἀδελφὸς αὐτοῦ **Κωνσταντῖνος ὁ ΙΑ'**, εἷς ἐκ τῶν δύο ἡγεμόνων τοῦ δεσποτάτου Πελοποννήσου (ἡγεμῶν τοῦ Μυστρᾶ), ἀντικατασταθεὶς ἐν αὐτῷ ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του **Δημητρίου**.

Ὁ Κωνσταντῖνος ΙΑ' ὁ Παλαιολόγος ἦτο ἀνὴρ δραστήριος, γενναῖος, φιλόπατρις καὶ μεγαλόψυχος, ἄξιος καλλιτέρων χρόνων. Καὶ ἔβλεπε μὲν τὸν κίνδυνον, ὅστις ἠπειλεῖ τὸ κράτος του καὶ ὅτι οὐδεμία ὑπῆρχεν ἐλπίς σωτηρίας, ἐν τούτοις ὅμως εἶχεν ἀποφασίσει νὰ ἀντιταχθῆ κατὰ τῶν βαρβάρων, ἀψηφῶν τὴν ζωὴν του χάριν τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος. Ἦρξιεν λοιπὸν νὰ ἐπισκευάξῃ τὰ φρούρια καὶ νὰ εἰσαγάγῃ τροφὰς καὶ ἄλλα χρειώδη, ἐξαπέλυσε δὲ καὶ πρέσβεις ἱερῶν βοήθειαν παρὰ τῶν χριστιανῶν ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης.

Τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1453 ἀφοῦ ὁ Μωάμεθ ὁ Β' ἐπέρανε τοὺς μετ' ἄλλων λαοὺς πολέμους, καὶ καθ' ὃν χρόνον προσεποιεῖτο φιλίαν πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον, ἐσκέφθη ὅτι ἦτο καιρὸς πλέον νὰ κυριεύσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Κτίσας δὲ καὶ ἰσχυρότατον φρούριον ἐπὶ τοῦ Βοσπόρου, καὶ τοποθετήσας ἐπ' αὐτοῦ πολλὰ τηλεβόλα καὶ μάλιστα ἐν

μέγιστον, τὸ ὅποῖον εἶχε κατασκευάσει ὁ **Οὐγγρος Ὁρβάν.** ⁽¹⁾ ἤρχισε νὰ πολιορκῆ ταύτην καὶ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν.

Πρὸ τῆς ἐνάξεως τοῦ πολέμου Κωνσταντῖνος ὁ ΙΑ' εἶχε πέμψει ἀπεσταλμένους πρὸς τὸν σουλτάνον, ὅπως εἰδοποιήσῃ αὐτόν, ὅτι ἔκλεισε τὰς ἐπὶ τῶν τειχῶν πύλας τῆς πόλεως καὶ δύναται νὰ πράξῃ ὅ,τι θέλει ἀφοῦ αὐτὸς ἀπεφάσισε τὸν πόλεμον. Εἰς ἀπάντησιν ὁμοῦς ὁ σουλτάνος ἐφόνευσε τοὺς ἀπεσταλμένους καὶ ἐπέστρεψεν εἰς Ἀδριανούπολιν ὅπως παρασκευασθῆ, ἀφήσας ἰσχυρὰς φρουρὰς νὰ φυλάττωσι τὰ φρούρια.

Μετ' ὀλίγον ἐπῆλθε πρὸ τῶν τειχῶν τὴν Κωνσταντινουπόλεως μετὰ 260,000 ἀνδρῶν καὶ 400 περίπου πλοίων. Τρομακτικὴ ὑπήρξεν ἡ πρώτη ἔφοδος, συνετεία τῆς πρώτης ἐκπυρσοκροτήσεως πολλῶν τηλεβόλων. Πολλοὶ ἐπιπτον ἐκατέρωθεν, ἰδίως ὁμοῦς ἐφονεύοντο πολλοὶ Ἕλληγες λόγφ τῶν ἀναριθμητῶν τηλεβόλων. Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ Ἕλληγ ἀυτοκράτωρ τὴν φοβερὰν δύναμιν τῶν Τούρκων, ὄφειλε νὰ ἀποκρούσῃ μόνον δι' ἔνδεκα χιλιάδων στρατοῦ, ἐξ ὧν αἱ τέσσαρες ἦσαν ξένοι καὶ οὐχὶ τόσοσιν πιστοί.

Ἐν τούτοις ἡ πρώτη αὕτη ἔφοδος ἀπέτυχε, διότι ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο τετειχισμένη μὲ διπλὴν σειρὰν φρουριῶν.

Βλέπων δὲ ὁ Μωάμεθ ὅτι ἡ ἀπὸ ξηρᾶς ἄλωσις ἦτο ἀδύνατος, κατώρθωσεν, ὥστε μέγα μέρος τοῦ στόλου του νὰ εἰσπλεύσῃ ἐντὸς τοῦ λιμένος τῆς πόλεως, κατορθώσας οὕτω νὰ πολιορκήσῃ ταύτην στενότερον καὶ ἀπὸ θαλάσσης.

Ἀπὸ τῆς 6ης Ἀπριλίου μέχρι τῆς 8ης Μαΐου, μάτην ἠγωνίζοντο οἱ Τούρκοι, διότι τὰ κρημνιζόμενα τεῖχη ἐπιδιωροῦντο τάχιστα καὶ αἱ ὑπόνομοι ἀνετινάσσοντο δι' ἀνθυπονόμων. Τότε ὁ σουλτάνος ἀπελπισθεὶς ἀπεφάσισε τέλος νὰ προτείνῃ εἰς τὸν Κωνσταντῖνον νὰ παραδοθῆ, λαμβάνων ὡς ἀμοιβὴν τὴν ἡγεμονίαν τῆς Πελοποννήσου Ἀλλ' ἡ ἐξευτελιστικὴ πρότασις του ἀπερρίφθη μετὰ περιφρονήσεως, εἰπὼν ὅτι οὐδέποτε θέλω συνθηκολογήσει μετ' ἄλλοπίστων.

Ἀγανακτήσας τότε ὁ Μωάμεθ διέταξε γενικὴν ἔφοδον περὶ τὸ μεσονύκτιον τῆς 29 Μαΐου 1453 καὶ διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης.

Ὁ Κωνσταντῖνος πληροφορηθεὶς τὴν ἀπόφασιν τοῦ Μωάμεθ, ἐπεθεώρησε τὸν ὀλίγον στρατόν του, ἐνεθάρρουνεν αὐτόν διὰ λόγων ἐνθουσιωδῶν, ὑπενθυμίζων εἰς τοὺς στρατιώτας του, ὅτι ὁ ἀγὼν γίνεται

(1) Τὸ τηλεβόλον αὐτὸ διὰ νὰ μεταφερθῆ εἰς τὸ κτισθὲν φρούριον ἐξ Ἀδριανουπόλεως, ἐχρειάσθησαν δύο μῆνες, πενήκοντα ζεύγη βοῶν καὶ τριακόσιοι ἄνδρες. Κατ' εὐτυχίαν δὲ σύμπτωσιν μετὰ τὴν πρώτην ἐκπυρσοκροτήσιν αὐτοῦ διεραγῆ, φονεύσας πολλοὺς πυροβολητάς, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν κατασκευαστὴν του.

ὑπὲρ πίστεως καὶ πατριδος, ὑπὲρ συγγενῶν καὶ φίλων. Μετ' ἔπειτα ὁ αὐτοκράτωρ πορευθεὶς εἰς τὸν ναὸν τῆς ἁγίας Σοφίας προσηχήθη μετὰ δακρύων καὶ ἐκοινώνησε τῶν Ἀρχόντων μυστηρίων.

Ἐπειτα ἱππεύσας, περιῆλθε δι' ὅλης τῆς νυκτὸς τὰ τεῖχη καὶ τοὺς πύργους τῆς πόλεως, θαρρύνων τοὺς πάντας καὶ συνεργαζόμενος μετὰ τῶν στρατιωτῶν.

Ἄμα τῇ ἀνατολῇ τοῦ ἡλίου οἱ Ὄθωμανοί, κρούοντες τὰ πολεμικὰ ὄργανά των καὶ ἀλαλάζοντες, ἐφόρμησαν διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, φέροντες κλίμακας καὶ ἀναβαίνοντες εἰς αὐτάς, ἀλλ' οἱ πολιορκούμενοι ἀνέτρεπον αὐτάς καὶ κατέρριπτον τοὺς ἀναβαίνοντας, ἢ μία ἔφοδος διεδέχeto τὴν ἄλλην. Ὁ σουλτάνος, ἔβλεπεν ὅτι ἀδίως ἠγωνίζετο. Ἀλλὰ κατὰ

Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος.

κακὴν τύχην μικρὰ τις πύλη τῆς πόλεως ἐγκατελείφη ὑπὸ τῶν φρουρούντων αὐτὴν ξένων στρατιωτῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πλιγωθέντος Ἰουστινιάνη ὅτε ἐπήλθε καὶ ἀταξία μεγίστη, καὶ οὕτως οἱ Τοῦρκοι εἰσῆλθον προσβάλλοντες τοὺς Ἕλληνας καὶ ἐκ τῶν νώτων, τότε ἐγένετο τρομακτικὸς ἀγὼν, Ἕλληνες καὶ Τοῦρκοι ἐμάχοντο λυσσωδῶς.

Ἰδὼν αὐτοὺς ὁ Αὐτοκράτωρ, ἀνεφώνησεν: «Ἀποθάνωμεν βασιλικῶς», καὶ ἐφορμῆ κατ' αὐτῶν, ἀλλὰ πίπτει νεκρὸς ἀπὸ τῶν πολλῶν τραυμάτων. Εἰσέρχεται νικητὴς ὁ Μωάμεθ τότε μετὰ τῶν βαρβάρων στρατιωτῶν του, καὶ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἐγένετο σφαγὴ καὶ διαρπαγὴ καὶ βεβήλωσις τῶν ἱερῶν ναῶν, τὸ θέαμα ἦτο φρικῶδες. Ἐσφάγησαν περὶ τὰς 40 χιλιάδας Ἑλλήνων καὶ 60 χιλιάδες ἠγματοπίστησαν. Μεταξὺ τῶν νεκρῶν εὗρέθη καὶ τὸ σῶμα τοῦ αὐτοκράτορος, ἐγνωρίσθη δὲ τοῦτο ἐκ τῶν χρυσῶν ἀετῶν, τοὺς ὁποίους εἶχεν εἰς τὰ πέδιλά

του. Ὁ Μωάμεθ ἔκοψε τὴν κεφαλὴν τοῦ μάρτυρος καὶ τὴν ἔστησεν ἐπὶ τῆς στήλης τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Οὕτως ἡ Κωνσταντινούπολις ἐκυριεύθη τῇ 29 Μαΐου, ἡμέρα τρίτη, τοῦ 1453.

Ἄφοῦ δὲ τὸ βυζαντιακὸν κράτος κατελύθη, οἱ λόγιοι καὶ πεπαιδευμένοι ἄνδρες τῆς Κωνσταντινουπόλεως φεύγοντες τὴν τυραννίαν, κατέφυγον εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Εὐρώπης καὶ διέδωκαν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν ἑλληνικὴν σοφίαν εἰς τοὺς ἁμαθεῖς αὐτῆς τότε κατοίκους, καὶ δι' αὐτῆς εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην.

Κατάκτησις καὶ τῶν ὑπολοίπων ἑλληνικῶν χωρῶν.

Μετά τινα ἔτη **Μωάμεθ ὁ Β'**, ὁ ἐπονομασθεὶς κατακτητῆς, ἀφοῦ ἐκυριεύσει τὴν Κωνσταντινούπολιν, δὲν ἐβράδυνε νὰ κατακτήσῃ καὶ τὰς ὑπολειφθείσας ἑλληνικὰς χώρας, αἵτινες ἄλλαι μὲν κατεῖχοντο ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν, ἄλλαι δὲ ὑπὸ τῶν Φράγκων καὶ ἄλλαι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.

Καὶ πρῶτον ἐκστρατεύσας εἰς τὴν Πελοπόννησον, κατέλυσε τῷ 1458 τὸ ἐν αὐτῇ δεσποτάτον, εἰς ὃ ἡγεμόνον ὁ **Θωμᾶς** καὶ ὁ **Δημήτριος**, ἀδελφοὶ τοῦ ἀεμνήστου μεγαλομάρτυρος **Κωνσταντίνου ΙΒ'** τοῦ **Παλαιολόγου**. Μετέπειτα τῷ 1461 κατέλυσε τὸ φραγκικὸν δουκάτον τῶν Ἀθηνῶν καὶ μετ' ὀλίγον τῷ 1464 τὴν ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Νικαίας, κατόπιν ἀφῆρσεν ἀπὸ τῶν Ἐνετῶν τὰς νήσους **Χίον** καὶ **Εὔβοιαν** ὡς καὶ τὰς ὑπολοίπους νήσους τοῦ Αἰγαίου, πλὴν τῶν μεγαλονήσων **Κρήτης** καὶ **Κύπρου**, ἔξειδάξε δὲ ὡσαύτως καὶ ἀπὸ τὴν **Δέσβον** (Μυτιλήνην) τοὺς **Γενουθίδους**.

Τοιοῦτοτρόπως πρὸ τοῦ τέλους τοῦ 15ου αἰῶνος πᾶσαι αἱ ἑλληνικαὶ χώραι ὑπετάγησαν εἰς τὸ ὀθωμανικὸν κράτος, πλὴν τῶν **Ἰωνίων νήσων**, Κρήτης καὶ Κύπρου, αἵτινες κατεῖχοντο ἀκόμη ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν. Ὡς καὶ παρόλαιαι τινες πόλεις ἐν Πελοποννήσῳ, αἱ ἑξῆς Κορώνης, Μοθώνης, Πύλου, Μονεμβασίας, Ναυπλίου καὶ Ἄργους (1) καὶ τῆς Ῥόδου, ἧτις κατεῖχετο ὑπὸ ἵπποτῶν Ἰωαννιτῶν καὶ τὴν ὁποῖαν πολλὰκις ἄλλ' εἰς μάτην ἐπεχείρησε νὰ κυριεύσῃ ὁ Μωάμεθ.

Γεώργιος Σκενδέρμπεης.

Ὁ Γεώργιος Καστριώτης, ὁ ἐπονομασθεὶς Σκενδέρμπεης, ἦτο υἱὸς τοῦ Ἑλλήνος **Ἰωάννου Καστριώτου**, ἡγεμόνος ἄλλοτε τῆς Ἄλ-

(1) Ὡς καὶ ἀλλαγῆ εἶπομεν, οἱ Ἐνετοὶ μὴ διαθέτοντες ἰσχυρὰ στρατιωτικὰ μέσα, κεντημένοι δὲ ὅπως δήποτε μέγα ἀποικιακὸν κράτος, ἐφρόντιζον νὰ ἀνεγείρωσιν ἰσχυρότατα φρούρια ἐπὶ ἐπικαιρῶν σημείων καὶ πόλεων διὰ νὰ δύνανται νὰ διατηρῶσιν ἐπ' αὐτῶν τὴν ἐπικυριαρχίαν των

βανίας μὲ πρωτεύουσαν τὴν πόλιν **Κρόιαν**. Οὗτος ἔξαναγκασθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων παρέδωκεν εἰς αὐτοὺς τὸν ἕνα κατόπιν τοῦ ἄλλου τῷ 1410 τοὺς υἱοὺς του ὡς δμήρους.

Οἱ υἱοὶ τοῦ Ἰωάννου Καστριώτου, φύσει γενναῖοι καὶ ἀνδρεῖοι, ὡς ὄμηροι τῶν Τούρκων, ἀντεράφησαν ἐν τῇ μωαμεθανικῇ θρησκείᾳ καὶ μετέπειτα κατέταξαν αὐτοὺς εἰς τὸν ὀθωμανικὸν στρατόν. Ἐξ ὅλων τῶν υἱῶν τοῦ Ἰωάννου Καστριώτου, ἀνεδείχθη ἰκανώτερος καὶ δεξιώτερος εἰς τὴν πολεμικὴν τέχνην ὁ Γεώργιος Καστριώτης, ὅστις συνέπεσε νὰ εἶναι καὶ ὠραιότατος τὴν μορφήν. Μόλις εἰκοσαετῆς ἕνεκα τῶν πολλῶν αὐτοῦ προτερημάτων καὶ ἀνδραγαθημάτων, διωρίσθη ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Μουράτ τοῦ Β' ἀρχηγὸς μεγάλου σώματος ἰππικοῦ, ἐπονομασθεὶς χάριν τιμῆς **Ἰσκεντέρ μπένης**—Ἀλέξανδρος ἡγεμῶν.

Ὁ Γεώργιος Καστριώτης ἢ Σκενδέρμπεης γνωρίζων τὴν καταγωγὴν του, τὴν πατρίδα του καὶ τὴν θρησκείαν του, ἀν καὶ ἀπελάμβανε πολλῶν περιποιήσεων καὶ τιμῶν ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Μουράτ τοῦ Β', ἐν τούτοις οὐδέποτε ἐλησμόνει. Συνέβη δὲ ὅταν τὸ 1433 μετέσχεν εἰς τινὰ μάχην κατὰ τῶν Οὐγγρων, νὰ αὐτομολήσῃ μετὰ πολλῶν Ἀλβανῶν πρὸς αὐτοὺς, συντελέσας οὕτως εἰς παντελῆ καταστροφὴν τῶν Τούρκων.

Μεταξὺ τῶν αἰχμαλωτισθέντων τότε Τούρκων συνέπεσε νὰ εἶναι καὶ ὁ ἰδιαιτερός γραμματεὺς τοῦ σουλτάνου Μουράτ τοῦ Β' φέρων μάλιστα μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὴν σουλτανικὴν σφαγίδα. Τότε ὁ Γεώργιος Σκενδέρμπεης, ἀνασπᾶσας τὸ ξίφος του ἠνάγκασε τὸν γραμματέα νὰ ὑπογράψῃ φερμάνιον (διάταγμα), διὰ τοῦ ὁποίου διωρίζετο ἡγεμῶν τῆς Κρόιας μὲ τὸ χριστιανικὸν του ὄνομα Γεώργιος.

Μετὰ ταῦτα τὸ πρῶτον ἔργον τοῦ Γεωργίου Καστριώτου, ἦτο νὰ ὀχυρώσῃ τὴν Κρόιαν καὶ κατόπιν νὰ γίνῃ κύριος ὅχι μόνον ὅλης τῆς Ἀλβανίας ἀλλὰ καὶ τῆς Ἠπείρου. Μετ' ὀλίγον ἐξεστράτευσεν ἐναντίον τοῦ Μουράτ ὁ Β' διὰ πρῶτην φορὰν τῷ 1450, ἀλλ' ἀπεκρούσθη μετὰ μεγάλων ζημιῶν, ὑποχρεωθεὶς νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ἀδριανούπολιν ὅπου μετ' ὀλίγον ἀπέθανε.

Τούτον διεδέχθη ὁ υἱὸς του Μωάμεθ ὁ Β' εἰς ἡλικίαν 21 ἔτους, ἀνὴρ μεγαλεπήβολος, φιλόδοξος καὶ σκαιὸς τὸν χαρακτῆρα, οὗτος μετὰ παρέλευσιν ὀλίγου χρόνου ἐξεστράτευσε κατὰ τοῦ Γεωργίου Σκενδέρμπεη καὶ ἐπολιόρησε τὴν Κρόιαν, ἀλλ' εἰς μάτην, διότι οὐδὲν ἠδυνήθη νὰ κατορθώσῃ, ἔξηναγκάσθη μάλιστα νὰ συνάψῃ εἰρήνην καὶ νὰ ἀναγνωρίσῃ ἀνεξάρτητον τὴν Ἀλβανίαν.

Καὶ μόνον ὅταν ἀπέθανεν ὁ ἥρωας Γεώργιος Καστριώτης ἢ Σκενδέρμπεης, ἡ Ἀλβανία περιέπεσεν εἰς χεῖρας τῶν Ἑνετῶν, ἐναντίον

τῶν ὁποίων μετὰ τινα χρόνον ἐπῆλθε Μωάμεθ ὁ Β' κατορθώσας μετὰ ἡρωικὴν ἀντίστασιν τῶν κατοίκων νὰ ὑποτάξῃ ὀλοκληρον τὴν Ἀλβανίαν καὶ νὰ ἐκτουρκίσῃ, διδὼν τὸ πολεμικὸν μένος τῆς φυλῆς, τὸ πλεῖστον μέρος τῶν κατοίκων.

Μωάμεθ ὁ Β' μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἀλβανίας ὑπέταξε καὶ τὰς ὑπολοίπους ἑλληνικὰς πόλεις καὶ νήσους συμπληρώσας τὸ κατακτητικὸν αὐτοῦ ἔργον.

Ἀναγέννησις ἐν τῇ Δύσει.

(*Λόγιοι Ἕλληνες. Ἀνακαλύψεις καὶ ἐφευρέσεις*)

Ἀναγέννησις καλεῖται ἡ ἐποχὴ, ἡ χρονολογουμένη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1453 μέχρι τοῦ τέλους τῆς 16ης ἑκατονταετηρίδος. Κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα ἐπῆλθεν εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων, τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν, ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας ἀπὸ τὰς πεπλανημένας δοξασίας καὶ γνώμας τοῦ κλήρου τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας καὶ ἐν γένει ἡ **χειρορραφένσις** τῆς σκέψεως τοῦ ἀτόμου ἀπὸ τὰς ἐπικρατούσας τότε προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίας. Ἐπετεύχθη δὲ οὕτως ἡ καθόλου πρόοδος καὶ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἀτόμου.

Τὴν πρὸς τὴν ἀναγέννησιν ὤθησιν προεκάλεσαν κυρίως οἱ Ἕλληνες καὶ πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ μετὰ ταῦτα, διότι ὑφιστάμενοι οὗτοι ἀπερίγραπτα δεινὰ ὑπὸ τῆς τουρκικῆς τυραννίας, ἠναγκάζοντο οἱ μᾶλλον τούτων φιλελεύθεροι, νὰ ἐγκαταλείπωσι τὸ πάτριον ἔδαφος, καὶ ἄλλοι μὲν ἀνήρχοντο εἰς τὰ ὄρη, ἄλλοι δέ, οἱ λόγιοι κυρίως καὶ οἱ ἐν γένει ἐπιστήμονες, ἐγκαθίσταντο εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Εὐρώπης καὶ ἐκεῖ διέδιδον τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν καὶ τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν, ἐπιδρῶντες σημαντικῶς εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀναγεννήσεως τῆς δυτικῆς κυρίως Εὐρώπης.

Εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀναγεννήσεως σπουδαίως ἐπέδρασαν πρὸς τούτους καὶ αἱ διάφοροι ἐφευρέσεις καὶ τὰ ταξίδια εἰς μακροσυστάνας χώρας καὶ αἱ γινόμεναι φυσικαὶ καὶ γεωγραφικαὶ ἔρευναι καὶ αἱ περὶ τοῦ πλανητικοῦ ἡμῶν συστήματος θριαμβεύσασαι ἐπιστημονικαὶ τῆς ἀστρονομικῆς ἐπιστήμης μεγάλαι ἀλήθειαι. Αἱ σπουδαιότεραι ἐκ τῶν ἐφευρέσεων εἶνε ἡ **πιξίς**, ἡ **πυρίτις** καὶ ἡ **τυπογραφία**.

Καὶ πρῶτον αἱ **γεωγραφικαὶ ἀνακαλύψεις**. Ἡ πρώτη γεωγραφικὴ ἀνακάλυψις ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Πορτογάλου θαλασσοπόρου **Βάσκου Δεγάμα**, ὅστις διὰ τοῦ περιήλου τῆς νοτιωτάτης Εὐέλπιδος ἄκρας τῆς Ἀφρικῆς ἐξεύρε τὴν θαλασσίαν ὁδὸν ἐκ τῆς Εὐρώπης πρὸς τὰς ἀνατολικὰς Ἰνδίας.

Τὴν ἀνακάλυψιν ταύτην ἐπεχείρησεν ὁ Βάσκος Δεγάμας, ἀφοῦ

πρώτον ἔπλευσε τῷ 1418 ἐκ Λισσαβῶνος μετ' ὀλίγων πλοίων μὲ κατεύθυνσιν πρὸς νότον καὶ ἀνεκάλυψεν ἀλληλοδιαδόχως τὰς νήσους **Μαδέρας, Καναρίους** καὶ **Ἄζόρας**, τὸ **Πρόσινον** ἀκρωτήριον, τὴν **Νέαν Γουϊνέαν** καὶ τῷ 1486 τὸ ἀκρωτήριον τῆς **Καλῆς Ἐλπίδος**, τὸ ὁποῖον κάμψας μετὰ θαλασσοπλοῖαν πολλῶν ἡμερῶν ἀφίκετο εἰς τὸν λιμένα τῆς **Καλκούττας**, πρωτεύουσης τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν.

Ἐκ τῆς ἀνακαλύψεως ταύτης ὠφελήθη σπουδαιῶς τὸ ἐμπόριον, διότι διηκολύνθη σημαντικῶς ἡ μεταφορὰ τῶν διαφόρων προϊόντων τῆς ἀπεραντοῦ καὶ πλουσιωτάτης ἔκπαλαι χώρας τῶν Ἰνδιῶν εἰς τὴν Εὐρώπην.

Ταυτοχρόνως σχεδόν, ὅταν οἱ Πορτογάλλοι ἐθαλασσοπόρουν πρὸς τὰς Ἰνδίας, ὁ ἐκ Γενούης τῆς Ἰταλίας καταγόμενος **Χριστόφορος Κολόμβος**, λαβὼν μόνον πλοῖα μετ' ὀλίγων ἀνδρῶν καὶ τῶν ἀναγκαιούντων παρὰ τῆς βασιλείσης τῆς Ἰσπανίας **Ἰσαβέλλας**, ἐξέπλευσεν ἐκ τοῦ μικροῦ λιμένος τῆς Ἰσπανίας **Πάλος** πρὸς δυσμὰς τῆ 21 Ἰουλίου 1492 πρὸς τὸν Ἀτλαντικὸν ὠκεανόν. Πλέον δὲ ἐπὶ ἐξήκοντα περίπου ἡμέρας μὲ κατεύθυνσιν πάντοτε πρὸς δυσμὰς, ἀνεκάλυψε πρῶτον τὴν νῆσον **Γουαναχάνην**, εἰς ἣν προσωρμίσθη, ἐπονομασθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ νῆσον τοῦ **Σωτῆρος**, καὶ μετέπειτα τὰς μεγάλους νήσους **Κούβαν** καὶ **Αἰτὴν**, ἀνηκούσας εἰς τὸ σύμπλεγμα τῶν μεγάλων Ἀντιλλῶν καὶ μετὰ ταῦτα ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος 1493 καὶ δεύτερον ἐπεχείρησε ταξίδιον, δι' οὗ ἀνεκάλυψε τὸ σύμπλεγμα τῶν νήσων τῶν μικρῶν Ἀντιλλῶν καὶ τὴν νῆσον **Ἰαμαϊκὴν**. Ἐπιχειρήσας δὲ τῷ 1499 καὶ τρίτον ταξίδιον καὶ πλεύσας πολὺ νοτιώτερον, ἐφθάσεν εἰς τὴν νῆσον **Τριάδα** καὶ ἐκ ταύτης ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν ἀπέναντι μεγάλην στερεάν τῆς νοτίας Ἀμερικῆς πλησίον τῶν ἐκβολῶν τοῦ **Ὁρινόκου** ποταμοῦ.

Καὶ τέταρτον ταξίδιον τῷ 1504 ἐπεχείρησεν ὁ ἀκούραστος καὶ ἐνθουσιώδης ἐξερευνητῆς Κολόμβος, κατὰ τὸ ὁποῖον ἐπέτυχε τὴν ἔρευναν τῶν παραλίων πρῶτον τῆς **Γουατεμάλας** καὶ κατόπιν καὶ τῆς ἐκτεταμένης χώρας, ἣτις ἐκ τοῦ ὀνόματός του ὠνομάσθη **Κολουβία**.

Ὁ νέος ὅμως οὗτος κόσμος, εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ ὁποῖου πρῶτος συνετέλεσεν ὁ ἀκαταπόνητος, τολμηρὸς καὶ λίαν ὀυποκίνδυνος θαλασσοπόρος Κολόμβος, δὲν ἐπρόφθασε νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸν τὸ ὄνομά του, ἀλλ' ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦ πρώτου ἐπισκεφθέντος καὶ περιγρῆψαντος καὶ δημοσιεύσαντος τὰ κατὰ τὸν νέον κόσμον ἐκ Φλωρεντίας τῆς Ἰταλίας καταγομένου Βουσουζίου Ἀμερικού **Ἀμερική**.

Σημαντικώτατα δὲ ἐπέδρασαν ἐπὶ τοῦ καθόλου πολιτισμοῦ, καὶ

μεγίστας ὠφελείας ἀπεκόμισαν ὑπὲρ τοῦ ἔμπορίου ἀμφότεραι αἱ μεγάλαι αὐταὶ γεωγραφικαὶ ἀνακαλύψεις, ἢ πρὸς τὰς Ἰνδίας θαλασσία ὁδὸς καὶ ἡ ἀνακάλυψις τῆς μεγάλης ἠπείρου τῆς Ἀμερικῆς.

Ἐφευρέσεις. Ἡ ναυτικὴ πυξίς. Ἡ ἀξιοθαύμαστος ἰδιότης τῆς ἐκ γάλυβος μαγνητικῆς βελόνης, ἣτις στρέφει πάντοτε τὸ ἐν ἄκρον αὐτῆς πρὸς βορρᾶν κινουμένη ἐφ' ἐνὸς στροφῆως, ἦτο γνωστὴ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων εἰς τοὺς Σίνας καὶ εἰς τοὺς Ἀραβας. Ἐν τούτοις ὅμως ἡ ἐφεύρεσις αὐτῆς εἰς τὴν Εὐρώπην ἀποδίδεται εἰς τὸν Ἰταλὸν **Τζόγιαν Φλάβιον**, ὅστις πρῶτος κατεσκεύασε ναυτικὴν πυξίδα ὡς ἔχει αὕτη σήμερον. Δηλαδή ἐστήριξεν ἀπὸ τοῦ κέντρου τὴν μαγνητικὴν βελόνην ἐπὶ καθέτου ἄξονος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου νὰ δύναται αὕτη νὰ στρέφηται ἐλευθέρως. Ἐτοποθέτησε κατόπιν κάτωθεν τῆς βελόνης τὸ **ἀνεμολόγιον**, λεπτὸν δηλ. κυκλικὸν πῖνακα, τοῦ ὁποίου τὴν περιφέρειαν διήρησεν εἰς 32 μέρη, ἀντικρύζοντα ἐπακριβῶς τοὺς 32 ἀνέμους. Διὰ τῆς ναυτικῆς πυξίδος δύνανται πλέον τὰ πλοῖα ἀσφαλῶς νὰ πλέωσιν εἰς τὰ ἀνοικτὰ πελάγη, τὰς θαλάσσας, καὶ τοὺς ὠκεανούς. Ἡ ἐφεύρεσις τῆς ναυτικῆς πυξίδος ἐβοήθησε τὰ μέγιστα καὶ ἐπέφερε τὰ μεγάλα ἀποτελέσματα τῶν τολμηρῶν θαλασσοπόρων Βάσκου Δεγάμα καὶ Κολόμβου.

Πυρῖτις. Καὶ εἰς τοὺς Σίνας καὶ μετέπειτα εἰς τοὺς Ἰνδοὺς καὶ εἰς τοὺς Ἀραβας ἦτο γνωστὴ ἡ **πυρῖτις** ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, καθ' ὅσον οὗτοι μετεχειρίζοντο αὐτὴν διὰ νὰ διαρρηγνύουσι λίθους καὶ νὰ κατεδαφίζουσι κτίρια. Ἐν τούτοις ἐν Εὐρώπῃ πρῶτος ὁ ἐκ Γερμανίας μοναχὸς **Βαρθολομαῖος Σχουάρτσος** ἐπενόησε τὴν χρῆσιν τῆς πυρῖτιδος, διὰ πολεμικοὺς σκοποὺς, περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς δεκάτης τετάρτης ἑκατονταετηρίδος. Οὗτος πρῶτος ἐχρησιμοποίησε τὴν ἐκρηκτικὴν αὐτῆς δύναμιν εἰς ἐκσφενδόνησιν βλημάτων διὰ σιδηρῶν σωλήνων. Ἡ φοβερὰ αὕτη ἐφεύρεσις, ἀνάπτυξις καὶ καθημερινὴ τελειοποίησις αὐτῆς, καθολοκληρίαν μετέβαλε καὶ θὰ μεταβάλλῃ καὶ εἰς τὸ μέλλον τὴν πολεμικὴν τέχνην.

Τυπογραφία. Ἡ τυπογραφία εἶναι μία τῶν σπουδαιότατων ἐφευρέσεων, διότι συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν, εἰς τὴν πρόοδον τῶν ἐπιστημῶν καὶ εἰς τὸν καθόλου πολιτισμὸν τῆς ἀνθρωπότητος. Τὰ βιβλία κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἦσαν χειρόγραφα ἐπὶ φύλλων παπύρου. Καὶ ἔνεκα τούτου ταῦτα ἦσαν σπάνια καὶ βαρύτεμα. Μετὰ πάροδον πολλοῦ χρόνου ἐχαράσσοντο ἐπὶ ξυλίνων πινάκων καὶ σελίδες δλόκληροι ἀπετυποῦντο διὰ χρώματος ἢ μελάνης ἐπὶ χάρατον.

Γουτεμβέργιος ὁ Ἰωάννης, πρῶτος τῷ 1436 κατεσκεύασε στοιχεῖα τοῦ **ἀλφαβήτου ξύλινα**, κειχωρισμένα ἀπ' ἀλλήλων. Ἐπειτα

τῆ συνεργασίᾳ τοῦ χρυσοχόου **Φαύστου** καὶ τοῦ γαμβροῦ τούτου **Σχεφφέρου** ἔκαμε μετάλλινα στοιχεῖα τελειοποιήσας οὕτω τὴν ἐφεύρεσίν του. Τὸ πρῶτον βιβλίον, τὸ ὁποῖον ἐξετύπωσαν ἦτο ἡ **ἁγία Γραφή**. Ἡ ὥραία καὶ θαυμασία αὕτη τέχνη, διεδόθη ἀστραπιαίως εἰς ὅλην τὴν χριστιανικὴν Εὐρώπην καὶ ἐπέφερε τὴν γενικὴν ἀναγέννησιν τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν. Τὰ βιβλία οὕτως ἐποπλασισάσθησαν καὶ ἐγένοντο **εὐωνότατα** (ἐφθηνά). Σχολεῖα δὲ καὶ βιβλιοθῆκαι ἰδρῦθησαν ἀπανταχοῦ τοῦ κόσμου.

Τ Ε Λ Ο Σ

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Ἡ ἐκ τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας διδασκομένη ὕλη ἐν τῇ Ε' τάξει συμφώνως τῷ ἀναλυτικῷ προγράμματι τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας (1 Σεπτεμβρίου 1913).

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

ΤΑΞΙΣ Ε'

Ἡ κοδμοκρατορία τῶν Ῥωμαίων.—Ἐκτασις τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους	σελίδες 3—4
Ἐπίδρασις τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος ἐπὶ τῶν κατακτητῶν Ῥωμαίων	4—5
Ὁ χριστιανισμὸς καὶ ἡ ἱδρῦσις τῶν πρώτων ἐκκλησιῶν.—Εἰκόνες Ὀκταβιανὸς Αὐγουστός αὐτοκράτωρ τῆς Ῥώμης. Μονόγραμμα τῶν χριστιανῶν	5—7
Ὁ ἀπόστολος Παῦλος—εἰκὼν ὁ ἀπόστολος Παῦλος κηρύττων τὸ εὐαγγέλιον ἀπο τοῦ Ἀρσίου πάγου	7—11
Οἱ διωγμοὶ τῶς χριστιανῶν, ἡ αὐτοθυσία τῶν μαρτύρων συντελεῖ εἰς τὴν διάδοσιν καὶ στερέωσιν τῆς νέας πίστεως (τοῦ χριστιανισμοῦ)—εἰκὼν διωγμοὶ τῶν χριστιανῶν ἐπὶ Νέρωνος	11—14
Διωγμοὶ ἐπὶ Δομιτιανοῦ καὶ Διοκλητιανοῦ.—Εἰκὼν χριστιανοὶ ὀπιτόμενοι εἰς βορὰν λεόντων καὶ ἀναπτύμενοι ὡς ἔνδαρκοι λαμπάδες ἐπὶ δοκῶν ἐν τῷ ἀμφιθεάτρῳ τοῦ Κολοσδαίου	14—26
Εἰκὼν τοῦ αὐτοκράτορος Μάρκου Αὐρηλίου	16—17
Ὁ μέγας Κωνσταντῖνος (προστάτης τῶν χριστιανῶν)—εἰκόνες ὁ αὐτοκράτωρ Ἀδριανός , ἡ πέτρα τοῦ Ἀδριανοῦ , ὁ μέγας Κωνσταντῖνος	17—21
Θρησκευτικαὶ ἔριδες καὶ ἡ ἐν Νιζαίᾳ σύνοδος	21—22
Κτίσις Κωνσταντινουπόλεως —Εἰκὼν ἡ ἐν Ῥώμῃ θηριαμβεντικὴ ἄψις τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου	22—26
Θεοδόσιος ὁ μέγας —Εἰκὼν τὰ ἐρεπίτια τοῦ ἐν Ῥώμῃ μεγάλου ἀμφιθεάτρου (Κολοσδαίου) τὸ ὁποῖον περιελάμβανεν 87,000 θεατὰς	26—28

Ἐξελθηνισμὸς τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους· ἀνώτερον πανδιδασκῆ- ριον ἐν Κωνσταντινουπόλει	28—30
Ἀθανάσιος ὁ Ἀλεξανδρείας	30—31
Βασιλεῖος ὁ μέγας	31—33
Ἰωάννης ὁ χρυσοστόμος	33—35
Ἰουστινιανὸς—εἰκὼν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανός.—Θεοδώρα —Βελισδάριος—«Στάσις τοῦ νίκα».—Εἰκὼν ὁ ναὸς τῆς ἁ- γίας Σοφίας	35—40
Ἡράκλειος, πολιορκία Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀβάρων καὶ Περσῶν—Εἰκὼν ὁ αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος ὀρκιζόμενος ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Σοφίας κλπ.	41—46
Ἀπόπειρα θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως εἰκονολάτραι—εἰκονομάχοι Θεοδώρα. Κυριακὴ τῆς ὀρθοδοξίας, ὁ διάδοχος Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου Κωνσταντῖνος	46—49
Μωμεθανισμὸς Μωάμεθ, Ἀραβες ἐξάπλωσις μωμεθανικῆς θρησκείας, πολιορκία Κωνσταντινουπόλεως, ὕψρον πυρ κλπ.	49—54
Τούρκοι.—Κατακτήσεις αὐτῶν.—Ἐξισλαμισμὸς τῶν ὑποτασσομέ- νων. Προσωρινὴ ἀνακοπὴ τῆς ἐξαπλώσεως αὐτῶν ἐκ τῆς ἐπιδρο- μῆς τῶν Μογγόλων.—Βαγιαζίτ, κλπ.	55—56
Ῥαγδαία κατάκτησις τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν	56—57
Τάταροι καὶ Μογγόλοι—ὁ Ταμερλάνος κατὰ τῶν Τούρκων	58—59
Βούλγαροι—Ἐκχριστιανισμὸς αὐτῶν.—Πόλεμος πρὸς τὴν ἐλλη- νικὴν αὐτοκρατορίαν	60—64
Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος καὶ ὑποταγὴ τῶν Βουλγάρων—Εἰκὼν Βασιλεῖος ὁ Βουλγαροκτόνος	67—70
Σταυροφορίαί—αἰτία τῶν σταυροφοριῶν—Τετάρτη σταυροφορία,	70—76
Ἄλωσις Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ Φράγκων καὶ Ἐνετῶν	74—77
Διανομὴ τοῦ βυζαντινοῦ κράτους μετὰ τῶν νικητῶν	77—78
Τὸ φεουδαλικὸν σύστημα ἐν Ἑλλάδι.—Βιλλαρδουῖνοι	78—80
Τὸ νέον ἐλληνικὸν κράτος. Ἐγκατάστασις τῆς ἐλληνικῆς αὐτοκρα- τορίας ἐν Νικαίᾳ κλπ.	80—81
Δεδωσάτον τῆς Ἑλλάδος (Μιχαὴλ Ἄγγελος Κομνηνός)	81—85
Ἀνάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων (Στρα- τηγόπουλος)	82—85
Τελευταῖοι ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Τούρκους	86—87
Μωάμεθ ὁ Β' Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος—Εἰκὼν Κων- σταντῖνου τοῦ Παλαιολόγου.—Πολιορκία καὶ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων	87—90
Κατάκτησις καὶ τῶν ὑπολοίπων ἐλληνικῶν χωρῶν	90
Γεώργιος Σκενδέρμπητς	90—92
Ἀναγέννησις ἐν τῇ δύσει—λόγιοι Ἕλληνες—ἀνακαλύψεις καὶ ἐφευρέσεις	92—95

Πᾶν ἀντίτυπον φέρει τὴν ἰδιόχειρον ὑπογραφήν τοῦ συγγραφέως
καὶ τὴν ἔντυπον σφραγίδα τοῦ βιβλιοπωλείου τῆς «Ἑστίας».

Μουζαφὰς

ΙΩΑΝ. Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ—ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ 44

Έργα τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως ἄρτι ἐκδοθέντα 1916.

(Συμφώνως τῷ ἀναλυτικῷ προγράμματι τῶν μαθημάτων
τῷ ἐκδοθέντι ὑπὸ τοῦ Σ. Ὑπουργείου τῆς Παιδείας
τῇ 1 Σεπτεμβρίου 1913).

Ἱστορία τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἐγκεκριμένη (περίοδος
μυθολογική) πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τῆς Γ' τάξεως τῶν δημοτικῶν
σχολείων ἀμφοτέρων τῶν φύλων.

Ἱστορία τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος περιλαμβάνουσα ἅπασιν
τὴν διδασκομένην ἕλην, ἥτις ἀπὸ τῶν Περσικῶν πολέμων μέχρι τῆς
ὑποταγῆς τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς Ῥωμαίους μετὰ *προλόγον* καὶ *ει-*
σαγωγῆς, διὰ τὴν Δ' τάξιν.

Ἱστορία τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος περιλαμβάνουσα τὴν
ἕλην τὴν διδασκομένην ἐν τῇ Γ' τάξει τῶν πλήρων δημοτικῶν σχο-
λείων, καὶ τὴν ἐν τῇ Δ' τάξει τῶν κοινῶν δημοτικῶν σχολείων,
μετὰ πολλῶν ὄραιοτάτων εἰκόνων περιλαμβάνουσα καὶ τὰ τελευταῖα
ἐθνικὰ γεγονότα 1912—1913.

Γεωγραφία φυσικὴ καὶ πολιτικὴ τῆς παλαιᾶς καὶ νέας Ἑλλά-
δος. Τεῦχος Α' διὰ τὴν Γ' καὶ Δ' τάξιν τῶν Δημ. Σχολείων κατὰ
τὸ νέον πρόγραμμα τοῦ 1913.

Γεωγραφία τεῦχος Β' διὰ τὴν Ε' καὶ ΣΤ' τάξιν τῶν πλήρων
σχολείων κατὰ τὸ νέον πρόγραμμα τοῦ 1913.

Χάρτης τῆς νέας καὶ μεγάλης Ἑλλάδος 70×100
νεώτατος καὶ κατὰ τὴν τελευταίαν διοικητικὴν διαίρεσιν περιλαμβάνων
καὶ τοὺς νέους νομοὺς Κορυθαῖς καὶ Δογγροκάστρου.

Νέος χάρτης τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου 70×100
ὁ ἀκριβέστερος καὶ καλλιτεχνικώτερος πάντων.

Χάρτης τῆς Ἀσιατικῆς Τουρκίας νεώτατος καὶ λεπτο-
μερῆς χαραχθεὶς ἐπὶ τῇ βάσει τελειοτάτων εὐρωπαϊκῶν χαρτῶν.

Τιμᾶται λεπτὰ 60

Dreiss

18	190,00
19	172 5
20	164
21	155
22	145
23	135
24	125
25	115
26	105
27	95
28	85
29	75
30	65
31	55
32	45
33	35
34	25
35	15
36	5

37	Δ
38	32
39	45
40	72
41	77
42	79
43	50
44	5